Ukraińskie Pismo Podlasia

4 (206) 2026

Cena 8,00 PLN VAT 5%

NAD BUHOM I NARWOJU

www.nadbuhom.pl

НАД БУГОМ І НАРВОЮ

ISSN 1230-2759

«Рани наші виписані кирилицею...» І. Киризюк

Трагічні сторінки історії XIX–XX століть наклали непростий відбиток на все українське, що існувало та досі існує на території сучасної Польщі, насамперед на східних її теренах.

Холмщина та Підляшшя – цілий непізнаний материк, корінне населення якого довгий час зберігало українське етнічне обличчя. І досі українці на польських «кресах» плекають дух і мову пращурів, утверджуючи свою самобутність у літературній творчості. Це особливий стан – жити на своїй, споконвіків батьківській землі, але в оточенні нерідної мови та латинізованої писемної традиції. І вперто шукати власну ідентичність, своє коріння в українському слові, писаному чи говіркою, чи й літературною мовою.

Важливо цей унікальний окраєць українського світу – архаїчного і водночас модерного – зберегти.

Степан СИДОРУК
(1919–2012)

Український поет із Південного Підляшшя. Народився в с. Ставки біля Володави (нині Люблінське воєводство), де й прожив усе життя. Самобутній художник, живописець, поет, прозаїк, автор сценаріїв обрядових вистав, чиї п'єси стали постійною частиною репертуару аматорських ритуальних театрів.

Великою його пристрастю було бджільництво. Працював садівником, лісником, вів власне господарство; був гмінним радником, сільським головою, кореспондентом Польського етнологічного товариства.

Писав західнополіським діалектом української мови та польською мовою. Високо оцінений як митець і культурний діяч Республіки Польща, Сидорук під кінець земного шляху казав: «Першою моєю любов'ю була українська мова, другою – моя українська дружина. Так і залишилося».

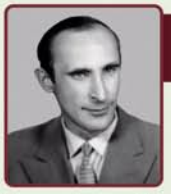
Автор книг «Зірки над соломою», «Обличчя Кресів», «Журавлі стелять гнізда над Бугом» та ін.

Не знаю – може?

Вік я стався людиною, деревом був я, збіжжям ріс,
може в траві мурашкою на муравник тягар ніс?
Може був я дощем в хмарах, вітром, снігом, чи гичолою,
цяпкуном жив на запічу, чи в горах скакав козою?
Та не знаю.
Но природа мене кличе, з нею радкуу і свароуся.
Чи, як звідтіль помандрую, в дещо знову відмінюся?

Він творив світ

Сів на скелі,
Котрої ще не було –
– а котра мала бути.
Задивився перед себе
і усміхнувся до своїх мрій,
хотя усміху ніхто не бачив.
Поглядив сливня звірюк
ще не існуючих
і стало йому сумно
і сказав:
«Станься».
І так все сталося.

Яків ГУДЕМЧУК
(1922–2003)

Народився в Луцьку. 1938 року закінчив гімназію імені Лесі Українки. Випускник нашого факультету 1941 року (ще Луцького учительського інституту). Поет, перекладач, член Спілки польських письменників, хоч писав переважно українською мовою.

Після закінчення Школи офіцерів у Житомирі воював у складі Польського війська під час Другої світової війни (1944–1945 роки).

Каштани

І знов свічками біля хати
Старі каштани зацвіли,
А тіні їх замислуваті
На землю велетнем лягли.

Мечами сонце золотими
Свічки засвічує ясні,
Що пелюстками запашними
Мигтять у ньому, як вогні.

І юні роки пригадались
В моєму Луцьку, де колись
Зі сну каштани прокидались,
Займались сонцем і цвіли...

Де все найкраще, найцінніше –
Я серце й душу залишив,
Де найдорожчі, наймиліші
В житті хвилини пережив...

Під блакиттю волинського неба

Це не просідь, кохана, не іній
Притаївся на скронях моїх.
І не сум це безмежний, осінній
У душі моїй, люба, заліг...
Не журися, кохана, не треба,
Краще юнь пригадаймо свою
Під блакиттю волинського неба,
У закаїтаніім квіттям краю.
Там всміхалось життя світанково,
В невідоме манило все нас...
А на скронях моїх помилково
Причаївся не іній, а Час...

Із 1947 року проживав у місті Кошалін. Голова воєводського правління Українського суспільно-культурного товариства (1956–1973). Започаткував і вів українські радіопередачі на Польському радіо (1956–2002). Друкувався в українськомовній періодиці в Польщі. Видано три поетичні збірки письменника («Балтійські чайки», «Примор'я», «Різноцвіття»).

Остап ЛАПСЬКИЙ
(1926–2012)

Народився в с. Гуцьки біля Кобриня, що на Берестейщині. У часи II Світової війни разом із сім'єю, щоб уникнути виселення до Сибіру, рятувався втечею до Польщі, де й осів.

Студіював, а згодом і викладав україністику у Варшавському університеті, був співробітником лінгвістичної редакції Польського радіо, звідки його звільнили 1981 року за належність до опозиційної комуністичному режимові «Солідарності».

Поет, перекладач, публіцист, есеїст. Великий і натхненний популяризатор української культури, якого не випадково називали «патріархом українських поетів у Польщі». Написав низку шкільних підручників з української мови.

Переклав польською мовою твори Тараса Шевченка, Павла Тичини, а українською – Юліуша Словацького, Ципріана Норвіда, Юліана Тувіма та ін.

Автор збірок «Деякі елегії та дещо інше», «Мій почитачу», «Себе: розшукую?!», «Обабіч: істини?!», «Собі: назустріч?!», Лапський створив особливий, афористичний і парадоксальний, поетичний стиль і світ, не схожий на жоден інший в українській літературі.

2007 року отримав українську національну премію – Шевченківську. Це єдиний в історії випадок, коли лауреат Шевченківської премії ніколи не був на території держави Україна.

***
День обдертий неполатаний сумний
У кошику й торбині немає ні шкірочки з хлібини
Чоботи розсипались від цвілі і личко прозоробліне
Куди прямує неполатаний день
Без бандури пісень рік і водоспадів
Навіть звуконотраду не чути
Глухота... сумота.. сльозота...
День прямує сам не зна куди
За ним брати близнюки немов на похорони йдуть власні
Господи! Зупини!! Неполатані жебрухасті дні

Іван ІГНАТЮК
(1928–2013)

Народився в с. Данці Люблінського воєводства. Поет, публіцист, етнограф, мовознавець, збирач українського фольклору Південного Підляшшя, автор численних статей, присвячених народній культурі рідного краю. Багаторічний організатор українського суспільно-культурного життя на Південному Підляшші та в Любліні. Від 1970-х років записував та популяризував народну культуру й мову рідного краю. Зібрав понад 1200 народних пісень, сотні казок, загадок, прислів'їв та приказок, велику кількість етнографічних матеріалів, зокрема родинні й календарні звичаї та обряди. Матеріали друкували в тижневику «Наше слово», в часописі «Над Бугом і Нарвою», в українських календарях та альманахах.

1983 року був одним з засновників літературного об'єднання «Підляшшя» (яке згуртувало українських поетів Холмщини і Підляшшя), співредактор українськомовного літературного альманаху «Наш голос». Поезії Ігнатюка були опубліковані в часописі «Наше слово», в альманасі «Наш голос». Відомі збірки його поезій «Кукання зозуль» (1985) та «Проминання» (1986).

Листи до мудрості

Лист І
Обнімаю тебе
білу самітну березу
що росте
на кам'янистому
підліському полі
п'ю спраглими губами
твій солодкий сік
та ніяк не можу
напитись доволі
люба моя
мудросте
скажи
чи маю я з тебе пити
крізь цілий вік
щоб збагнути
таємний сенс
життя і смерті

Лист ІІ
Читаю я в твоїх
неписаних листах
в твоїх премудрих віршах
сенс свойого життя

і правду існування
та спокон вічну мудрість
нашого
рідного
підліського села
я бачу
в твоїх карих
палких мов вугель
очищах
любов до рідного Підляшшя
любов до батьківської мови
любов до всього що наше

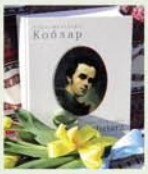

Петро КУПРИСЬ
(1933–2002)

Український поет і перекладач родом із с. Костомолоти над Бугом на Південному Підляшші. Невдовзі його сім'я переїхала на Волинь та оселилася в околицях Луцька (у селах Струмівка та Теремне), де перебувала до 1947 року, потім повернулася на рідну землю. Навчався в Яґеллонському університеті в Кракові.

Викладав філологію в Люблінській сільськогосподарській академії. У Любліні прожив більшість свого життя і там похований на православному кладовищі.

Автор оригінальних поезій польською та українською мовами. Друкувався в «Українському календарі» (Варшава), часописах «Kamena» (Холм) і «Sztandar Ludu» (Люблін).

Петро Купрись – автор першого та єдиного повного перекладу польською мовою «Кобзаря» Т. Шевченка.

Є в його спадщині переклади польською поеми І. Котляревського «Енеїда», творів Лесі Українки, І. Франка, М. Вінграновського, Р. Лубківського та ін.

***
Знов зі сходу вітер віє,
Гілля дерев гне.
З далекого краю вісті
Він до мене шле.

Знов доносить мені вітер,
Рідні слова мчить.
Від їх теплого привіту
Серце аж тремтить.

Довго віє, не вгаває
Вітер й на схід зве,
Немов знає, прочуває,
Як мені тут зле,

Як мене туга з'їдає,
Як тяжко терплю,
До рідного свого краю
Сумні мрії шлю...

Міля ЛУЧАК

Народилася 1937 року в с. Військо поблизу Перемишля. У роки війни перебувала з матір'ю на примусових роботах у Німеччині. 1945 року повернулася на батьківщину, але 1947 року її з рідними виселили в рамках акції «Вісла» до Вармінсько-Мазурського воєводства. Від 1985 року мешкає в Перемишлі.

Брала активну участь у житті української громади в Польщі. За патріотичні виступи з гуртом «А ми тую Червону Калину підіймемо», а також написані українською мовою патріотичні вірші цензура вилучила письменницю з літературного процесу, тож упродовж 1963–1980 років Лучак ніде не друкувала.

***
Летять слова
Кетягами червоної калини
Сідають на бровах дерев
На плечах димарів
На гніздах лелечих
І на глечиках свіжого молока
Від кози Берізки
І на тріскач вчорашнього дня
Що сходивши по східцях
Припер шапку в дверях
І вийшов з голою головою
В коридор холодної пляшети
Летять слова
Гронами багряної горобини
У всесвіти мови
Досліпих й зелених наук
Щоб скласти з них бібліотеки
Літніх епох
Княжих боїв
Козацьких держав
Лише художників
Нічого не стало
Вони вкрали фарби
Золотим пляшетам
І вирвали пензель
З рук молодого сонця
Що вийшло босе
Напроти весни

Видала книги «Ти ще повернешся до мене, сину», «Kwiat czarnej paprosi», «Апокаліпсис, або ознаки кінця світу», «Розмова з Богом», «У космічних просторах», «Комета любові», «Листи до неба», «Furor poeticus» та ін.

***
Я знаю
Що красиві зорепади
І весна
Коли над нею
Нахиляється
жовтувате сонце
З наруччям прикрас
І коли колисками
розвозить по полях
Трави і букети квітів
Та крийки комах
І коли
Чистими пальцями
Стирає з чола гір
Сивий гіт
І коли на небі розвішує
Наймодніші в Європі
Вишиті зимою
Райдуги
І коли скликає
Пташиних композиторів
До своїх консерваторій
В котрих викладають
Бетговен
Моцарт
Йоганн Штраус
Але
У чужих країнах
Я це все
Віддам
За ложку землі
З України

eprasa.pl fcee5f0596

НАД БУГОМ І НАРВОЮ

NAD BUHOM I NARWOJU

ЛІТО — 4 (206) 2026 — LATO

„Nad Buhom i Narwoju" to czasopismo stworzone w 1991 roku przez środowisko młodzieży ukraińskiej urodzonej na terenie pomiędzy Bugiem, Puszczą Białowieską i północnymi brzegami Narwi – adresowane do wszystkich, którzy interesują się życiem społecznym, historią i kulturą ukraińskojęzycznych mieszkańców historycznej ziemi bielskiej, drohiczyńskiej, mielnickiej i brzeskiej, znanych zresztą nie tylko pod dawnym mianem Rusinów i współczesnym Ukraińców, ale też Małorusinów, Białorusinów lub po prostu prawosławnych. ❖ «Над Бугом і Нарвою» то часопис створений у 1991 році середовищем української молоді з міст і сіл поміж Бугом, Біловезькою пущею і північними берегами Нарви – видаваний для всіх, хто тут проживає й цікавиться суспільним життям, історією і культурними справами україномовного населення.

ЗМІСТ НОМЕРА ❖ SPIS TREŚCI

L. Łabowicz, *Wieści nie tylko z podlaskich miast i wsi* 2
С. Кулік, *Бахмати* 4
Є. Почтар, *Індивідуаліст з-під більського городища* 5
S. Kulik, *Śniadanie u Czochowlanek* 10
M. Chmelewśki, *Pro kolisznich orlenśkich susi*ᵉ*duw…* 11
M. Chmielewski, *„Szalom mimo wszystko 2026"* 11
Л. Лавринович, *Луцький університет — з вікном відкритим на Більськ* 13
„Pokazati ludiam toje, szto koliś było…". Rozmowa z Helenoju Datczuk 15
Ju. Hawryluk, *Obraz prawosławnej sieci parafialnej nad Bugiem i Narwią u schyłku XIX w. Mielnik* 18
JH, *Mielnik – miejsce nie tylko ważnych zdarzeń, ale też ciekawych legend* 21
J. Danieluk, *Przesiedlenie ludności prawosławnej z powiatu bielskiego do ZSRR w latach 1944-1946 w świetle źródeł archiwalnych* 22
Т. Карабович, *Моя приватна касида* 29
В. Масайло, *Овдові*ᵉ*ла свекруха Маня (правдіва любов)* 30
Ju. Hawryluk, *Wykrajanie sąsiedztwa* 31
W. Gabrychowicz, *Epopeja rodziny Krotkiewiczów* 37
J. Plewa, *Kuraszuᵒwśki prawosławny prychuᵒd Świątoho Ontonija Peczerśkoho* 39
(ред.), *З хроніки організованого життя* 42

НАША ОБКЛАДИНКА

Стор. I: Меткий юнацький стрибок над купальським вогнем під час Українського фестивалю «На Івана, на Купала» (19 липня 2026 р.) в урочищі Бахмати (Дубичі Церковні). *Фото Олександра Василюка.* **Стор. II–III:** Стенди інформаційного куточка присвяченого українським поетам Холмщини та Підляшшя на факультеті філології та журналістики у Волинському національному університеті імені Лесі Українки (Луцьк), які опрацювала Лілія Лавринович за сприяння Юрія Громика та Віктора Яручика. Стор. IV: Мельник та його околиця у 1930-х роках, зокрема й «Ліс осади Мельник», з якого брали матеріал для ремонту церкви Преображення Господнього на Святій Горі Грабарці. Фрагмент «Тактичної карти Польщі» (1:100 000) Військового географічного інституту (Варшава, 1937).

35 років «хроніки інтелектуального розвитку українського середовища Підляшшя» – при нагоді бенефісу Юрія Гаврилюка

Цього року наш двомісячник, офіційна назва якого – це Український часопис Підляшшя «Над Бугом і Нарвою», відзначає свій круглий 35-річний ювілей. Історія, що бере свій початок у віддаленому 1991 році, це понад 200 номерів, багато прізвищ авторів, кілька тисяч цікавих різножанрових статей та безліч читачів і передплатників не лише на Підляшші, та навіть у Польщі, але й поза кордоном – в Україні, Німеччині, Франції… Це також історія, яку писали різні редактори, починаючи від першого із них – д-ра Миколи Рощенка.

Однак історія журналу нерозлучно пов'язана, перш за все, з одним прізвищем – Юрія Гаврилюка, який цього року відсвяткував свій бенефіс. І хоч урочистий ювілей мав відбутися два роки раніше, то в цьому році він ідеально поєднався з 35-річчям журналу, офіційним обличчям якого Юрій є вже 26 років!

Підляський історик, публіцист, поет, фотограф – зв'язаний з журналом від самого початку. Він у редакції «Над Бугом і Нарвою» з перших чисел, у 1993 році став секретарем редакції та редактором окремих видань, та з 2000 року – є головним редактором. Отже, коли думаємо «Над Бугом і Нарвою» – зразу і думаємо – Юрій Гаврилюк!

Сам Юрій не лише головний редактор нашого часопису. Це також автор різножанрових текстів, починаючи від історичних статей популярно-наукового характеру, публіцистики, дослідницьких публікацій про україномовну літературу Підляшшя, мову або культуру, літературних прозових замальовок, віршів, а до того ж – автор фотографій. Вистачить узяти в руки будь-який номер журналу, та й зразу видно цілий діапазон журналістських зацікавлень головного редактора. Бо ж, як він сам колись сказав – *«Над Бугом і Нарвою» це хроніка інтелектуального розвитку українського середовища Підляшшя.* То ж саме він цей інтелектуалізм нашому двомісячникові надає…

Отже, з нагоди ювілею, варто побажати як часописові, так і його інтелектуальній опорі – Юрієві Гаврилюкові – ще багато років доношення до читачів цікавих статей, які є доказом не лише знань, але й тяжкої дослідницької праці та ентузіазму.

Чого від імені редакції бажає

Людмила Лабович,
секретар «Над Бугом і Нарвою», від 1999 р. зв'язана з журналом

Про бенефіс і самого бенефіціанта читайте статтю Єви Почтар на 5–10 сторінках. На 25 жовтня Підляським науковим інститутом є планований спеціальний захід, присвячений 35-річчю виходу у 1991 р. першого числа «Над Бугом і Нарвою».

eprasa.pl fcee5f0596

Wieści nie tylko z podlaskich miast i wsi

BIAŁYSTOK. 6–7 czerwca odbywał się VII Festiwal Tkactwa „Podlaskie Sploty". Motywem przewodnim tegorocznej edycji, zorganizowanej przez Podlaski Instytut Kultury, były lniane tradycje oraz niemal zapomniana technika tkania „w deski".

Pierwszego dnia chętni mogli wziąć udział w grze miejskiej „Operacja Len". Zadania przygotowano tak, aby uczestnicy mogli prześledzić poszczególne etapy powstawania tkaniny z lnu. Tego dnia w galerii PIK odbył się też wernisaż wystawy tradycyjnych lnianych tkanin użytkowych ze zbiorów Podlaskiego Muzeum Kultury Ludowej i Sokólskiego Ośrodka Kultury.

Następnego dnia na dziedzińcu przed Pałacem Branickich odbywał się wielki festiwal tkactwa. Tkaczki i tkacze z całej Polski prezentowali swój kunszt przy warsztatach w rozstawionych namiotach. Można było nie tylko podziwiać umiejętności mistrzów tradycyjnego rzemiosła, ale również spróbować swoich sił przy krosnach. Byli obecni rękodzielnicy z terenów pomiędzy Bugiem a Narwią, m.in. Anna Olesiuk-Sawicka, która w Redutach prowadzi pracownię „Rukodielnik".

Oprawą artystyczną imprezy stały się występy Zespołu Pieśni i Tańca „Kurpie Zielone" oraz Kapeli Batareja.

CZARNA WIEŚ KOŚCIELNA. 7 czerwca podczas „Parafialnego Pikniku Rodzinnego" w Czarnej Wsi Kościelnej w gm. Czarna Białostocka wystąpił ukraiński zespół folklorystyczny „Dobryna" z Białegostoku. Ponadto tradycyjne pieśni podlaskie w gwarze ukraińskiej w połączeniu z muzyką hip-hop wykonali Maxim&Oliczka.

BIAŁYSTOK. 20–28 czerwca Caritas zorganizował cykl wydarzeń z okazji Światowego Dnia Uchodźcy. W programie białostockich obchodów znalazły się biegi, piknik rodzinny, koncert, występy i warsztaty artystyczne dla dzieci. Nie zabrakło również prezentacji kulinarnych z różnych regionów – migranci i uchodźcy sami przygotowywali tradycyjne przysmaki ze swoich ojczyzn, np. potrawy ukraińskie, dzieląc się swoją kulturą „od kuchni". Była to też okazja do spotkań i rozmów.

Światowy Dzień Uchodźcy to coroczne święto obchodzone na świecie **20 czerwca**, ustanowione przez Zgromadzenie Ogólne Organizacji Narodów Zjednoczonych 4 grudnia 2000 r. Upamiętnia odwagę i siłę uchodźców na całym świecie. W ramach tego dnia Caritas Polska zorganizowało aż w 28 lokalizacjach w kraju pikniki rodzinne, zabawy, koncerty i różne atrakcje dla całych rodzin.

Według danych Głównego Urzędu Statystycznego w 2023 r. w Polsce pracowało 999 tys. cudzoziemców, w tym ponad 690 tys. z Ukrainy.

HAĆKI. 21 czerwca w Ośrodku Kulturalno-Edukacyjnym w Haćkach odbyło się otwarcie wystawy „Haćki wielokulturowy zespół osadniczy na Podlasiu. 60 lat badań archeologicznych". Jej autorem był archeolog Dariusz Krasnodębski z Instytutu Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk (*na foto*). Było to podsumowanie trwających ponad półwiecze prac wykopaliskowych unikalnego na skalę europejską wielokulturowego zespołu osadniczego.

Wydarzenie zostało zorganizowane przez Instytut Archeologii i Etnologii PAN oraz Wójt Gminy Bielsk Podlaski Katarzynę Korycką.

BIAŁYSTOK. 22 czerwca na Uniwersytecie w Białymstoku odbyła się konferencja otwierająca działalność Centrum Badań nad Mniejszościami Narodowymi i Etnicznymi. Nowa placówka realizuje cele statutowe wynikające z „Ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym", która obowiązuje od ponad 20 lat, a jej celem jest prowadzenie badań, działalność dydaktyczna oraz upowszechnianie wiedzy o mniejszościach narodowych i społecznościach regionalnych.

W konferencji otwierającej działalność Centrum wzięli udział wybitni badacze tematyki mniejszości z ośrodków badawczych w Polsce. Odbyła się ona pod hasłem „Mniejszości narodowe i etniczne w Polsce – współczesne konteksty badawcze i perspektywy rozwoju".

STUPNIKI – KOŹLIKI. 24 czerwca skansen ukraińskiego środowiska Podlasia – Zagrodę w Koźlikach nad Narwią – odwiedzili uczniowie klas ukraińskich Szkoły Podstawowej nr 4 im. A. Mickiewicza w Bielsku Podlaskim. Było to już cykliczne spotkanie dzieci z architekturą drewnianą Podlasia, odbywające się na zakończenie roku szkolnego.

CZEREMCHA. 27 czerwca w Gminnym Ośrodku Kultury w Czeremsze odbyły się warsztaty tradycyjnych pieśni weselnych. Poprowadziła je Julita Charytoniuk – kulturoznawczyni, etnomuzykolożka, śpiewaczka i nauczycielka śpiewu tradycyjnego z Białegostoku. Od 20 lat przyjaźni się ona z tradycyjnymi śpiewaczkami i śpiewakami z Podlasia, których styl i sposób śpiewania przekazuje dalej na licznych warsztatach i zajęciach. Jej mistrzyniami są m.in. Wiera Niczyporuk z Malinnik, Nina Jawdosiuk z Dobrowody, czy też Anna Tesluk z Gorodziska. Jak czytamy na stronie FB GOK Czeremcha: „Julita łączy miłość i szacunek do śpiewaczek starszego pokolenia, ponad 20-letnie doświadczenie w badaniach terenowych, solidne wykształcenie kierunkowe, współtworzenie różnorodnych projektów muzycznych

eprasa.pl fcee5f0596

z autentycznością i bardzo wysokim poziomem wiedzy i umiejętności eksperckich w tym temacie".

Na warsztatach można było się nauczyć obrzędowych pieśni weselnych, jak również pieśni i przyśpiewek traktujących o relacjach damsko-męskich, czy też pieśni biesiadnych, śpiewanych za stołem podczas weselnej uczty. Głównym tematem były pieśni z Podlasia, śpiewane po polsku i w gwarze, w tym też w gwarze ukraińskiej. Nauka została wzbogacona opowieścią o tradycyjnych śpiewaczkach, od których pochodzą wybrane melodie oraz o kontekście ich wykonywania.

Zadanie zostało dofinansowane ze środków Narodowego Instytutu Kultury i Dziedzictwa Wsi w Programie „Folk(od)nowa".

BIAŁYSTOK. 30 czerwca w wieku zaledwie 39 lat zmarł Przemysław Wierzbowski, wieloletni prezes Białostockiego Towarzystwa Esperantystów, tłumacz, organizator Białostockich Dni Zamenhofa i działacz społeczny. Urodził się 17 grudnia 1986 r. we Włoszczowie, jednak przez wiele lat mieszkał i działał w Białymstoku. W 2024 r. otrzymał Honorowe Wyróżnienie Prezydenta Miasta Białegostoku „Urbi Meritus – Zasłużony Miastu".

Przemek był inicjatorem Białostockiej Kawiarni Językowej, w której można było porozmawiać w różnych językach świata. Chętni spotykali się także przy stoliku ukraińskim. Poliglota, doskonale posługiwał się językiem ukraińskim. Należał do Związku Ukraińców Podlasia, brał udział w spotkaniach białostockiego oddziału ZUP.

Wywiad z nim „Найкращий курс мов світу, також української. Розмова з Пшемиславом Вєжбовським" został opublikowany na łamach „Nad Buhom i Narwoju" w nrze 3/2016.

Wicznaja pamjat'!

BIAŁYSTOK. 30 czerwca w Galerii Sleńdzińskich w Białymstoku odbył się koncert „Oj to ne rosa" – tradycyjne pieśni o rodzinnych więzach (*na foto*). Wystąpiły na nim uczestniczki Pracowni Pieśni prowadzonej od kilku lat przez śpiewaczkę, etnolożkę, kulturoznawczynię i zbieraczkę folkloru Julitę Charytoniuk.

Na koncercie podsumowującym cykliczne spotkania śpiewacze można było usłyszeć polskie i ukraińskie pieśni ludowe, w tym z Podlasia i Polesia. Było też wspólne śpiewanie z publicznością.

BIAŁYSTOK. 4 lipca w Centrum Aktywności Społecznej w Białymstoku Instytut ADN z Warszawy we współpracy z Fundacją na rzecz Edukacji Formalnej i Nieformalnej oraz Integracji Społecznej „M-Patia" przeprowadził zajęcia w ramach projektu VOICE, skierowanego do uchodźców z Ukrainy. Była to okazja do zapoznania się z nowoczesnymi narzędziami edukacyjnymi służącymi podnoszeniu kompetencji zawodowych.

HAJNÓWKA. 5 lipca w Parku Miejskim w Hajnówce odbył się XIX „Jarmark Żubra". To cykliczne, popularne wydarzenie kulturalne organizowane przez Urząd Miasta Hajnówka oraz Hajnowski Dom Kultury. Jest na nim prezentowana sztuka ludowa, rzemiosło artystyczne i regionalne, a także specjały kuchni podlaskiej. Dopełnieniem są występy na scenie, pokazujące bogactwo kulturowe regionu.

W tym roku wśród występujących byli m.in. wykonawcy repertuaru ukraińskiego – „Werwoczki" z Orli i grupa folk-rockowa „Hoyraky" z Bielska Podlaskiego.

NAREWKA. 5 lipca podczas odbywającej się w amfiteatrze w Narewce Nocy Kupały „Na granicy tajemnicy" wystąpiły dwa zespoły mający w swoim repertuarze ukraiński folk-rock – „Hoyraky" z Bielska Podlaskiego oraz „Enej" z Olsztyna, który był gwiazdą wieczoru.

BIAŁYSTOK. 16–19 lipca w Białymstoku i kilku miejscowościach regionu odbywały się koncerty **„**Podlaskiej Oktawy Kultur". W tym roku ukraińskim uczestnikiem wydarzenia był zespół ukraiński „Gerdan Theatre", łączący muzykę i sztukę teatralną. Jak czytamy na stronie organizatora, Podlaskiego Instytutu Kultury: „Artyści zapraszają publiczność do intrygującego świata pradawnych ukraińskich wierzeń i obrzędów, ilustrowanych przejmującymi tradycyjnymi pieśniami. Zespół wykonuje je we własnych, unikatowych aranżacjach. Gerdan Theatre proponuje bardzo refleksyjną, czasem nieoczywistą perspektywę spojrzenia na ukraińskie dziedzictwo kulturowe. Artyści odważnie pokazują emocje, które będąc wyraźnie czytelne dla publiczności, pozostają jednocześnie bardzo osobiste".

ŁOSINKA. 17 lipca w Łosince odbył się jubileusz 15-lecia istnienia Reprezentacyjnego Zespołu Gminy Narew – chóru „Harmoń". Wydarzenie zorganizowane przez Gminę Narew oraz sam zespół stanowiło podsumowanie półtorej dekady jego działalności artystycznej. Chór, prowadzony od początku przez dyrygentkę pochodzącą z Ukrainy Marię Paszko, jest uznawany za muzyczną wizytówkę gminy. W jego repertuarze są różnorodne pieśni, w tym ukraińskie.

Obchody zainaugurowano nabożeństwem, po którym odbyły się oficjalne wystąpienia. Głównym punktem był jubileuszowy koncert chóru „Harmoń". Towarzyszył mu uroczysty korowód oraz występy zaproszonych, zaprzyjaźnionych zespołów. Na scenie wystąpili wykonawcy muzyki polskiej, białoruskiej i ukraińskiej, m.in. „Werwoczki" z Orli.

CZEREMCHA. 24–26 lipca odbywał się XXXI „Ethno Festiwal Czeremcha – Festiwal Wielu Kultur i Narodów". Wystąpiło na nim kilkanaście zespołów, a w bogatym programie były

eprasa.pl fcee5f0596

też warsztaty śpiewu białego i tańców, pokazy filmów, obrzędów, wystawy, konferencja, spektakle, konkursy – kulinarny i harmonijkarzy oraz wiele innych wydarzeń.

Pierwszego dnia na festiwalowej scenie zaprezentował się m.in. duet Maxim&Oliczka. Wystąpili też gospodarze – zespół „Czeremszyna". Ostatniego dnia przed publicznością w plenerze Gminnego Ośrodka Kultury wystąpiły zespoły ukraińskie – „Hiłoczka" z Czeremchy, która w tym roku obchodzi 30-lecie swojej pracy artystycznej, a także zaprzyjaźniony zespół folklorystyczny „Horyna" z Równego.

„Horyna" miała też okazję wystąpić przed bardziej kameralną publicznością – w sali GOK-u **25 lipca** jej członkowie pokazali obrzęd zbierania jagód z towarzyszącymi mu pieśniami poleskimi, a następnego dnia poprowadzili warsztaty taneczne. **26 lipca** odbyło się m.in. spotkanie autorskie oraz promocja książki „Motanki" Michaliny Nesterenko, Polki mieszkającej w Ukrainie. Z kolei już po zakończeniu głównych dni festiwalu, lecz jako jego integracyjna część, odbyły się tradycyjne warsztaty śpiewu białego. W dniach **27–29 lipca** pieśni ukraińskich z Polesia uczyła Ludmyła Wostrikowa, etnomuzykolożka, wykładowczyni, pochodząca ze wsi Rokitne na Polesiu, kierowniczka „Horyny". Kilkanaście osób pod jej okiem poznawało technikę archaicznego śpiewu ukraińskiego.

Głównym organizatorem „Ethno Festiwalu Czeremcha" było Stowarzyszenie Miłośników Kultury Ludowej w Czeremsze.

NURZEC-STACJA. 25 lipca odbyły się Dni Nurca-Stacji. Były koncerty, parada motocykli, rajd rowerowy, zbiórka charytatywna na rzecz chorej dziewczynki, atrakcje dla najmłodszych, oraz wieczorna dyskoteka z DJ-em. Koła Gospodyń Wiejskich z Nurca-Stacji oraz Żerczyc przygotowały stoiska z regionalnymi potrawami. Na scenie z kolei prezentowali się wykonawcy repertuaru polskiego, białoruskiego i ukraińskiego. Wśród występujących był zespół „Horyna" z Równego, stając się jedną z atrakcji muzycznych imprezy.

Ludmiła ŁABOWICZ
Foto Ju. Hawryluk, L. Łabowicz

Славко Кулік — Бахмати
Sławko Kulik — Bachmaty 2026

Jakoje ż chorosze mi^{e}scie tyji Bachmaty	Якоє ж хороше мі^{е}сцє тиї Бахмати
Ji^{e}dut siudy Ukrajinci i jichni braty	Ї^{е}дут сюди українці і їхні брати
Zawżdy w subotu uże od li^{e}t	Завжди в суботу уже од лі^{е}т
Prytiahaje sioje mi^{e}scie jak mi^{e}d	Притягає сьоє мі^{е}сцє як мі^{е}д
Ji^{e}dut siudy ministry i harny lude	Ї^{е}дут сюди міністри і гарни люде
Bo znajut szczo cikawo tut bude	Бо знают що цікаво тут буде
Chot' po tradyciji buła nypohoda	Хоть по традиції була нипогода
Musyt takaja sioho mi^{e}scia uroda	Мусит такая сього мі^{е}сця урода
Wi^{e}tior takij szczo pałatki zrywaw	Ві^{е}тьор такій що палатки зривав
A doszcz sztyry razy stychamy dawaw	А дощ штири рази стихами давав
Lude ne pobojaliś tekieji pohody	Люде не побоялісь текєї погоди
Ne propustyli odneji w rokowy nahody	Не пропустилі однеї в рокови нагоди
Ludy t'ma-prot'ma siudy prybuła	Люди тьма-протьма сюди прибула
I czudna atmosfera sioli^{e}ta buła	І чудна атмосфера сьолі^{е}та була
Usio projszło do kuncia jak treba	Усьо пройшло до кунця як треба
Wynki puskali, ohni puszli do neba	Винкі пускалі, огні пушлі до неба
Na sceny artysty chutko mynialiś	На сцени артисти хутко минялісь
Mni^{e} „Szarawary" welmy spodobaliś	Мні^{е} „Шаравари" вельми сподобалісь
Na kuneć czudowa „Narva" zahrała	На кунець чудова „Нарва" заграла
Proroczu „Biłu chmaru" zaspywała	Пророчу „Білу хмару" заспивала

eprasa.pl fcee5f0596

«Працюймо будуть наслідки. А постараємось, будуть успіхи», – ось такі два речення не раз чула від Юрія Гаврилюка на кінець розмови про свої матеріали для «Над Бугом і Нарвою». Але не тільки...

Індивідуаліст з-під більського городища

26 квітня 2026 року – бенефіс Юрія Гаврилюка. Повний зал людей. Представниці консульства України в Люблині, представниця підляського воєводи. Також бургомістр Більська, міста, в якому все життя, з перервою на університетське навчання, проживає «винуватець» події. Після доповідей, спогадів, ведучі зачитують численні побажання, які прийшли з Польщі та України.

Ювіляр сидить у великому кріслі, час від часу легко посміхається. У залі співпрацівники, друзі. У першому ряді родина: дружина, син, двоюрідні сестри з чоловіками, хрещена мати. Серед них мала сидіти також мама Юрія. Не дочекала. Відійшла у позаминулому році, тому подія, що первісно мала бути приурочена до ювілею 60-річчя Юрія, відбувається тільки зараз.

Один з найближчих співпрацівників ювіляра, директор Підлясського наукового інституту, Григорій Купріянович: *...хотів я запропонувати тепер інтелектуальний експеримент: уявімо собі, дивлячись на українське життя на Підляшші протягом 40 років, що Юрія Гаврилюка не було, що немає цього всього, що він за ці майже 62 роки свого життя зробив. Вже уявили собі це? Думаю, що після такого експерименту можна краще зрозуміти роль і значення Юрія Гаврилюка для Підляшшя, для збереження, вивчення і розвитку української спадщини нашого регіону.*

Дещо про сімейну історію

Сам Юрій жартома каже, що він не з села, не з міста, але з бібліотеки... Що ж – пів століття тому читання було основною розвагою та джерелом знань про минулий і сучасний світ, тим більш, що перші кільканадцять років життя він провів на окраїні простору, що зараховується до території Більська, але від міської забудови було це місце віддалене – оточена полями й лугами місцина над річкою Білою, цією самою, над якою розташовується і більське городище. Саме тут його дід отримав *кольонію*, в ході ще довоєнної комасації ґрунтів.

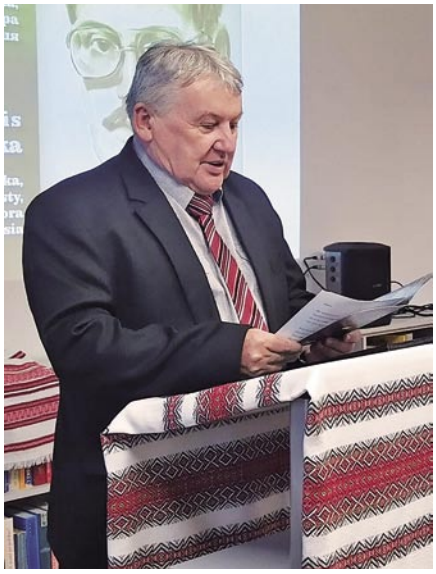
Григорій Купріянович: *Рід батька, як часто підкреслює Юрій Гаврилюк, мав своє коріння в підбільському Видові. Не було це звичайне село, його мешканці, хоч жили у селі, були міщанами. Видово має довгу історичну метрику, адже перша згадка про нього сягає 1501 р., коли Видовщина згадується в привілею для Більська, виданому Великим князем литовським, руським і жемайтським Олександром Ягайллончиком. У списках мешканців Видова у XVIII ст. знаходимо також прізвище Гаврилюк. Це глибоке закорінення і свідомість історії знайшли віддзеркалення у діяльності і активності найвідомішого носія цього прізвища – Юрія Гаврилюка.*

Родина мами походила із села Рейпичі, офіційно відомого як Райки. Галина Куклик, з дому Лопатюк, хресна мати Юрія, каже мені, що з цієї місцевості було біля 7 кілометрів до Більська. Пані Галина трималася разом з Любою.

— *Люба, як на таку просту жінку, була інтелігентна, вміла знайтися в кожній ситуації. Моя мама була її хресною. Я молодша пару літ від Люби. Творили ми одну пачку. Робили ми п'єси, але по-білоруськи. У вйосці були забави. Мало було хлопців, приїжджали хлопці з інших вйосок.*

Батьки Юрія познайомилися, працюючи у рошарні льону в Більську. Вони жили спершу на *кольонії*, розташованій під селом Біла, відтак у цій частині Більська, що ближча саме Рейпичам, Дуб'яжинові й іншим селам, в яких проживали ближчі й дальші Любині родичі.

eprasa.pl fcee5f0596

Індивідуаліст

Йолянта Оверчук, двоюрідна сестра Юрія Гаврилюка, сьогодні викладачка Білостоцької політехніки, каже, що в дитинстві вони багато часу проводили з Юрієм (вони, по суті, ровесники).

— *Ми часто зустрічалися з ним у нашої найбільш коханої бабусі Ольги. Бувало таке, що ми у цьому самому часі проводили канікули в бабці – навіть сільських корів разом пасли, або принаймні водночас приїжджали на відпуст Іллі, який особливо відзначають у Райках, що належать до Іллінської парафії у Пудбі*[e]*лоьові. Пізніше цей контакт трохи послабився, кожний пішов своїм шляхом. Але пам'ятаю, коли мені було з 10 років, ми відвідували з батьками тітку, дядька та Юрка. Однак коли ми до них приїжджали, найчастіше ми проводили час з тіткою та дядьком. Юрко тільки привітався зі мною і старшими сестрами й завжди мав роботу, яку мусив закінчити, мав свої справи. Він завжди був великим індивідуалістом.*

Про індивідуалізм Юрія згадує також український бард у Польщі, Роман Гавран, який виступив на кінець бенефісу з добіркою своїх пісень, зокрема, на слова віршів Василя Стуса.

– З Юрком ми знайомі з 80-тих років. Вперше зустрілися на Лемківщині. Гаврилюк такий був, що він завжди сидів десь з боку. Так горілки не пив, дівчатами ся не інтересував.

Шляхи до українства

Гаврилюк, як чимало інших українських діячів Підляшшя, закінчив Загальноосвітній ліцей з навчанням білоруської мови – один з двох у Більську, адже була загальна опінія, що він кращий, коли йдеться про рівень навчання. Білоруської мови, нібито рідної, було кілька годин у тижні, Юрій пригадує собі однак, що важко йому було правильно підписати білоруською фотографії з Підляшшя, які вислав він до білостоцького тижневика «Ніва» (приходилося користуватись словником).

Перші свої вірші він писав мовою, якою вони говорили вдома, тобто *по-своєму*. Поштовхом було познайомлення з людьми, що мали зв'язки з цією білоруськомовною «Нівою», все ж на зустрічі з ліцеїстами відкрито говорили, що місцева мова це не білоруська, але українська говірка.

В інтерв'ю, яке взяв з ним в 2022 році для «Українського альманаху» Славомир Савчук, Гаврилюк згадує цю зустріч у 1982 році: *У останніх місяцях третього класу почалася моя «самоукраїнізація», трохи парадоксально, бо поштовхом стали відвідини зборів білоруського гуртка «Разбуджани голас». Цей гурток почав діяти у школі «за Солідарності», найпізніше у 1981 році, мав навіть на коридорі свою стінгазету, але зацікавлення у мене не викликав. Тоді однак підмовив мене колега з класу. Заходимо на ці збори, а там кореспондент «Ніви» Іван Кризюк з Юрієм Трачуком, тоді працівником «Ніви», говорять про те, чого мені, як сьогодні видно, саме було й треба – що в нас мова українська, до того ще й щось із книжки української прочитали. А коли є у нас люди, що такі речі голосно говорять, то треба з ними дружити та щось спільно робити...*

Григорій Купріянович: *Почав писати поезії вже в ліцеї, де експериментував, чи можна вкласти поетичне натхнення в ру*[o]*дну пудляську відувську гову*[o]*рку. Варто зазначити, що тоді це не було так очевидним як тепер, до цього було лише кількох авторів, які вдавали-*

ся до писання підляською українською говіркою. Перший вірш, «Руодна хата», написав у червні 1982 року, інспірацію для цього дали підляські поети старшого покоління Іван Ігнатюк та Іван Киризюк. Ці поетичні спроби Юрія виявилися дуже вдалими. Для мене особисто Юрій Гаврилюк записався б в історії української літератури в цілому і в історії Підляшшя навіть тоді, коли б написав тільки один вірш, який став програмним для українського відродження на Північному Підляшші у 80-і роки XX ст. – це вірш «Мово наша».

Мово наша
Батьку[o]в і діду[o]в наших
Молітво наша
До ру[o]днеї землі[e]

Ти як маті ру[o]дна
До сну нас колихала
Учила ти нас жити
Якімі статі нам людьмі

Ти як кров горача
Між народа кружиш
Кажди чолові[e]к
Серцьом є твоїм

І хоч ти била
«Генію пана недоступна»
Царам ненавістна
Ми тебе збереглі

Збережемо ми тебе
І в теперішні нам час
Будемо тобою говориті
І не загіне слі[e]д по нас.
(*Текст за антологією «Країна свойого слова»*)

eprasa.pl fcee5f0596

Маестро/Mistrz

Одна з ведучих бенефіс, Дорота Шупер-Якуб'юк, перед імпрезою у швидкому темпі мусила пригадати собі все, що знала з Юркових писань. Прочитувала також його поетичні твори в пресі. Дорота за освітою філологиня, закінчила варшавську україністику, а відтак ще дві інші вищі освіти. Зараз працює викладачем та державним екзаменатором польської мови як іноземної у Білостоцькій політехніці.

Дорота каже, що прізвище Гаврилюка асоціюється людям перш за все з істориком, журналістом, може ще з фотографом. Шкода, що мало хто знає його цікаву поезію та короткі свобідні філософські тексти.

— *У цих тестах він трішки такий обсерватор нашого суспільства, того, що довкола. Він спостерігає за людьми, за процесами, які відбуваються. І про село під Більськом, і про місто Більськ, і про цікаві історії пов'язані з його подорожами. Отже, він дивиться, спостерігає і записує. І це мені дуже сподобалося й спонукало до того, щоб тих Гаврилюкових текстів трішки більше прочитати.*

Доктор Дорота Місіюк, науковий працівник Білостоцького університету у своїй доповіді під час бенефісу часто іменує Юрія Гаврилюка Маестром. Цим словом захоплена Галина Куклик, хресна мама Юрія, яка признається, що під час бенефісу усвідомила собі, що не знала навіть половини досягнень похресника. Так, він запрошував її на зустрічі, дарував книги, але ніколи не хвалився.

Доктор Дорота Місіюк вказує на те, що Гаврилюк глибоко закорінений в українську культуру: *Dorastał w otoczeniu żywej kultury lokalnej, w której opowieści rodzinne, przekazy ustne i mikrohistorie codzienności były naturalnym elementem życia. Lata studiów eksponowały go na perspektywę globalną. Świadomy wybrał lokalność, bowiem wybrał w swoim pisarstwie uważność, odpowiedzialność. Lokalne rytuały i symbole, detale zachowań i obyczajów przepisał w swojej twórczości na język uniwersum, a temu co zwyczajne tutaj nadał znaczenie ogólne.*

Дорота Шупер-Якуб'юк вважає, що Гаврилюкова творчість, зокрема поезія, вимагає дослідження. Може хтось незадовго напише дисертацію на цю тему? Каже, що поет має кращі й гірші вірші, як кожний. Треба їх прочитати, проаналізувати. Багато в тих творах філософії і це на думку Дороти пов'язане з вдачею Юрія. Він ніколи не спішить, має час, щоб зосередитись. Він має специфічний дотеп, такий, щоб нікого не образити. Вміє також ставитись до себе з певною часткою іронії, сміятися сам з себе.

Начитавшися Антонича?
Так хочеться артистом бути
Ще більш ніж собаці
до місяця повного вити
Ще більш ніж богословові
Вигадувати оправдання Господу
Що з Його допусту
Народжуються потворні каліки
Та ламають людей недуги
На які не знайти ліки
А матеріалісти завжди
Можуть самі себе повтішати
Що я просто енна мутація генна
Лиш менше вдала!
(*12.08.2014 р.*)

Увага до деталей

Юрій знаменитий спостерігач сьогодення. Зокрема видно це в книжці «Хронологіон», яку видано у 2014 році в Перемишлі.

Дорота Шупер-Якуб'юк: *Мене заінтригувало те, як Юрко-поет ставиться до деталей. Він дуже дбайливий про подробиці, наприклад запам'ятовує посмішку продавчині в магазині, він буде пам'ятати, як віз свою маму в машині, про що вони розмовляли, їдучи від лікаря. Так якби Юрко дивиться на це з боку. Мама скаже 3-4 слова, а Юрко до того добирає філософію.*

Ось фрагмент «хронологіонного» запису (написане 22 роки тому):

Йдемо сьогодні з лікарні. Вулицею йде стара жінка. – О, як вже Толвінська помалу йде, – кажуть мама. – О, бачте, – кажу я, – виникла у мене дуже філософська думка, але не буду її казати вголос, бо вона дуже декадентська.

А ось ця думка: Як би людина не йшла – швидко чи повільно, то й так кожний крок наближає її до смерті. Зокрема у віці коли вже ходиться дуже повільно, а людина робиться як яйце – в нього ж шкаралупа може й тверда, але якщо її розтрощити, то вже не зростеться...

А ще одна думка, неначебто і філософська. Життя це змагання з безконечною скелею майбутнього.

eprasa.pl fcee5f0596

Постійно відколупуємо з неї хвилини, години, дні буття нашого. Калічимо руки, калічимо ноги, а то й розбиваємо голови в проритому нами коридорі повсякденності...

Гаврилюкова «rozmowa z dawnymi czasy»...

Дорота Місіюк в доповіді під час бенефісу: *To właśnie w symbolach – często nieoczywistych – kryje się głębia jego narracji. U niego przeszłość nie jest zamknięta. Jest żywa, obecna w języku, w krajobrazie, w pamięci rodzinnej. Czytając Hawryluka, trzeba widzieć, jak te warstwy nakładają się na siebie i jak współczesność wciąż prowadzi rozmowę z dawnymi czasami. Jego narracje mają rytm przypominający opowieści mówione – płyną spokojnie, ale z wyczuwalnym napięciem. Bohaterowie nie są postaciami literackimi, lecz świadkami historii, których głosy autor umiejętnie wprowadza do tekstu. Choć Hawryluk jest historykiem, jego język ma w sobie coś z eseisty i poety. Połączenie dokumentu i literackości – to jego znak rozpoznawczy. Dokument daje wiarygodność, literackość – głębię. Dzięki temu lokalne historie stają się opowieściami o ludzkim doświadczeniu, a nie tylko zapisami faktów. W czasach, gdy Europa na nowo definiuje swoje granice kulturowe i polityczne, a wszędzie straszy kultura masowa, twórczość Hawryluka nabiera szczególnej aktualności. Pokazuje, że tożsamość mniejszości narodowych nie jest dodatkiem do historii Europy – jest jej integralną częścią. Hawryluk przywraca widzialność tym, którzy przez dekady byli niewidoczni. Jego praca to forma ratowania pamięci, zanim zniknie. To archiwum, ale żywe – otwarte, dialogiczne, wciąż dopisywane.*

Дорота Шупер-Якуб'юк: *Сиджу одну годину, другу, третю, не хочеться закінчувати. Позаписувала собі щось з тих Юркових текстів, знаєш, книжок обмаль. Ось, наприклад таке: «Затримує мене дорожня поліція. Питають чи я щось пив. А може би так поцікавилися, чи я щось їв». Або такий гарний настроєвий вірш*:

Великодні писанки
Мальовані традицією
Освячені ніччю
Коли Христос воскрес
У вірлянській церкві
Над якою Михаїл Архистратиг
Возносить свій захисний меч
Перед злом-демоном
Кожного року від завжди
До кінця вічності
Кожний рік інший
І такий сам
(*Більськ, 05.05.2002 р.*)

Сильно тяжка посилка з творами

Люди, з якими говорю, в більшості не знають того, що написав Юрій Гаврилюк. Один з мешканців Підляшшя прямо каже Романові Гавранові, що Гаврилюк для них надто мудра людина. Роман Гавран запевняє, що вже скоріше знав, що має до діла з непересічною, хоч дуже скромною людиною. Вихованою на пограничному Підляшші, а культура пограниччя, у тому числі Підляшшя, дуже цікава, файна, з огляду на різноманітні впливи.

Декілька років тому Роман просив Юрія переслати йому свої твори. Товариш слова дотримав, посилка надійшла.

— Я пішов на пошту в Лігниці, а пані сказала, що я сам цього не двигну. Питаю: А що це є? – А то така пачка, десь з півночі прийшла до вас. Він прислав мені стільки творів, які він написав, я поняття не мав про їхню кількість, що Юрій так багато зробив.

Історик і минуле Підляшшя

Директор Підляського наукового інституту, історик Григорій Купріянович, знайомий з Юрієм Гаврилюком сорок років. Він уважає, що одним з найбільших досягнень Юрія є те, що він зміг створити картину історії Підляшшя, враховуючи ширший етнокультурний контекст. Тобто в парадигмі бачення Підляшшя як частини українського етнокультурного простору. Це дуже важливе, оскільки, коли на історичний процес дивимось відірвано від ширшого контексту, ми бачимо його фрагментарно. Тому дуже важливе є те, щоб подивитися на історичні події у якомога найширшому контексті, важливо також який це контекст. А Юрій Гаврилюк показав, як треба дивитися на історію Підляшшя через призму цього, що воно було й залишається частиною українського етнокультурного простору. Тобто ті процеси, які відбувалися на Підляшші, були елементом процесів, які відбувалися по всій території, де функціонує чи функціонувала українська мова й культура. Це перспектива бачення історії й культури українців Підляшшя, як частини загальноукраїнської культури й історії.

eprasa.pl fcee5f0596

Галина Куклик, яка прочитала декілька книжок Юрія, зокрема й «Від Володимирових походів до лінії Керзона», каже, що її похресник «науково довів, що ми тут українці». Від родини чую, що описування оцього українства в книжках не дуже таки було до вподоби одному з дядьків Юрія, який вважав себе білорусом.

Дорота Шупер-Якуб'юк: *Я сама захоплююся його історичними книжками. Там стільки цікавих речей... У 90-их роках Юрко написав книжку «„Kraje ruskie Bielsk, Mielnik, Drohiczyn". Rusini-Ukraińcy na Podlaszu – fakty i kontrowersje», у якій знайшлася мапа з західними кордонами Київської Русі...*

— Думаєш, що ця книга, інші його книжки змінили свідомість людей на Підляшші? – запитую Дороту.

— Думаю, що так. Я привезла цю книжку Гаврилюка моєму батькові, переселенцю з акції «Вісла». Він її прочитав, питає мене: «Доню чи ти знаєш, що Київська Русь сягала до Суража?». І показує це на карті в книзі Юрія. А я не знала, що ці сліди дуже близько. Мій тато був так захоплений тим, що от таке Підляшшя, така собі країна, а там сягала границя нашої Руської землі.

— Він зробив те, чого не зробив ніхто до нього? – продовжую розмову з Григорієм Купріяновичем.

— Саме так. Роль історика полягає не лише в тому, щоб зібрати історичні факти й навести їх в якомусь порядку, але й пошукати їм інтерпретацію, тобто допомогти людям, і в першу чергу самому собі, зрозуміти історичні процеси. Без цього розуміння історична книжка так насправді є зведенням фактів, які можуть бути незрозумілими. І роль історика саме дати контекст, розуміти цей контекст і його пояснити. І саме це робить Юрій.

Пам'ять – це не розкіш

Дорота Шупер-Якуб'юк: *Юрій Гаврилюк людина надзвичайно скромна, дуже талановита й дуже працьовита. Він зробив величезну роботу, я взагалі не бачу Підляшшя без його творчості. Без його спостережень, його поезії, історії, публіцистики й інших його досліджень. Він людина абсолютно виняткова.*

Журналістка Людмила Лабович згадує, що виховали її Гаврилюкові книжки. Вона зовсім по-іншому уявляла собі їхнього автора.

— Ми всі виростали на книгах Юрія Гаврилюка. Я входила в український рух наприкінці 90-их років. Який був перший контакт, перші знання? Саме з його книжок. Читаєш, уявляєш собі інтелектуала, когось на п'єдесталі. Знайомишся і виявляється, що це дуже симпатична людина. Він возив мене та дівчат з Інституту народознавства у Львові, які приїхали тут в експедицію, щоб досліджувати фольклор, по різних селах Підляшшя (потім вони видали книжку «Традиційні пісні українців Північного Підляшшя»). Я була здивована, що Юрій присвячує свій час, возить нас від села до села. До того я бачила веселу людину, яка поводиться невимушено, не задирає носа, не вважає себе кимось дуже важливим, говорить з автоіронією, кепкує.

Але він також фахівець. Багато років використовували його знання як експерта, знавця. Коли наприклад мали ми такий мертвий сезон, коли не було імпрез, завжди можна звернутися до Гаврилюка й записати цікаву передачу для телебачення або радіо. Про якусь цікаву людину з Підляшшя, про історичний факт, важливі роковини. Він має знання про багато фактів.

Людмила Лабович згадує також, що деякий час Юрій сам працював журналістом в україномовній телепередачі. Вона пам'ятає його цікаву програму про скарб знайдений в селі Пилипки. Вони вже разом їздили у Дорогичин, записували там передачі про короля Данила, Дорогичинську битву. Юрій Гаврилюк розповідав про давню архітектуру, пам'ятки минулого, цікаві хрести, які він віднайшов, мандруючи Підляшшям.

Питаю в Григорія Купріяновича, чи історичні надбання Юрія Гаврилюка найважливіші серед того, що він зробив.

— Я думаю, що в різних сферах Юрій Гаврилюк відіграє важливу роль. Я б не посмів сказати, що його праця як історика важливіша ніж те, що він наприклад робив як поет. Його творчість як поета є важливим елементом будування українського культурного простору на Підляшші. Це сам по собі феномен – його літературна праця, а для мене особисто його поезія. Деякі вірші Гаврилюка можна вважати класикою української підляської літератури, творами, які формували наше сприйняття світу, наше сприйняття власної ідентичності.

Дорота Місіюк: *Widzimy człowieka, który całe swoje życie poświęcił temu, by inni mogli zobaczyć siebie wyraźniej. Człowieka, który z drobnych śladów potrafi zbudować opowieść, a z opowieści – przestrzeń, w której rodzi się tożsamość. Mistrz Hawryluk uczy nas, że pamięć nie jest luksusem, lecz obowiązkiem. Że lokalność nie jest prowincją, lecz światłem, które pozwala zobaczyć daleko. Że mniejszość nie jest margine-*

eprasa.pl fcee5f0596

sem, lecz pełnoprawnym głosem europejskiej kultury. I że historia – ta prawdziwa, żywa – zaczyna się zawsze od człowieka, który ma odwagę słuchać.

Хай текст бачать мої очі!

У четвер вранці, 8:28, отримую смс-ку від Юрія Гаврилюка: «Присилай, будь ласка, текст». – «Вже? Думала пару днів ще є». А він: «Пара чи не пара... Так співали ми у 1980-х. В неділю до півночі хай Твій текст бачать мої очі!».

— Яким Юрій Гаврилюк є шефом? – питаю в Людмили Лабович, секретаря редакції «Над Бугом і Нарвою». На початку вона обережно добирає слова.

— Для мене це є така безпроблемна співпраця у тому сенсі, що кожен знає свої обов'язки й ми властиво не мусимо проводити багатьох годин на редколегіях, переговорювати, що і як. Кожен знає що має робити, знає про обсяг того, чим займається й просто це ефективно йде вперед. Може це також пов'язане з тим, що він індивідуаліст, можливо важливіша для нього індивідуальна праця, аніж праця в широкому колективі.

Як журналіст, особа, яка пише – він перфекціоніст. Любить допещувати, любить знайти джерела, зосередитись на одному. Підходить до того з великим ентузіазмом. Найважливіший творчий процес – щоб гарно все зробити, щоб не було будь-як. В нього немає неякісності, завжди все зроблено на найвищому рівні. Це стосується як історичних матеріалів, але й інших також. Інколи це затягує час, праця триває довше, буває, номер виходить пізніше. Але має бути зроблено ідеально. Перфекціоніст, якому на доброму кінцевому ефекті залежить більше, аніж на тому, щоб було зроблене швидко.

На думку Григорія Купріяновича послідовність, наполегливість Юрія Гаврилюка у тому, чим він займається, це окрім пристрасті творити також велике почуття відповідальності, що це треба зробити, свідомість, що якщо він цього не зробить, не знати, чи знайдеться хтось інший.

Єва ПОЧТАР

Фото з бенефісу Людмили Лабович та Андрія Здановича. Інші фотографії з події в попередньому числі журналу.

Śniadanie u Czochowlanek

Internet jest kopalnią wiedzy. Znalazłem wiadomość, że Koło Gospodyń Wiejskich „Czochowlanki" z Czech Orlańskich* w długi weekend na początku czerwca organizuje śniadania dla gości w cenie 50 złotych. Postanowiłem skorzystać z propozycji. Przybyłem jako jeden z pierwszych. Zostałem przywitany z uśmiechem przez miłe panie. Wyjaśniły mi, jakie potrawy przygotowały dla gości. Większość potraw była przez nie przygotowana z miejscowych produktów. Specjalnością jest kawa według miejscowej receptury. Mnie smakowała.

Stopniowo przybywało gości. Stworzyła się miła atmosfera i prowadziliśmy ciekawe rozmowy z gośćmi z różnych stron Polski. Był także jeden Białorusin. Rozmowy dotyczyły spraw zawodowych, zainteresowań, nie obyło się bez tematów politycznych i obyczajowych. W trakcie zaglądali do świetlicy przejeżdżający szlakiem green velo rowerzyści. Byli po śniadaniu, więc częstowali się tylko ciastem i kawą. Byli mile zaskoczeni i chwalili pobyt na Podlasiu.

Dwie godziny bardzo szybko zleciały. Podziękowałem za śniadanie i miłą atmosferę i wyszedłem na zewnątrz, a tu naprzeciwko świetlicy siedzą na ławeczce trzy seniorki. Okazało się, że to one zatrzymywały rowerzystów i kierowały je na śniadanie do świetlicy wiejskiej.

W tym miejscu trzeba wspomnieć, że KGW „Czochowlanki" działa od trzech lat i zrzesza 16 osób. Organizuje śniadania, bierze udział w festynach i wspomaga SP w Dubiczach Cerkiewnych. Niestety świetlica ma słabe zaplecze kuchenne. KGW złożyło wniosek o jej przebudowę poprzez rozbudowę zaplecza kuchennego i łazienki. Mam nadzieję, że szybko doczeka się realizacji tego projektu i będzie działać jeszcze prężniej.

W imieniu KGW „Czochowlanki" zapraszam na śniadanko do Czech Orlańskich. Jest naprawdę zjawiskowo.

Sławomir KULIK

*Rzeczywista nazwa miejscowości brzmi 'Czochi', stąd też 'Czochowlanki' (red.).

eprasa.pl fcee5f0596

Pro kolisznich orlenśkich susiᵉduw…

„Szalom mimo wszystko 2026”

Koli zabrakło żyduᵒw, pametioju pro jich zanialiś susiᵉdy…

Wuᵒrla to takoje miᵉscie, de jakby ne krutywś, to od istorycznoho proszłoho ne wywineszsia. Nad – do neszczodawna derewiannym sełom – probiwałaś hora biᵉłoji welikoji żyduᵒwśkoji szkoły. Teper toj budynok nazywajut synagoga, ale koliszni lude howoryli, szto to żyduᵒwśka szkoła i je wona swiᵉdkom welikoji proszłości naszoji miscewosti. I to prawda, no tych, szczo budowali toj budynok, do kotoroho chodyli molityś, załatwlaty ważny sprawy, wże nema. Holocaust zrobiw swoje. Poczti nychto ne prożyw, a tyje szczo prożyli, wyjichali u weliki swiᵉt. Odnak pamet’ ostałaś. Pamet’ pro zhuᵒdne żytie czerez ponad trysta liᵉt miscewych rusinuᵒw i żyduᵒw. Pro jichni spuᵒlny samooborony protiw nacjonalistam, pro jichni miᵉszany małżenstwa, a i pro wsiᵉch ludi, kotorych nimećki faszyzm wymordowaw.

U Wuᵒrli pamet’ pro żyduᵒwśkich susiᵉduw dowszy czas trywała szcze i w mowi. Obadwa tyje narody znali swoje nariᵉcza. Żydy orlenski welmi dobre howoryli w naszum ukrajińskum miscewum zapiᵉwi, a i naodworuᵒt – orlenci znali jidysz. Szcze bohato liᵉt po wujniᵉ chłopci z Wuᵒrli dohoworuwaliś w jidysz miż soboju w „temnych kwestijach” (jak traplałoś z kawaliᵉrami z inszych sełuw pobityś), a na mojuᵒm wesiᵉli, u 1987 rokowi, jak starszy hosty dobre popili, to stali spiwaty po żyduᵒwśkomu.

My u Wuᵒrli pometajem. Sam zo swojeji inicijatywy postawiw pomnik, na kotorum napisane w czotyroch mowach słowo „susiᵉdam”. Każdoho roku robim marsz pameti, a ostatni sztyry roki organizujemo festiwal pod nazwoju „Szalom mimo wszystko”. Je to festiwal odkryty. Je tut miᵉście ne tuᵒlko na judejśku kulturu.

Relacju z ostatnich podiᵉj peresyłaju z fotohrafijami.

Marko CHMELEWŚKI

Były to cztery obfitujące w wydarzenia dni żydowskiej kultury, historii i pamięci w Orli. Od 22 do 25 lipca odbywał się festiwal „Szalom mimo wszystko 2026”, poświęcony kulturze żydowskiej, historii, pamięci i dziedzictwu dawnej społeczności żydowskiej Orli.

Przez cztery dni podlaska miejscowość stała się miejscem spotkań artystów, filmowców, historyków, badaczy, muzyków, fotografów oraz mieszkańców i gości z Polski i zagranicy. W programie znalazły się koncerty, projekcje filmowe, wystawy, spotkania autorskie, wykłady, przedstawienia teatralne, warsztaty oraz wydarzenia poświęcone historii samej Orli.

Orla – miejsce, w którym historia żydowska wciąż jest obecna

Festiwal odbywa się w miejscowości, której historia przez stulecia kształtowana była przez współistnienie różnych kultur i społeczności. Jednym z najważniejszych świadectw żydowskiej przeszłości Orli jest zabytkowa synagoga, należąca do najcenniejszych zachowanych materialnych śladów dawnej społeczności żydowskiej regionu.

Dlatego jednym z ważnych tematów tegorocznego festiwalu była pamięć o żydowskich mieszkańcach Orli oraz potrzeba zachowania miejsc związanych z ich historią.

Szczególne znaczenie miała prezentacja historycznych fotografii przedstawiających przedwojenny wygląd synagogi w Orli, przygotowanych przez Andrzeja Puchalskiego w ramach grantu Forum Dialogu. Fotografie pozwoliły uczestnikom zobaczyć budynek w okresie, gdy był on żywym centrum religijnym i społecznym lokalnej społeczności żydowskiej.

Od Miriam Kressin do współczesnej kultury żydowskiej

Program festiwalu pokazał niezwykłą różnorodność kultury żydowskiej – od tradycji jidysz i historii przedwojennej Polski po współczesną sztukę, film i muzykę.

Wydarzenie rozpoczęło się wieczorem poezji śpiewanej „Bardic Wednesday”, z udziałem artystów z Francji, Ukrainy i Polski. W czwartkowym programie filmowym znalazła się prezentacja poświęcona Miriam Kressin, aktorce polskiego i żydowskiego pochodzenia, jednej z najważniejszych postaci teatru i filmu jidysz. Jej związki z Orlą

eprasa.pl fcee5f0596

oraz kariera artystyczna zostały przedstawione przez kolektyw artystyczny Kaufman Bros&Sistas oraz fotografa Andrzeja Górskiego.

Publiczność mogła następnie obejrzeć dokument *naszoho zemlaka* Piotra Nesterowicza „Pocztówka z nieba", po którym odbyło się spotkanie z reżyserem. Wieczorem zaprezentowano wystawę fotograficzną Zvi Slepona **„**On Your Walls, Jerusalem – A Personal Journey", a także jego film *Polin* z polskimi napisami.

Program filmowy zakończył pokaz filmu Edwarda Zwicka „Defiance", poprzedzony prezentacją historii braci Bielskich i działalności Stowarzyszenia Żydów Weteranów i Ofiar II Wojny Światowej.

Wystawy, historia i pamięć

Piątek był szczególnie bogaty w wydarzenia poświęcone dziedzictwu żydowskiemu. Otwarto m.in. wystawę „Sztetl" Muzeum POLIN, wystawę plenerową „Światło" Lubow Szlichty, wystawę fotograficzną „Hasidim" Joanny Sidorowicz oraz wspomnianą prezentację historycznych fotografii synagogi w Orli.

Ważnym punktem programu było również spotkanie z Fundacją Borussia, podczas którego Kornelia Kurowska i Joanna Wilengowska przedstawiły projekt „Warmia w Podlasiu".

Wieczorem odbyło się spotkanie z prof. Marcinem Wodzińskim poświęcone opowieściom chasydzkim oraz prezentacji jego książki. Dzień zakończyły spektakle „SHALOM! Jewish Score. Kiedy niebo śpiewa po żydowsku" w wykonaniu Niezależnej Manufaktury Tanecznej oraz „Testament" w wykonaniu Teatru Seniora NOTOCO.

Historia, której można doświadczyć

Sobotni program połączył historię z aktywnym uczestnictwem. Odbyły się warsztaty kulinarne, zajęcia Klubu Hebrajskiego poświęcone znaczeniu żydowskich imion oraz „Historyczny Rajd" – wycieczka po Orli i okolicy wozem konnym.

Uczestnicy poznali również niezwykłą historię Feliksa Topolskiego, polskiego malarza, satyryka i kronikarza XX wieku, a także wzięli udział w spotkaniu z Yaronem Karolem Beckerem.

Kolejne spotkanie poświęcone było społecznościom żydowskim w Karpatach Rumuńskich. Festiwal zakończył się wieczorem koncertowym z udziałem Indii Czajkowskiej, zespołu Freygish Orchestra.

Kultura jako sposób zachowania pamięci

„Szalom mimo wszystko" nie jest wyłącznie festiwalem artystycznym. To również próba przywracania obecności żydowskiej historii w przestrzeni współczesnej Orli.

W miejscach, w których przed wojną żyły tysiące ludzi, zachowało się niewiele materialnych śladów ich codziennego życia. Dlatego każdy zachowany budynek, fotografia, dokument, wspomnienie czy opowieść ma szczególną wartość.

Zachowanie synagogi w Orli jest ważnym elementem tego procesu. Jej przyszłość jest związana nie tylko z ochroną zabytku, lecz także z odpowiedzialnością za zachowanie pamięci o społeczności, która przez pokolenia współtworzyła historię miejscowości.

Tegoroczny festiwal pokazał, że zainteresowanie żydowską historią Orli wykracza poza lokalną społeczność. W wydarzeniach uczestniczyli przedstawiciele świata kultury, nauki i ochrony dziedzictwa, a także artyści i goście z zagranicy.

„Szalom mimo wszystko" – mimo wszystko pamiętamy

Nazwa festiwalu ma szczególny wymiar. „Szalom mimo wszystko" odnosi się zarówno do tragicznej historii europejskich Żydów, jak i do współczesnej potrzeby zachowania pamięci, dziedzictwa i kultury. Orla pokazuje, że pamięć nie musi oznaczać wyłącznie patrzenia w przeszłość. Może stać się punktem wyjścia do współczesnego dialogu, edukacji i współpracy.

Organizator wydarzeń Fundacja Synagoga Otwarta ma nadzieję, że festiwal będzie nadal rozwijał się jako ważne wydarzenie kulturalne na mapie Podlasia, a jednocześnie przyczyni się do zwiększenia zainteresowania ochroną i przyszłością zabytkowej synagogi w Orli – jednego z najważniejszych świadectw żydowskiej historii regionu. Bo aby pamięć mogła przetrwać, potrzebne są nie tylko wspomnienia. Potrzebne są także miejsca, które tę pamięć przechowują.

Festiwal „Szalom mimo wszystko 2026" odbył się dzięki wsparciu Województwa Podlaskiego.

Marek CHMIELEWSKI
Foto autora artykułu

eprasa.pl fcee5f0596

Луцький університет — з вікном відкритим на Більськ

(Записане з нагоди публічної лекції «Підляшани на шляхах національної модерности» у Волинському національному університеті імені Лесі Українки)

25 травня на факультеті філології та журналістики Волинського національного університету імені Лесі Українки відбулася публічна лекція «Підляшани на шляхах національної модерности» головного редактора часопису «Над Бугом і Нарвою», заступника директора Підляського наукового інституту, письменника, історика і фотохудожника Юрія Гаврилюка. Захід зібрав усіх охочих лучан, але насамперед – представників двох факультетів університету – філології та журналістики та історії, політології та національної безпеки.

Для більшості присутніх, особливо для студентів, які вперше мали можливість із перших уст почути про Підляшшя як історико-культурний регіон, ця зустріч стала справжнім відкриттям. Дивує, як у краю, відірваному від материкової України державними кордонами й історичними перипетіями, зберігається живий дух української пісні та мови, як поєднуються архаїчність культури та її здатність до модерного самовираження – через поезію, публіцистику, наукові дослідження.

Ініціатор та організатор зустрічі – Юрій Громик, проректор з навчальної роботи та рекрутації, професор кафедри української мови та лінгводидактики, дослідник підляських говірок, який віддавна стежить за науковим і культурним життям української спільноти в Польщі. Як зазначив професор Громик у вітальному слові, цей візит став можливим завдяки багаторічним науковим контактам, які поступово переросли в дружні стосунки між університетською спільнотою Волині та українськими інтелектуалами Підляшшя. Від імені академічної спільноти університету проректор вручив Юрію Гаврилюку почесний гравертон – за вагомий внесок у розвиток української історичної науки, культури, літератури й публіцистики, як знак вдячності за багатолітню працю зі збереження й дослідження культури Підляшшя. Ще один подарунок – 12-томне «Зібрання творів» Олени Пчілки, наукова підготовка та упорядкування якого було здійснене у ВНУ імені Лесі Українки.

Фотографія на пам'ять із тими, хто українську мову і культуру Підляшшя досліджував або дуже підляськими справами цікавиться та на Підляшші вже побував або має міцне бажання його навідати. Зліва: Максиміліан Бобко, Віктор Яручик, Григорій Аркушин, Лілія Лавринович, Юрій Гаврилюк, Юрій Громик, Галина Мартинюк, Володимир Пришляк, Василь Ворон, Ірина Левчук, Віктор Федосюк, Ніна Бачинська. Фото надане В. Яручиком.

eprasa.pl fcee5f0596

Лекція «Підляшани на шляхах національної модерности» мала на меті продемонструвати складний шлях, який пройшли місцеві українці впродовж останніх століть – від збереження архаїчних мовних і пісенних пластів до формування модерної національної свідомості. Пан Гаврилюк розповів і про власний досвід усвідомлення української ідентичності: змалку звиклий до розмови «по-своєму», справжнє ім'я своєї культури відкрив уже в дорослому віці.

Окрему увагу лектор приділив історичним етапам, що визначили долю Підляшшя: від часів входження до складу Галицько-Волинського князівства й згадок про руських князів у назвах міст до драматичних подій XX століття. Він наголосив, що найбільш переломним для ідентичності регіону виявилося саме минуле століття – складний і буремний період, який не особливо сприяв розвитку української громади. Попри це, як зазначив доповідач, народна пісня, говірка та родинна пам'ять виявилися сильнішими за обставини. Саме цей «живий місток» між поколіннями дав змогу підляшанам не загубитися в обставинах інонаціональної держави.

Під час розмови Юрій Гаврилюк розповів і про сучасне життя української громади на Підляшші, зокрема зупинився на діяльності Підляського наукового інституту, який системно досліджує історію, культуру та мову українців регіону, проводить щорічні наукові конференції, видає збірники праць та популяризує знання про край. Окрему увагу приділено друкованому органу Союзу українців Підляшшя – часописові «Над Бугом і Нарвою», який від 1991 року є справжньою живою хронікою підляського українства. Лектор наголосив на ролі поетичної творчості в збереженні ідентичності – від самвидавних збірок 1980-х років до сучасних антологій. З низкою видань присутні могли познайомитися безпосередньо на лекції – зокрема, лектор представив уже знамениту антологію україномовного письменства Підляшшя «Країна свойого слова», видання «Українці на Підляшші», власні книги «Від Володимирових походів до лінії Керзона», «Хронологіон», окремі числа часопису «Над Бугом і Нарвою» та ін. Згадав Юрій Гаврилюк і діяльність автентичних народних ансамблів, які продовжують виконувати архаїчні пісні, що побутують у селах Підляшшя від століть.

Після завершення основної частини лекції присутні мали змогу поставити запитання, що стосувалися історичних аспектів та сучасного громадсько-політичного становища українців у Польщі, взаємин із державними інституціями, перспектив збереження говірки серед молоді, організаційних засад роботи Підляського наукового інституту та ін. Пан Юрій відповідав щиро, не оминаючи складних тем.

На лекції був присутній професор Григорій Аркушин – відомий український мовознавець, діалектолог, доктор філологічних наук, фундатор і багаторічний керівник Західнополіського ономастико-діалектологічного центру при факультеті філології та журналістики ВНУ імені Лесі Українки. Саме Григорій Аркушин у 1990-х роках започаткував системне польове вивчення говірок Західного Полісся, зокрема й суміжних із Підляшшям ареалів, і виховав цілу плеяду дослідників, які сьогодні успішно продовжують його наукові пошуки. Та й сам пан професор, перебуваючи нині на заслуженому відпочинку, не залишає своєї улюбленої справи. У спілкуванні Юрія Гаврилюка з Григорієм Аркушиним відчувалася глибока взаємна повага людей, які присвятили життя збереженню й дослідженню живого народного слова, – кожен із власним багаторічним досвідом експедицій, записів, зустрічей із носіями говірок, із власним розумінням тієї тонкої межі, де мова перетворюється на історію, а історія – на ідентичність.

Варто зазначити, що серед дослідників, які нині вивчають українську підляську літературу, є й декан факультету філології та журналістики, доцент кафедри української літератури Віктор Яручик, який активно працює над проблемами українсько-польського літературного порубіжжя, зокрема вивчає літературно-художній доробок підляських авторів. Наприкінці зустрічі декан подякував гостеві за змістовну лекцію та висловив сподівання, що такі зустрічі відбуватимуться частіше.

Не обійшлося без приємних сюрпризів і для самого гостя. На факультеті філології та журналістики віднедавна діє інформаційний куточок «Рани наші виписані кирилицею...», присвячений українським поетам Холмщини та Підляшшя. Назва не випадкова: вона відсилає до поетичного образу Івана Киризюка, який означив кирилицю як видимий слід історичної пам'яті, графічний код української тяглости в просторі пограниччя. На стендах куточка розміщено короткі біографічні довідки, добірки віршів і світлини Остапа Лапського, Івана Киризюка, Тадея Карабовича, Євгенії Жабінської та ін. – і, звісно, самого Юрія Гаврилюка. Побачивши цей куточок, пан Юрій не приховував зворушення: цей простий і водночас надзвичайно символічний жест засвідчив, наскільки дорогим є для нього визнання на землях, які хоч і відділені державним кордоном, але залишаються духовно близькими.

Під час перебування в університеті Юрій Гаврилюк також мав нагоду відвідати університетський Музей Лесі Українки, оглянув експозицію, поспілкувався із завідувачкою музею Тетяною Данилюк-Терещук.

Насамкінець Юрій Гаврилюк передав у дарунок факультетові низку видань – книжки, збірники поезії, окремі номери «Над Бугом і Нарвою», які тепер поповнять фонд факультету, сприятимуть подальшим дослідженням та зростанню зацікавлення серед студентів історією та культурою Підляшшя. Також пан Юрій висловив сподівання, що цей візит продовжить системну співпрацю (зокрема, обговорювалася можливість видавничих проєктів, організації спільних заходів, участі луцьких дослідників у підляських конференціях та ін.).

Загалом публічна лекція Юрія Гаврилюка засвідчила, що інтерес до історії та культури Підляшшя в Україні зростає, зокрема серед молодого покоління дослідників. Після завершення зустрічі студенти підходили до пана Юрія зі словами вдячності, ставили додаткові запитання та робили спільні фото на пам'ять.

Зустріч стала важливим кроком у поглибленні наукових і культурних зв'язків між Волинським національним університетом імені Лесі Українки та українською спільнотою Підляшшя. Сподіваємося, що цей візит продовжить співпрацю, яка допоможе ще глибше пізнати багатий і неповторний український світ Підляшшя.

Лілія ЛАВРИНОВИЧ

eprasa.pl fcee5f0596

„Pokazati ludiam toje, szto koliś było…”.

Rozmowa z Helenoju Datczuk

Kob na siołach rozwiwałasia kulturna aktywnost’, treba peredusiem aktywnych ludi – zaangażowanych, z idejami i enerhijeju. Takoju osoboju je na pewno **Helena Datczuk** z Moszczony (pol. Moszczona Królewska), rodom z seła Stowbci (pol. Stołbce). Wże mnuoho liet aktywizuje wona żyteluw seła, diakujuczy czomu pro Moszczonu znajut kruhom. Rokami razom z Sojuzom ukrajinciuw Pudlasza orhanizowała wona „Pudlaśki dożynki”. Była toże inicjatorkoju powstania zespołu „Nowina”.

Pani Helena to popularyzatorka kulinarnoji tradycji rehionu i laureatka wsiakich nahorod, takich jak „Perła” za „Melnićki wesielny korowaj” (2017 r.) czy „Melnićki wesielny korowajczyki” (2024 r.). Teper je szefowoju KGW „Zelona Dolina”, kotore pud kuneć maja sioho roku zaniało tretie miejście na imprezi w Dorohiczyni pud nazwoju „Podlaski Turniej Kół Gospodyń Wiejskich”.

Z Helenoju Datczuk howoryt Ludmiła Łabowicz.

— Pani Heleno, koli naczałasia Wasza społeczna aktywnost’?

— Takij poczatok byw w szkoli podstawowuj, a uczyłasia ja w dwoch szkołach, bo klasy 1–4 konczyła w ruodnuj wiości, w Stowbciach, a potom klasy 5–8 – w Wilinowi. Była aktywnoju i dobroju uczennicoju.

Średniu edukacju naczała w Technikum Melioracji Wodnych w Biłostoci, w kotorum mniuoho udilałasia społecznie. Należała do młodzieżowoji orkiestry dętoji, harcerstwa, PTTK, romajitych kółok zainteresowań – muzycznych, plastycznych. Żyła w internati, de mniuoho pomahała w kuchni i stołuowci. Tam poznawała kulinarny sprawy.

Po matury wernułasia w ruodny storony i praciowała w Siemiatyczach. Wyszła zamuż do Moszczony i koli miła 32 lita, wybrali mene na sołtys. A jak wże mene wybrali, to treba było robiti szczoś dla dobra seła. Chocz to była funkcja społeczna, sołtys odpowiadaw za wsio. Treba było angażowati mieszkańców do czynów społecznych pry wykończeniu nowo pobudowanoji świetlicy, w kotoruj potom odbywalisia perszy koncerty i rozmajity imprezy. Mniuoho robo-

Foto peredane Helenoju Datczuk

ty było, koli w seli robili nowy chodniki, zakładali wodociąg, ładili lokalny dorohi. My pudtrymowuwali tradycji obchoduw na horu Prowały, kudy wesnoju chodili z procesjoju. Toje i do teper kultywujemo. Robili toże wsiaki imprezy.

Sołtysom ja była dwi kadenciji, od 1990 do 1998 roku. Wyjiżdżała do roboty za hraniciu, do Belgii, a potom – w litach 2002-2006 była w radi Gminy Mielnik. I znow wernułasia do działalności społecznoji i ne tuolko dla swoho seła, a takoż i dla wsieji gminy. W 2009 rokowi otrymała posadu opiekuna miejscowoji świetlicy, de praciowała do 2025 roku.

— Koli Wy zaczali orhanizowati imprezy razom z Sojuzom ukrajinciuw Pudlasza?

— W 2003 rokowi byli w nas perszy „Pudlaśki dożynki”. Ja wże tohdy była gminnoju radnoju i do mene zadzwoniła Marija Ryżyk z Sojuzu i zaproponowała, kob my zrobili w Moszczoni dożynki. Ranioj my orhanizowali w świetlicy Małanki, kotorych szcze ne było nawet w Siemiatyczach. Tak zaczałosia.

Od 2003 roku czerez kolejny 13 lit, zawsze w perszu nedilu września, odbywalisia w nas „Pudlaśki dożynki”.

Pomniu, pryjiżdżali do nas ansambli z Ukrajiny, byw „Ćwiteń” z Dniepropietrowska. Ja wedu kroniku, to maju zdjęcia.

Na poczatku zespoły wystupali koło OSP, bo w nas szcze ne była wykończana świetlica. Pryjiżdżała „Rodyna”, byw takij zespół „Na meży”, kotoroho wże nema, i mniuoho wsiakich innych.

— Jakoś tohdy u was w seli powstała toże „Nowina”. Jak to stałosia?

— Zespół powstaw w 2006 rokowi. To toże diakujuczy „Pudlaśkim dożynkam”. Do nas pryjiżdżali wsiaki ansambli, a w nas nikoli w seli ne było zespołu śpiewaczoho. Byli kobiety, kotory śpiwali na pochoronach, jak panichida odprawlałasia. Hołosy mieli, było komu śpiwati, ale brak było zorganizowania. To ja zobrała tych, kotory spiwali (a wże poodchodili nekotory – światoji pameti). Wony zhodilisia, my zrobili próbu i tak zaczałosia. Pudnialisia takoho wyzwania i tak śpiwajem od 2006 roku.

Teper je wże nowy skład, bo do śpiwania w zespoli zaanhażowalisia mołodszy silśki hospodyni z KGW.

— Wy toże berete aktywnu uczast’ u wsiakich konkursach kulinarnych, majete mnuoho nahorod, może wże i ne policzyte jich?

— Może i ne policzu, maju jich mniuoho. Czołowika wtiahaje toje.

Muoj perszy konkurs byw tohdy, koli zaczawsia konkurs Mielnickoho korowaja w Mielnikowi. Startowała, bo pomniu toho korowaja. Pomniu obrad w Klukowiczach u mojoho swojaka. Ja była jakraz za starszu, a i toże mama rozkazuwała, bo u nas, w Stowbciach, byw toj obyczaj. Mama chodiła na korowaja, my czekali, koli prynese, takij byw dobry.

W 2014 rokowi wyhrała z korowajom perszu nagrodu. Jak wystartowała w 2017 rokowi w konkursowi, dostała nominacju do „Perły”, a w 2019 rokowi wże wpisali Mielnickoho wesielnoho korowaja na „Listu produktów tradycyjnych” w Ministerstwi Rolnictwa i Rozwoju Wsi. Moje korowajczyki toże majut „Perłu”. Teper dostała informacju, szto Urząd Marszałkowski wysław do ministerstwa dokumenty i korowajczyki toże budut wpisany na „Listu produktów tradycyjnych”.

— Je satysfakcja?

— Tak, je. A jak szcze do toho nagroda – to welika satysfakcja.

Może jak ne dam wże rady, to ne budu startowati, ale zapał szcze maju. Lublu toje.

eprasa.pl fcee5f0596

Dożynki 2007

Dożynki u 2004 rokowi – z ansamblom „Cwiteń” z-nad Dnipra

Dożynki 2008

„Nowina” wystupaje na konkursach, koncertach i festiwalach w rehioni. Tut na perehladach w Pudlaśkum Muzeju Seła – u 2013...

Dożynki 2006 – wże z „Nowinoju”

i 2014 rokach...

19 I 2007 r.: Po rokowi spiwania – chrystiny „Nowiny” i jubilejny tort

...i Konkursi Ukrajińskoji Pisni „Z pudlaskoji krynyci” (2016)

eprasa.pl fcee5f0596

U 2024 rokowi KGW „Zelona Dolina” odtworuwała obrad wesilnoho korowaja

Teper, jak je koło, perestała indywidualnie zgłaszatiś, i jak dostajem jakijiś nagrody, to wże jako koło gospodyń wiejskich.

— Howoryte pro koło „Zelona Dolina” – to, zdajetsia, toże Wasza inicjatywa? Jak dowho wono u Was je?

— My mołodyji jako koło. Zorganizowali i zarejestrowali joho w październiku 2023 roku i wże w styczniu 2024 roku złożyli projekt do Urzędu Marszałkowskoho na „Mielnicki wesiᵉlny korowaj”. Ne spodiwalisia, szto nam tak dobre puojde. Odtworyli na sceni ciły obrad razom z piśniami. Była fajna integracja, ale dla nas było toże ważne, kob pokazati ludiam toje, szto koliś było. W 2025 rokowi znow składali projekt do Marszałkowskoho, tym razom na projekt „Tradycyjny smaki pudlaśkoji kuchni” i toże dostali hroszy. Robili tradycyjny potrawy – kowbasu, obwarzanki z twarohom, ziemniaczanu babku, klopsa z słoninoju i sękacza. W 2026 rokowi ne składali nijakoho projektu, ale byli na turnieju w Drohiczyni i zaniali tam tretie miście.

— Udałosia wam zobrati mnuoho kobiet, bo majete jich buolsz jak 20...

— Tak, majem toże odnoho pana. Szcze nekotory praciujut, ale takich aktywnych je koło 15 osób. Dostali persze miście za kiszku z krwioju. A my w takuom wiku, szto pomnim, znajem tyji przepisy, szcze nekotorych mamy żywut i sztoś podkazujut.

Treba promowati gminu, bo nasza gmina to naprawdu cudowne miście na zemli.

— Szto szykujete, peczete jako koło na konkursy?

— Jak zakładali koło, to zaczali peczy tyji potrawy, kotory pomnim z mołodych lit. Wiadomo, koliś toje było tanie, bo każdy rolnik hodowaw świni, miw swoje mjaso, swoje mołoko, swuoj twaruoh, jajcia, kury. Teper toho nema, ale treba pokazati dawnijszy potrawy. Mołodioż to wiadomo… Pomniu, jak sama była mołodaja, to ne interesowałasia tym wsim, ale potom, z upływom lit – pryszła jakajaś takaja nostalgia. Peczemo toże nowoczesny ciasta, ale jak piszemo projekty, to najłatwij dostati hroszy na toje dawnijsze.

— Imprezy, peczyᵉnie, śpiwanie, robite wsioho naprawdu mnuoho…

— Wedu szcze kroniku zespołu od samoho poczatku. Wedu kroniku wioski, w kotoruj podpisuju każdu fotografiju, i toże wedu kroniku naszoho koła.

— Można skazati, szto mnuoho liᵉt w Moszczoni to na Was opiraliś wsiᵉ najważniᵉjszy inicjatywy, kotory rozsławili seło, chocz Wy jakraz ne z Moszczony…

— Ja żyła w Stowbciach w gmini Nureć-Stancja, a rodiłasia w Takarach [pol. Tokary, gm. Mielnik].

— Czom Wy starajeteś pudtrymuwati toje koliśnie – kulinariji, tradycju, mowu?

— Bo toho ne dast’sia zabutysia. Jakraz u mene w domowy, w ruodnuj chaty, howoryłosia tak, jak ja zaczała teper howoryty. A wże w Moszczoni, de wyszła zamuż, to howorat „choditi”, „robiti”.

— A u was, u Stowbicach, twerdo howoryłosia?

— Tak, „chodyty”, „robyty”. Ale wże ne howoryli, „wiz”, ale „wuoz”, bo szcze dalij tak jak w Wuolci Nurećkuj to howoryli „wiz”, „kiń”, „kiszka” – na „kuoszku”.

Jak szcze żyli mama i tato, to ja howoryła z jimy tak, jak howorat w Stowbciach. Toże szcze teper, jak zajidu do swojeji ruodneji chaty do brata, to howoru mowoju bat’kuow. A jak wernusia do Moszczony, to howoru po-moszczuońsku.

— Diakuju za rozmowu.

Howoryła Ludmiła ŁABOWICZ
Fot. L. Łabowicz, Ju. Hawryluka

eprasa.pl fcee5f0596

Obraz prawosławnej sieci parafialnej nad Bugiem i Narwią u schyłku XIX w.

Parafia Mielnik

Melnik, Homoty, Kudeliczy, Maćkowiczy, Moszczona, Mutna [Mętna], Nemirowo [Niemirów], Oksiutyczy, Osłowo, Pawłowiczy, Radiłuwka [Radziwiłłówka], Stankowiczy, Sutno, Wajków.

Cerkiew Narodzenia Przenajświętszej Bogurodzicy (2007 r.). Wg ks. Grzegorza Sosny: „Dzisiejsza cerkiew parafialna została zbudowana w latach 1821–1823 na nowym miejscu w sąsiedztwie Preczystienskiego cmentarza. Cerkiew w 1875 r. została przebudowana i dobudowano 5 kopuł, a w następnym roku ją konsekrowano".

Роздество Пресвятыя Богородицы
Rożdestwo Preswjatyja Bohorodycy
8 (20, w XX i XXI w. – 21) września

[Święto obchodzone] W mieście nieetatowym Mielniku, w pow. bielskim, w dekanacie drohiczyńskim, w cerkwi parafialnej (*na zdjęciu obok*). Cerkiew murowana, z drewnianą dzwonnicą, w murowanym ogrodzeniu, wzniesiona w 1823 roku ze środków miejscowego duchownego Jakowa Bielawskiego i parafian. Znajdują się w niej: pozłacany srebrny kielich z 1669 r. z łyżeczką, pozłacaną miedzianą pateną, gwiaździcą i spodkami oraz objawiona cudowna ikona Bogurodzicy, malowana starodawnym sposobem na drewnie, w złoconej miedzianej ryzie i koronach, ze względu na cudowną moc otaczana wielką czcią nie tylko przez miejscowych mieszkańców, ale także przez mieszkańców dalekich okolic, którzy gromadzą się wyjątkowo licznie 8 września i 1 października [*tzn. 20 września i 13 października wg nowego stylu*]. Przekaz głosi, że przypłynęła ona na łódce po Bugu. Uważa się, iż jest to święta ikona, przed którą według Latopisu Ipatijewskiego, jako „znajdującą się w wielkiej czci", w 1260 roku żarliwie modlił się książę Daniel Halicki [*Romanowicz*], gdy wezwano go do tatarskiego wodza Burundaja, który wyruszał na wojnę na Litwę; uratowała mężczyznę tonącego w Bugu naprzeciwko cerkwi, który zwrócił się do niej o wstawiennictwo. Jej wysokość wynosi 1 arszyn i 2 werszki.

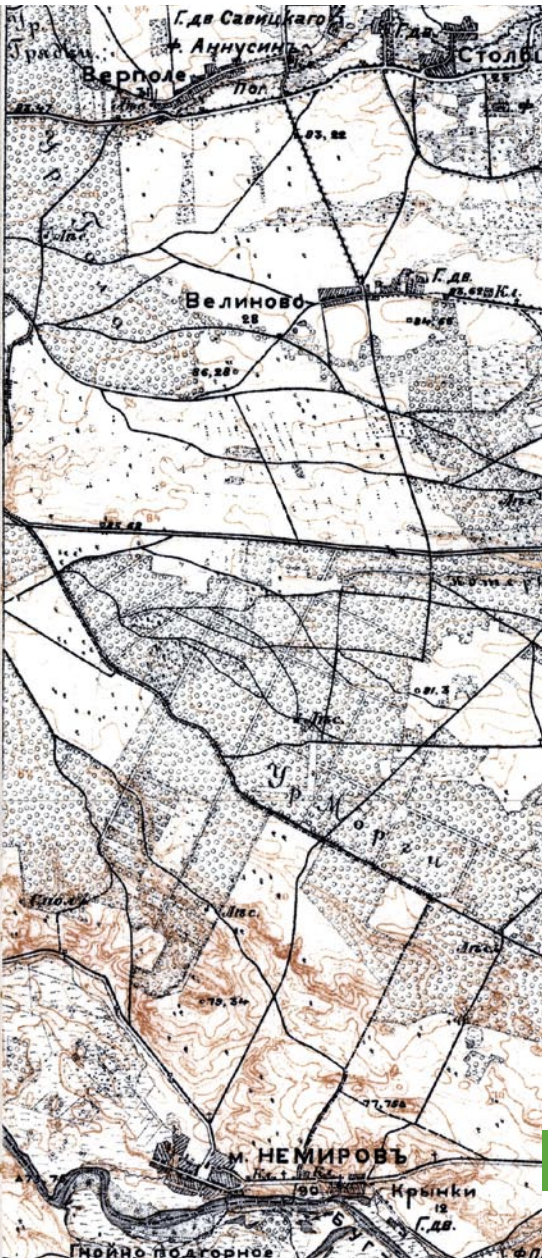

Kontynuujemy omawianie opisu parafii prawosławnych w guberni grodzieńskiej, opublikowanego przez biskupa Josifa (Sokołowa) w dziele „Grodnienskij prawosławno-cerkownyj kalendar' ili Prawosławije w Brestsko-Grodnienskoj ziemle w konce XIX wieka" (Woroneż 1899 r.). Autor, w latach 1891–1897 wikariusz eparchii wileńskiej z tytułem biskupa brzeskiego, podaje spisy miejscowości należących do parafii, liczbę wiernych, uposażenie kleru, często też opisuje przedmioty kultu, znajdujące się w świątyniach, a także okoliczności budowy poszczególnych świątyń, ukazują bowiem społeczno-polityczne uwarunkowania, które wpływały na życie religijne wiernych Cerkwi wschodniej w XVIII–XIX w. Bp Iosif opisywał świątynie parafialne i filialne wg świąt cerkiewnych, w naszej publikacji pogrupowaliśmy je wg istniejących wówczas parafii.

Cerkiew w Mielniku znajduje się w odległości 49 wiorst od Bielska. Parafianie liczą 1 139 mężczyzn i 1 200 kobiet, zaś łącznie 2 339 w 14 miejscowościach: Mielnik, Aleksandrówka [*Radiłuwka*], Wajkowo, Homoty, Kudelicze, Maćkowicze, Moszczona, Mutna, Niemirowo, Oksiutycze, Osłowo, Pawłowicze, Stankowicze i Sutno, z których najbardziej oddalone od cerkwi parafialnej są Niemirowo, Oksiutycze i Pawłowicze – po 10 wiorst każde. W parafii znajdują się: w Mielniku cerkiew filialna Trójcy Świętej oraz cerkiew Pokrowska na cmentarzu, a także kaplica na wysokiej górze „Zamkowej" pod wezwaniem św. księcia Aleksandra Newskiego, murowana, wzniesiona w latach 1865–1866 ze składek parafian, na pamiątkę wydarzenia 4 kwietnia – zamachu na życie cesarza Aleksandra Nikołajewicza (znajduje się w niej duża święta ikona św. Aleksandra Newskiego, wysoka na 1 arszyn i 4 werszki, szeroka na 13 1/2 werszka, namalowana na blasze, w złoconej ryzie); bractwo męskie i żeńskie; opieka cerkiewna; 4 szkoły cerkiewne: w Homotach, Maćkowiczach, Moszczonie, Mutnie i Pawłowiczach, w których uczy się 60 chłopców i 12 dziewcząt, łącznie 68 uczniów, oraz 2 szkoły ludowe: w Aleksandrówce i Mielniku, w których uczy się 150 uczniów. Kler składa się z dwóch osób: duchownego i psalmisty, z uposażeniem 520 rubli. Grunty cerkiewne w użytkowaniu kleru obejmują: pod zabudową 0,80 dziesięciny, grunty orne 43,91 dziesięcin, łąki 9,33 dziesięciny, pastwi-

Pochodząca z końca XVIII w. cerkiew cmentarna Opieki Matki Bożej w Mielniku (2007 r.), wzniesiona zapewne w miejscu, gdzie wcześniej stała cerkiew parafialna Narodzenia Bogurodzicy, możliwe że za władania książąt ruskich murowana – na „ostrej górze, na placu dawnym, gdzie cerkiew murowana była" (opis z 1726 r.).

Widok na Górę Zamkową w Mielniku z kaplicą św. Aleksandra Newskiego i cerkwią w dawnym kościele gotyckim (zdjęcie ze zbiorów Aleksandra Sosny). U dołu: Stan współczesny górnego majdanu grodziska z resztkami kaplicy (2007 r.).

eprasa.pl fcee5f0596

ska 2,07 dziesięciny, las 65,25 dziesięciny i ziemia byle jaka 3,70 dziesięciny, co daje łącznie 124,94 dziesięciny, które w rozszerzonej formie zostały przyznane klerowi na mocy zarządzenia naczelnika kraju, hrabiego Michała Nikołajewicza Murawiowa. Patrz „Археологич. карта Гродн. губерніи" F. W. Pokrowskiego, 1895 r.: 105-107; „Гродн. Губ. Вѣд.", 1892 r., nr 93: 1; „Лит. Епарх. Вѣд.", 1895 r., 19: 187-188.
Proboszcz: ks. Włodzimierz Sosnowski, wyświęcony 6 (18) grudnia 1890 r.

Покровъ Пресвятыя Богородицы
Pokrow Preswjatyja Bohorodycy
1 (13, w XX i XXI w. – 14) października.
[Święto obchodzone] W mieście nieetatowym Mielniku, w cerkwi cmentarnej. Cerkiew drewniana, dawna, nie wiadomo przez kogo wzniesiona, w drewnianym ogrodzeniu otaczającym cały cmentarz.
Праздникъ Пресвятыя Троицы
Prazdnyk Preswjatyja Troicy
[Święto obchodzone] W mieście nieetatowym Mielniku, w cerkwi filialnej. Cerkiew murowana, z drewnianą dzwonnicą, w murowanym ogrodzeniu, urządzona w 1875 roku w opuszczonym budynku świątynnym.

* * *

Aleksandrówka – rosyjska nazwa wsi Radiłuwka (Radziwiłłówka), nadana na cześć cara Aleksandra II, zapewne po jego śmierci z rąk zamachowca w 1881 r. Wieś w tym czasie była ośrodkiem gminy, w której granicach znajdował się też Mielnik.
Zamach 4 kwietnia – nieudany zamach na Aleksandra II, dokonany 4 (16) kwietnia 1866 r. przez Dimitrija Karakozowa, który oddał niecelny strzał z pistoletu (został schwytany i skazany na śmierć przez powieszenie). Skoro jednak kaplicę w Mielniku zaczęto budować w 1865 r., to w istocie należała ona do serii rosyjskich budowli sakralnych pod wezwaniem św. Aleksandra Newskiego, która pojawiła się na naszym terenie po polskim powstaniu styczniowym. Imię księcia, żyjącego w XIII w. i kanonizowanego w Moskwie w połowie XVI w., było zbieżne z imieniem ówczesnego władcy Cesarstwa Rosyjskiego, zaś czynami najbardziej podkreślanymi przez historiografię rosyjską były prowadzone z powodzeniem zmagania z inflanckim

Wydana nakładem Oddziału Białostockiego Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego pocztówka przedstawiająca ruiny świątyni zamkowej (pierwotnie kościół, w latach 1875–1915 cerkiew) z opisem „Widoki Podlasia. Mielnik, pow. bielskiego. Ruiny cerkwi unickiej na górze. (Fotogr. w 1938 r. J. K. Karpowicz)". Stan współczesny obiektu (2007 r.).

zakonem mieczowym, czyli światem łacińskim, do którego należeli też polscy powstańcy styczniowi (przydomek Newski Aleksander otrzymał od miejsca jednej ze zwycięskich bitew – w 1240 r. nad rz. Newą). Według ks. Grzegorza Sosny: „Po uzyskaniu Niepodległości na wniosek władz państwowych kaplica w 1927 r. została rozebrana".
Opuszczony budynek świątynny – kościół rzymskokatolicki u podnóża zamku, według „Katalogu zabytków sztuki w Polsce" zbudowany w XV w., w XVI–XVIII w. rozbudowywany i odbudowywany po zniszczeniach, w 1851 r. określony jako opuszczony, zaś oficjalnie zamknięty w 1866 r., a w 1871 r. przekazany na potrzeby Cerkwi prawosławnej. Według ks. Grzegorza Sosny świątynia otrzymała wezwanie Świętego Ducha: „Cerkiew ta, urządzona w latach 70-tych XIX w. z kościoła Świętej Trójcy, gdzie niegdyś na podgrodziu istniała cerkiew. Podczas pożaru w maju 1918 r. spłonęła i po zakończeniu I wojny światowej rewindykowana, dziś przedstawia trwałą ruinę".
wiorsta – 1 066,8 m
arszyn – 0,7112 m
werszek – 0,04445 m
dziesięcina – 10,925 ha

Opracowanie i zdjęcia współczesne
Jurij HAWRYLUK

Poprzednie części cyklu: 5/2022 (Andryjanki), 6/2022 (Bielsk), 2/2023 (Brańsk), 3/2023 (Czarna Cerkiewna, Grodzisk), 4/2023 (Werstok), 1/2024 (Ryboły), 4/2024 (Nowe Berezowo), 5/2024 (Dubiny), 6/2024 (Czyże), 1/2026 (Kleszczele, Kośna), 2/2026 (Pasynki), 3/2026 (Dubicze Cerkiewne).

eprasa.pl fcee5f0596

Сучасний вид городища у Мельникові. Фото Ю. Гаврилюка

Mielnik – miejsce nie tylko ważnych zdarzeń, ale też ciekawych legend

Biskup Josif (Sokołow), opisując prawosławną cerkiew i parafię w Mielniku, wykorzystał m.in. wydaną w 1895 r. w Wilnie publikację „Археологическая карта Гродненской губерніи" (Mapa archeologiczna guberni grodzieńskiej), sporządzoną przez Fiodora Pokrowskiego (Ѳ. В. Покровскій), w formie katalogu zabytków z opisami kurhanów, grodzisk, cmentarzysk i skarbów na terenie ówczesnej guberni grodzieńskiej, której południowo-zachodnim skrajem był powiat bielski, do lat 50. XX w. sięgający do Bugu. Opis zabytków znajdujących się w cerkwi ma tu brzmienie: „W ołtarzu cerkwi w Mielniku znajduje się cudowna ikona Matki Bożej, która – według legendy – objawiła się, gdy płynęła łodzią po rzece[3]. Być może – jak przypuszcza miejscowy duchowny – jest to właśnie ta ikona, przed którą w 1260 roku modlił się Daniel Halicki (co odnotowano w Latopisie Ipatijewskim). Spośród wyposażenia cerkiewnego na uwagę zasługują: srebrny, pozłacany kielich z 1669 roku wraz z łyżeczką, a także miedziany, pozłacany dyskos [*patena*], gwiazda oraz dwa spodki". Opatrzony numerem 3 przypis odwołuje się do publikacji w urzędowym periodyku „Гродненскія губернскія вѣдомости", zawiera też uwagę: „Opis okoliczności ukazania się ikony wzbogacono tu wzmianką o odnalezieniu palety, pędzli oraz farb w dwunastu kolorach".

Oczywiście Pokrowski zamieścił też informację o głównym zabytku – grodzisku: „Nieetatowe miasto Mielnik jest jednym z najstarszych miast na Podlasiu. Założone przez ruskich książąt już w XII wieku posiadało ufortyfikowany zamek z wieżami, wzniesiony na wysokim wzgórzu, który jest oczywiście do dzisiaj zachowaną Górą Zamkową". Ten opis zamku, powstałego na terenie ruskiego grodu, jest niewątpliwie zaczerpnięty z opisu miast guberni grodzieńskiej sporządzonego przez Pawła Bobrowskiego („Матеріалы для географіи и статистики Россіи. Гродненская губернія", cz. II, Petersburg 1863), bratanka znanego slawisty Michała Bobrowskiego: „Mielnik, położony na stromym brzegu rzeki Bug, to jedno z najstarszych miast na Podlasiu, założone przez książąt ruskich. Niewielkie i ubogie, obecnie nieetatowe miasto, w XIII wieku posiadało warowny zamek z wieżami, wzniesiony na wysokim wzgórzu, którego część południowo-zachodnia uległa znacznemu obrywowi wskutek zmiany koryta rzeki. Na terenie wzgórza zamkowego znajduje się murowany kościół, wzniesiony w połowie XVIII wieku w miejscu poprzedniej świątyni, która popadła w ruinę". Pokrowski wykorzystał też artykuł „Топографическія свѣдѣнія о городищахъ и курганахъ въ Гродненской губерніи", umieszczony w wydaniu urzędowym „Памятная книжка Гродненской губерніи на 1890 годъ", gdzie w zwięzłym opisie, opartym na informacjach w końcu lat 80. XIX w. uzyskanych przez Gubernialny Komitet Statystyczny za pośrednictwem osób zajmujących stanowiska w lokalnej hierarchii urzędowej, policji, a także duchowieństwa, podano dane o wymiarach horodyszcza: „Wysokość tej góry od strony miasta wynosi obecnie 16 sążni, zaś ze strony rzeki 37 sążni; w obwodzie ma przy podstawie około 125 sążni, zaś na górze 34 sążnie. Część góry położona w stronę miasta jest otoczona rowem i wałem. Na górze do dzisiaj widoczne są rozpadające się mury kamienne, których według świadectwa najstarszych mieszkańców jeszcze 75 lat temu było wiele. W 1865 roku na majdanie góry wzniesiono kaplicę; u podnóża góry stoi cerkiew prawosławna".

Oprócz faktów o charakterze archeologicznym Fiodor Pokrowski przytoczył też ciekawą legendę, zaczerpniętą ze wspomnianego już periodyku „Гродненскія губернскія вѣдомости", gdzie w 1868 r. ukazał się artykuł o wartych uwagi miejscach powiatu bielskiego: „Достопримѣчательныя мѣста въ Бѣльскомъ уѣздѣ" (autor podpisał się jako „Русскій"). Ponieważ dotarcie do pierwodruku jest utrudnione, więc podajemy treść tej podlaskiej „prawdy starowieku" za tekstem Fiodora Pokrowskiego:

„Według niektórych przekazów z Górą Zamkową – zwaną niekiedy również Górą Wniebowstąpienia – wiąże się pewna legenda. Głosi ona, że niegdyś stała tam cerkiew ruska pod wezwaniem Wniebowstąpienia; budowla ta ''zapadła się'' – czyli runęła w głąb ziemi, a przeniknąwszy przez nią, wynurzyła się ponownie w okolicach Kijowa, na brzegu Dniepru. Mówi się, że przed końcem świata cerkiew ta powróci na swoje pierwotne miejsce. Legenda dodaje, że zapadła się ona pod ziemię wraz z duchownym i wiernymi".

Zakończenie na str. 28.

eprasa.pl fcee5f0596

Przesiedlenie ludności prawosławnej z powiatu bielskiego do ZSRR w latach 1944-1946 w świetle źródeł archiwalnych

9 września 1944 r. w Lublinie zostało podpisane porozumienie między Polskim Komitetem Wyzwolenia Narodowego (PKWN), który reprezentował premier Edward Osóbka-Morawski, a pierwszym sekretarzem Komitetu Centralnego Komunistycznej Partii Białorusi Pantelejmonem Ponomarienką dotyczące ewakuacji ludności polskiej z terytorium BSRR i białoruskiej z Polski. Tekst układu określał, że ewakuacja jest dobrowolna i nie można stosować w tym względzie przymusu. Od 15 września do 15 października zamierzano przeprowadzić ewidencję osób pragnących wyjechać, natomiast wymiana ludności miała odbyć się w terminie od 15 października 1944 r. do 15 lutego 1945 r. Rząd białoruski zobowiązał się do rozmieszczenia ewakuowanych w kołchozach bądź przydzielić im indywidualne gospodarstwa, do 15 ha. Ci, którzy nie posiadali dotąd gruntów rolnych, mieli zgodnie z życzeniem otrzymać je na Białorusi. Według danych Pełnomocnika Tymczasowego Rządu Jedności Narodowej do spraw Repatriacji z województwa białostockiego do końca 1946 r. wyjechało 36 388 osób. Mimo szeroko zakrojonej akcji propagandowej do ZSRR wyjechał niewielki odsetek ludności prawosławnej.

Państwo polskie od drugiej połowy 1944 r. zaczęło prowadzić politykę nieprzychylną wobec mniejszości narodowych. Władze dążyły do utworzenia państwa jednolitego pod względem narodowym. Politykę zmierzającą do „jednolitości narodowej" kraju obrazują sprawozdania sytuacyjne wojewody białostockiego Stefana Dybowskiego z 1945 r., który pisał: „(…) szczęśliwym rozwiązaniem zagadnienia mniejszości narodowych w Polsce jest stworzenie Polski jako kraju jednonarodowego". Uzasadniał, że „tereny polskie zamieszkałe przez ludność białoruską i ukraińską były zarzewiem wiecznego niepokoju i wojen"*.

W latach 1944-1945 władze państwowe powołały specjalną instytucję, która miała koordynować proces wymiany ludności oraz zapewnić odpowiednie warunki bytowe przesiedleńcom. 7 października 1944 r. został utworzony Państwowy Urząd Repatriacyjny (PUR), do którego zadań należało m.in. organizacja repatriacji ludności z obszarów innych państw na terytorium Polski, regulowanie planowanego napływu repatriantów, opieka sanitarno-żywnościowa, rozmieszczenie repatriantów i organizacja ich osadnictwa. Urząd Podlegał PKWN, a od listopada 1945 r. Ministerstwu Ziem Odzyskanych. W ramach PUR funkcjonował Dział Osadnictwa, który dzielił się na trzy referaty: osadnictwa wiejskiego, miejskiego i pracy. Dział osadnictwa wiejskiego zajmował się przydzielaniem porzuconych gospodarstw wiejskich. Wojewódzki Oddział PUR w Białymstoku powstał 26 stycznia 1945 r., wcześniej działał tutaj Wojewódzki Inspektor Osadnictwa. Na obszarze województwa białostockiego do akcji osadniczej na terenach wiejskich przeznaczone były głównie gospodarstwa po przesiedlonej ludności prawosławnej.

Sprawami osadniczymi w województwie zarządzał Wydział Społeczno-Polityczny Białostockiego Urzędu Wojewódzkiego, w ramach którego działał Oddział Osiedleńczy. Dużą też rolę w kwestii osadnictwa odgrywał Wojewódzki Urząd Ziemski w Białymstoku podległy Ministerstwu Rolnictwa i Reform Rolnych. Urząd ziemski prowadził ewidencję majątków przejętych na rzecz Państwowego Funduszu Ziemi, w tym m.in. mienia osób przesiedlonych do ZSRR (diagram 1).

28 listopada 1945 r. prezydent Krajowej Rady Narodowej Bolesław Bierut wydał dekret o przejęciu niektórych nieruchomości ziemskich na cele reformy rolnej i osadnictwa (Dziennik Ustaw, 1945 nr 57 poz. 321). W myśl dekretu (art. 1 pkt. 1) na cele reformy rolnej oraz osadnictwa mogły być przejęte nieruchomości (grunty, budynki mieszkalne i gospodarcze) pozostałe po osobach przesiedlonych do ZSRR. Przejęcie tych nieruchomości miało nastąpić na mocy zarządzenia Ministra Rolnictwa i Reform Rolnych (art. 3). Mienie po przesiedleńcach przechodziło zgodnie z dekretem na własność Skarbu Państwa, na rzecz Państwowego Funduszu Ziemią (art. 5).

Podstawową bazą źródłową, która została wykorzystana do zbadania liczby osób przesiedlonych do ZSRR z powiatu bielskiego, ich stanu posiadania oraz odsetka ubytku ludności prawosławnej w poszczególnych gminach w powiecie, była ewidencja tzw. mienia pobiałoruskiego prowadzona przez wojewódzki urząd ziemski oraz państwowy urząd repatriacyjny. Określenie „mienie pobiałoruskie" było terminem politycznym i dotyczyło nieruchomości pozostawionych przez prawosławnych, którzy wyjechali do BSRR. Władze komunistyczne wszystkich prawosławnych zamieszkałych na terenie

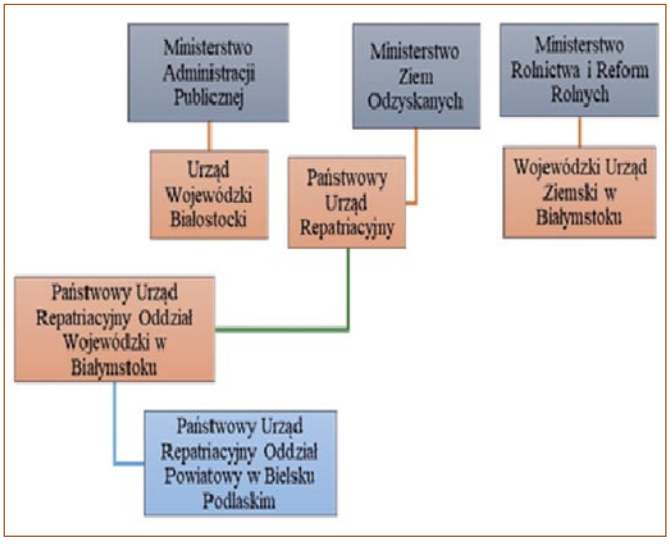

Diagram 1. Instytucje zarządzające mieniem osób przesiedlonych do ZSRR z terytorium województwa białostockiego.

eprasa.pl fcee5f0596

województwa białostockiego zaliczały *a priori* do narodowości białoruskiej. Miało to na celu usprawnienia akcji przesiedleńczej i pozbycie się wszystkich niekatolików z terytorium nie tylko województwa białostockiego, ale również lubelskiego i rzeszowskiego. Wspomniana ewidencja jest przechowywana w zasobie Archiwum Państwowego w Białymstoku (m.in. w zespołach: Państwowy Urząd Repatriacyjny. Oddział Wojewódzki w Białymstoku; Państwowy Urząd Repatriacyjny. Oddział Powiatowy w Bielsku Podlaskim; Wojewódzki Urząd Ziemski w Białymstoku oraz Urząd Wojewódzki Białostocki) i zawiera dane na temat: imion i nazwisk dawnych właścicieli, lokalizacji nieruchomości (miejscowość, gmina), powierzchni użytków rolnych oraz liczby zachowanej zabudowy gospodarczej. Przy nielicznych wpisach znajdują się adnotacje na temat osób, które przejęły opuszczone mienie (np. repatriant z ZSRR lub miejscowy obywatel).

Na bazie ewidencji gruntów opuszczonych opracowana została baza danych w programie MS Excel, która obejmowała 1 841 rekordów. Informacje zawarte w bazie zostały podzielone na dwie kategorie:

1. **Informacje na temat przesiedleńców:**
– imię i nazwisko przesiedleńca (1 841 osób);
– nazwa gminy (14 gmin);
– nazwa miejscowości (251 miejscowości);
– powierzchnia gruntów (11 025 ha);
– obecność zabudowy gospodarczej.
2. **Inne dane na temat miejscowości**
– liczba gospodarstw rolnych w miejscowości;
– liczba gospodarstw przesiedlonych;
– odsetek gospodarstw przesiedlonych;
– odsetek ludności prawosławnej.

Na podstawie decyzji PKWN z 22 sierpnia 1944 r. przywrócono dawny, przedwojenny podział administracyjny. W wyniku zmiany wschodniej granicy Polski powojenny powiat bielski został pomniejszony (w porównaniu z jego granicami sprzed 1939 r.) o około 500 km (do 4 551 km^2). Pomimo że do powiatu bielskiego włączono część dawnego powiatu brzeskiego, to jednak poza granicami znalazła się większość wschodnich obszarów dawnych gmin Białowieża, Masiewo i Narewka. W skład powiatu bielskiego wchodziły 794 miejscowości, tworzące 17 gmin wiejskich i trzy miejskie. Według danych urzędowych ze stycznia 1945 r. teren powiatu bielskiego zamieszkiwało ponad 191 tys. osób. Z czego prawosławni stanowili 85 950 osób (45%).

Opierając się na analizie ewidencji nieruchomości porzuconych, udało się nanieść na mapę administracyjną powiatu bielskiego zmiany demograficzne, a mianowicie największe ubytki ludności prawosławnej w poszczególnych gminach, które nastąpiły w latach 1944-1946. Kolorem czerwonym wyszczególniono gminy z ubytkiem ludności prawosławnej powyżej 20% (Brańsk, Boćki, Drohiczyn, Wyszki). Z kolei kolorem żółtym wyróżniono gminy z ubytkiem prawosławnych w granicach 10-19% (Grodzisk, Hajnówka, Mielnik, Narew, Siemiatycze). Natomiast kolorem zielonym – gminy z najmniejszą stratą, poniżej 10% (Bielsk Podlaski, Kleszczele, Milejczyce, Narewka, Orla). W analizie nie zostały uwzględnione cztery gminy (kolor biały): Ciechanowiec, Rudka, Klukowicze i Białowieża. W przypadku dwóch pierwszych – z powodu znikomej liczby prawosławnych, którzy wcześniej tam zamieszkiwali. Śladowa liczba majątków opuszczonych (3) występowała także w gminie Białowieża. Główną tego przyczynę należy dopatrywać w wyludnieniu gminy, które było spowodowane wcześniejszymi akcjami pacyfikacyjnymi terenu Puszczy Białowieskiej przeprowadzonymi przez Niemców. Ponadto w materiałach źródłowych nie odnaleziono danych o gruntach po przesiedleńcach zamieszkałych na terytorium nowo powstałej gminy Klukowicze.

Opierając się na ewidencji nieruchomości opuszczonych, udało się ustalić, że największy spadek liczby ludności prawosławnej występował w zachodnich gminach powiatu bielskiego. Był to obszar, gdzie prawosławni stanowili mniejszość w porównaniu z przeważającą tam ludnością katolicką. Według spisu z 5 stycznia 1945 r. najmniejszy odsetek prawosławnych zarejestrowano w następujących gminach: Brańsk – 902 (6%), Drohiczyn – 1 300 (10%), Wyszki – 2 107 (18%), Boćki – 3 020 (31%). W wymienionych gminach występował największy odsetek przesiedleńców do ZSRR: Wyszki (33%); Drohiczyn (27%), Boćki (25%), Brańsk (21%). Generalnie można stwierdzić, że im mniejsza liczba prawosławnych mieszkańców na obszarze danej gminy, tym większy odsetek osób przesiedlonych do ZSRR. Nie przekładało się to jednak na liczbę gospodarstw opuszczonych, gdyż w omawianych gminach było ich najmniej (w porównaniu ze wschodem powiatu). I tak w gminie Brańsk – 50, Drohiczyn – 70, Grodzisk – 78, Wyszki – 102, Boćki – 165. Odmienna tendencja występowała we wschodnich gminach, gdzie dominowali mieszkańcy wyznania prawosławnego: Bielsk Podlaski – 11 683 (77%), Orla – 9 832 (98%), Kleszczele – 9 556 (84%), Milejczyce – 5 924 (66%), Narewka – 5 120 (89%). Na omawianym obszarze odnotowano najniższy odsetek ludności przesiedlonej do ZSRR: Kleszczele (9%), Orla (9%), Bielsk Podlaski (8%), Milejczyce (5%), Narewka (3,5%). Pomimo niewielkiej liczby przesiedleńców, ze względu na demograficzną przewagę prawosławnych, występowała tutaj największa liczba gospodarstw opuszczonych: Hajnówka – 201, Bielsk Podlaski – 199, Kleszczele – 182, Orla – 177.

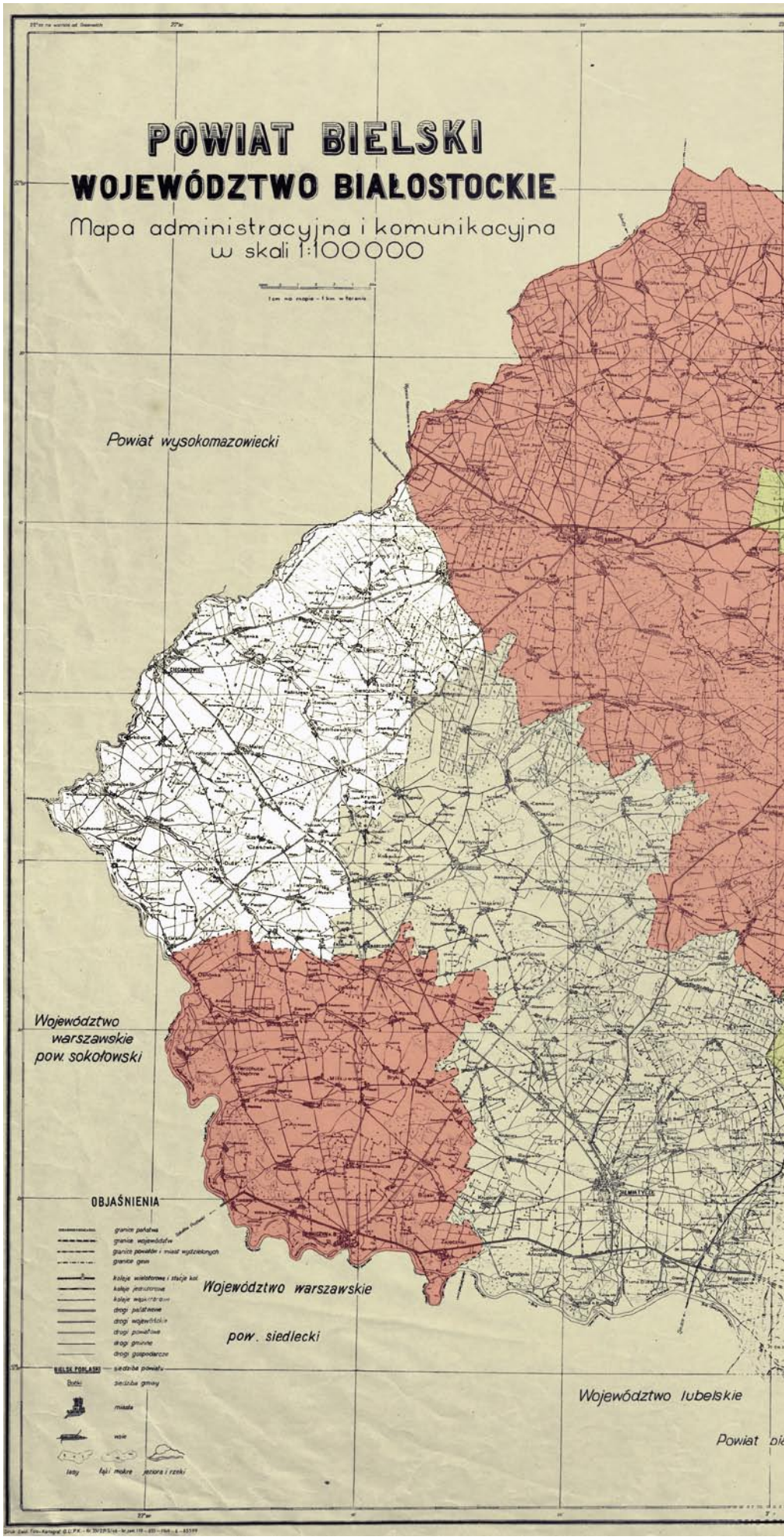
Struktura wyznaniowa wsi (podobnie jak gminy) miała istotne znaczenie w kontekście liczby opuszczonych gospodarstw oraz odsetka ubytku wśród ludności prawosławnej (wykres 1). Na bazie ewidencji mienia opuszczonego i przeprowadzonych wyliczeń ustalono, że największa całkowita powierzchnia gruntów opuszczonych (5 757 ha) występowała w miejscowościach jednolitych wyznaniowo (140 wsie) oraz tam, gdzie dominowała ludność prawosławna (3 935 ha; 73 wsie). Jednocześnie odnotowano w tej kategorii miejscowości najmniejszy odsetek ubytku wśród prawosławnych (odpowiednio: 17% i 21%). Sytuacja demograficzna ulegała zmianie na niekorzyść prawosławnych we wsiach mieszanych wyznaniowo, zlokalizowanych w zachodnich gminach. Z miejscowości, w których przewagę mieli katolicy, wyjechało najwięcej prawosławnych (40%). Z kolei mniejsza całkowita powierzchnia opuszczonych gruntów (1 333 ha) wiązała się z niewielką liczbą zamieszkujących tam prawosławnych.

Największa liczba wsi całkowicie lub w znacznym stopniu (<50%) wyludnionych z prawosławnych mieszkańców była zlokalizowana w zachodnich gminach powiatu (tabela 1). Miejscowości, w których liczba prawosławnych spadła do zera, posiadały wcześniej niewielki odsetek tej katego-

eprasa.pl fcee5f0596

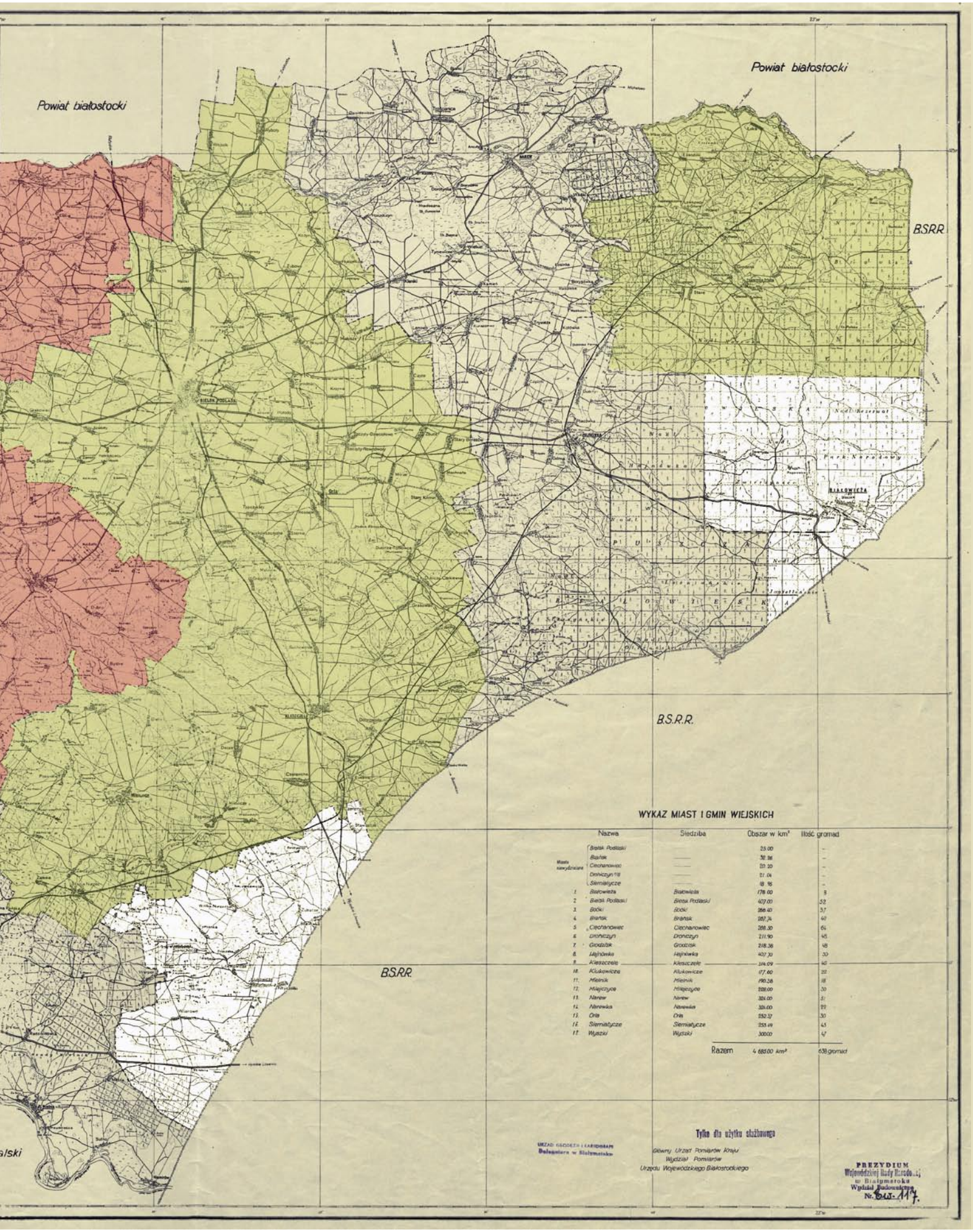
rii mieszkańców (od kilku do kilkunastu rodzin). Były to Dziadkowice, Hornowo, Łubin, Milewo, Niemirów, Sieniewice, Topczewo, Wierzchuca. W zachodnich gminach znaczne straty demograficzne (24%>) dotknęły również duże wsie, w których prawosławni dominowali liczebnie: Andryjanki (51 gospodarstw, 40 opuszczonych posesji, ubytek 78%), Malesze (ogółem 52 gospodarstwa, 39 opuszczonych posesji, ubytek 75%), Dubno (75 gospodarstw, 34 opuszczonych posesji, ubytek 45%), Żurobice (88 gospodarstw, 21 opuszczonych posesji, ubytek 24%). Ponadto na omawianym obszarze występowały wsie, które wyludniły się wcześniej (Bystre, Dziecinne, Siemiony, Słochy, Szpaki, Świrydy, Zanie) z powodu zniszczeń spowodowanych działaniami wojennymi (niemieckie akcje pacyfikacyjne, przejście frontu latem 1944 r.) oraz w wyniku działalności polskich oddziałów partyzanckich i innych uzbrojonych grup rabunkowych. Porozumienie w sprawie wymiany ludności między Polską a ZSRR przyśpieszyło wyjazd nielicznych pozostałych mieszkańców tych miejscowości.

W dokumentacji źródłowej dotyczącej wschodnich gmin powiatu bielskiego, które w większości były jednolite wyznaniowo, nie odnotowano miejscowości całkowicie wyludnionych, z wyjątkiem Rajska spacyfikowanego w 1942 r. oraz wsi wysiedlonych przez Niemców, położonych w obrębie Puszczy Białowieskiej. Największa liczba przesiedleńców do ZSRR występowała w tych miejscowościach, gdzie przeważały gospodarstwa małorolne (do 5 ha). Właściciele małorolni byli bardziej podatni na komunistyczną propagandę i częściej zgłaszali chęć wyjazdu. Najwięcej niezamożnych gospodarzy wyjechało z Białek (15; 80%), Gregorowców (24; 60%), Szczytów (30; 45%), Dubiażyna (25; 30%). Na omawianym terenie wyjazdy były motywowane (podobnie jak w zachodnich gminach) stratami materialnymi poniesionymi wskutek działań wojennych (Dubiażyn, Lipiny) oraz powojennym konfliktem z polskim podziemiem zbrojnym (Wólka Wygonowska).

Zmodyfikowana mapa powiatu bielskiego z 1949 r. Z zasobu Archiwum Państwowego w Białymstoku, zespół archiwalny: Zbiór map administracyjno-komunikacyjnych z terenu województwa białostockiego, sygn. 18.

eprasa.pl fcee5f0596

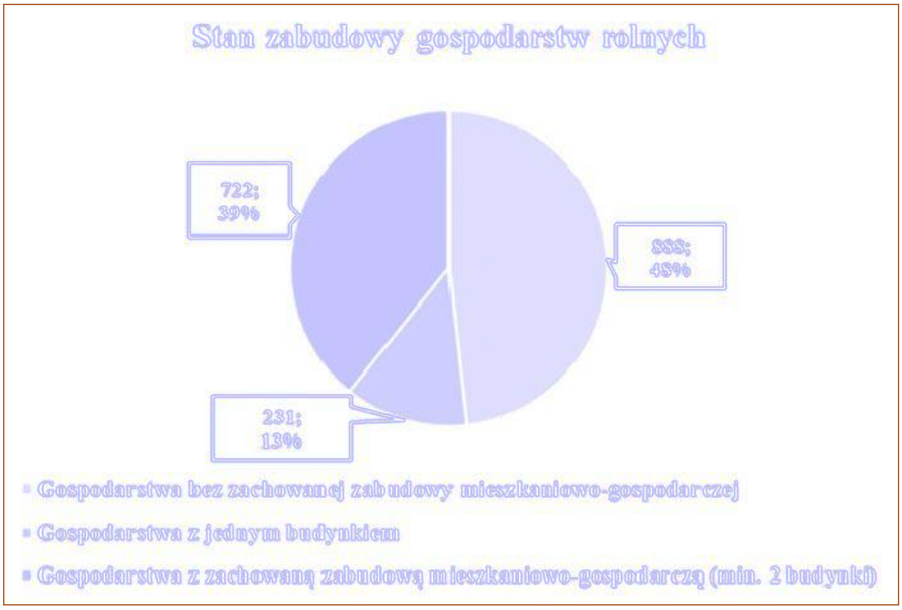

eprasa.pl fcee5f0596

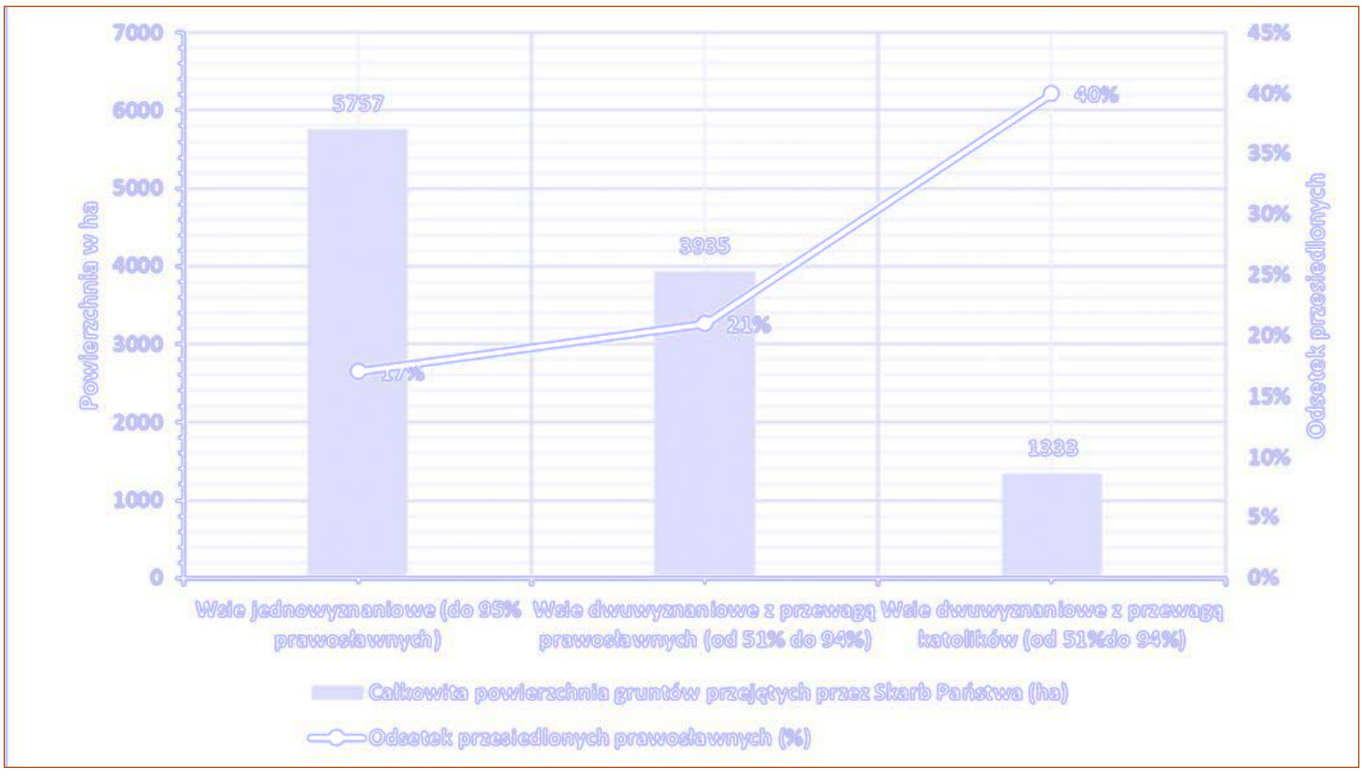
W latach 1944-1946, pomimo znacznych strat ludnościowych poniesionych podczas wojny, nadal utrzymywało się duże przeludnienie wsi. W wyniku rodzinnych podziałów gospodarstwa rolne karlały i nie mogły zapewnić godziwego utrzymania ich właścicielom. Duży odsetek wsi nie miał przeprowadzonej komasacji gruntów. Przesuwający się latem 1944 r. front przyniósł kolejne zniszczenia i tragedie. Bezpośrednie działania wojenne, a także taktyka spalonej ziemi stosowana przez wycofujących się Niemców, powodowały duże straty materialne. Wiele rodzin utraciło dach nad głową. Brak wystarczającej ilości gruntów, by wyżywić wielopokoleniowe rodziny oraz zniszczenia wojenne i spowodowana tym powojenna bieda były jednymi z głównych czynników wpływających na decyzję o wyjeździe do ZSRR. Właściciele gospodarstw zniszczonych wskutek działań wojennych, bez zabudowy gospodarczej lub ze znacznym jej uszczerbkiem (zachowany jeden budynek) stanowiły największy odsetek wśród nieruchomości opuszczonych – 1 119 (61%).

Spośród nieruchomości opuszczonych przeważały gospodarstwa małorolne (920) o powierzchni od 1 do 5 ha (50%). Właściciele małych działek byli bardziej podatni na komunistyczną propagandę, która obiecywała indywidualne duże gospodarstwa (do 15 ha), i dlatego chętniej wyjeżdżali do ZSRR (wykres 3). Małorolni przesiedleńcy przeważali we wschodnich gminach powiatu bielskiego. W ewidencji nieruchomości opuszczonych dla gmin: Bielsk, Hajnówka, Kleszczele, Mielnik, Milejczyce, Narew, Narewka, Orla odnotowano 657 (71%) gospodarstw o powierzchni nieprzekraczającej 5 ha. Z kolei gospodarstwa opuszczane powyżej 10 ha dominowały w zachodnich gminach: Brańsk, Boćki, Drohiczyn, Grodzisk, Siemiatycze, Wyszki. Naliczono ich tam 120 (55%).

Z powyższych wyliczeń można wywnioskować, że czynnikiem determinującym wyjazd wśród mieszkańców wschodnich gmin był niedostatek gruntów, z kolei w zachodnich gminach właściciele opuszczali miejsce zamieszkania z powodu działalności podziemia zbrojnego oraz grup przestępczych, które zmuszały też bogatszych gospodarzy

Wykres 2. Stan materialny gospodarstw przesiedlonych w powiecie bielskim. Zabudowa mieszkaniowo-gospodarcza.

Wykres 1. Stan materialny gospodarstw przesiedlonych a struktura wyznaniowa mieszkańców wsi objętych repatriacją w powiecie bielskim.

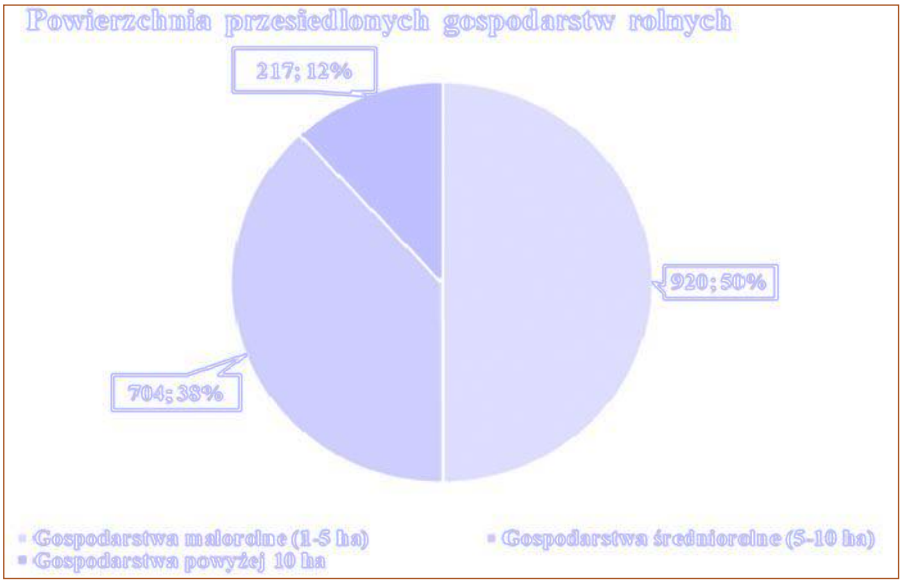
eprasa.pl fcee5f0596

Nazwa gminy	Wsie całkowicie wyludnione z ludności prawosławnej	Wsie ze spadkiem ludności prawosławnej powyżej 50%
Drohiczyn	Milewo	Narojki
	Sieniewice	
	Wierzchuca	
Mielnik	Niemirów	Werpol
Hajnówka	Lipiny	Czyżyki
		Bielszczyzna
Grodzisk	Kozłowo	Siemiony
	Koryciny	
Orla	Mikłasze	Reduty
		Szczyty
Wyszki	Ferma Mikołajewo	Malesze
	Ściony	Szpaki
	Topczewo	
Bielsk	Łubin	Dubiażyn
Boćki	Dziadkowice	Andryjanki
	Hornowo	Bystre
		Boćki
		Dubno
		Dziecinne
Brańsk	Kiersnówek	Bujnowo
	Zanie	Świrydy
Narew	—	Rzepiska
		Borysówka
		Białki
		Koweła
Kleszczele	—	Gregorowce
		Werstok
		Wólka Wygonowska
Siemiatycze	—	Leszczka
		Słochy
		Żurobice

Tabela 1. Zestawienie wsi o największej liczbie przesiedlonych do ZSRR, sporządzone na bazie zespołów archiwalnych: Wojewódzki Urząd Ziemski w Białymstoku, sygn. 71 oraz Państwowy Urząd Repatriacyjny. Oddział Powiatowy w Bielsku Podlaskim, sygn. 51 z zasobu Archiwum Państwowego w Białymstoku.

do wyjazdu do ZSRR. W materiałach archiwalnych nie odnaleziono informacji, które wyjaśniałyby motywy, jakimi się kierowali poszczególni przesiedleńcy w trakcie podejmowania decyzji o wyjeździe do ZSRR. Jednak na podstawie danych, które zawiera ewidencja gospodarstw opuszczonych, można zaobserwować pewne prawidłowości, umożliwiające ustalenie czynników determinujących wyjazd do ZSRR. Zły stan materialny gospodarstw rolnych skłaniał ich właścicieli do ewakuacji. Przesiedlali się przeważnie małorolni (50%) oraz właściciele gospodarstw zniszczonych (bez zabudowy) – 48%. We wsiach o jednolitej strukturze wyznaniowej występowała największa liczba gospodarstw porzuconych przy niewielkim odsetku osób przesiedlonych. Odwrotna tendencja występowała w miejscowościach, w których prawosławni stanowili mniejszość. Największy odsetek prawosławnych wyjechał stamtąd do ZSRR. Zasadniczy wpływ na migrację prawosławnych mieszkańców

eprasa.pl fcee5f0596

Wykres 3. Stan materialny gospodarstw przesiedlonych w powiecie bielskim. Powierzchnia gruntów.

do ZSRR w zachodnich gminach miała działalność antykomunistycznej partyzantki oraz zbrojnych grup przestępczych. Z kolei we wschodnich rejonach powiatu o wyjeździe decydował zły stan materialny gospodarstw rolnych.

Podsumowując, należy stwierdzić (opierając się na danych z rejestrów tzw. nieruchomości pobiałoruskich obejmujących niespełna 2 000 gospodarstw oraz przy założeniu, że jedno gospodarstwo liczyło około czterech członków), że do ZSRR z terenu powiatu bielskiego wyjechało około 8-9 tys. osób, co stanowiło 5% wszystkich mieszkańców powiatu bielskiego oraz 10% ludności prawosławnej. Powyższe statystki świadczą również o tym, że administracja państwowa w niewielkim stopniu zrealizowała plan całkowitego wysiedlenia nie-Polaków z obszaru powiatu bielskiego i całego województwa białostockiego.

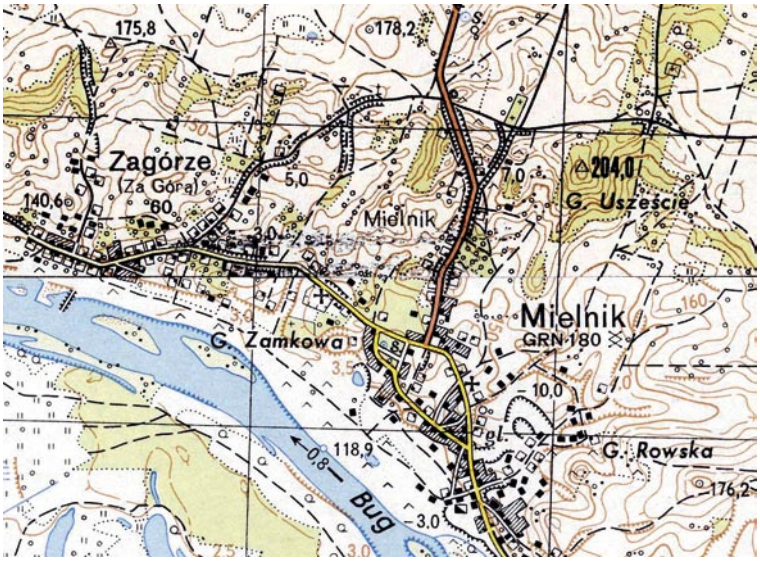
Janusz DANIELUK

* Archiwum Państwowe w Białymstoku, Urząd Wojewódzki Białostocki, nr zesp. 71, sygnatura: 231, karta 116.

Mielnik – miejsce nie tylko ważnych zdarzeń...

Zakończenie ze str. 21.

Góra, o której mowa w legendzie, to raczej nie grodzisko, ale najwyższy punkt tej części Pobuża – znajdujące się na północnym obrzeżu Mielnika i osiągające wysokość 204 m nad poziom morza wzgórze morenowe, oznaczane na polskojęzycznych mapach i w przewodnikach turystycznych jako Uszeście lub Góra Uszeście. Bez wątpienia toponim ten pochodzi od słowa Uszestie/Wszestie, będącego w języku ukraińskim tradycyjną nazwą cerkiewnego święta Wozniesenija Hospodnioho, czyli Wniebowstąpienia Pańskiego. U Pokrowskiego, zapewne za grodzieńskim periodykiem gubernialnym, nazwa ta podana została w formie typowo rosyjskiej („[*гора*] называется также иногда и Вознесенскою... ”).

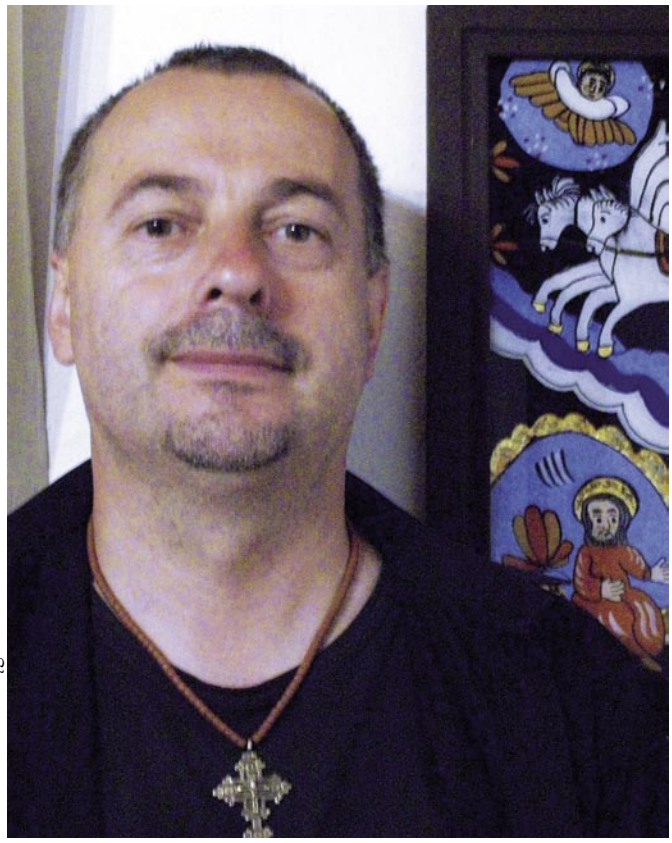
Niezależnie od tego, do jakiego wzniesienia przypisana została legenda, pokazuje ona uwarunkowaną historycznie kijowocentryczność świadomości religijnej mieszkańców Pobuża. Ma też analogię w sporządzonych przez Iwana Bessarabę zapisach opowieści funkcjonujących w XIX w. w południowopodlaskich Łomazach, przedrukowanych przed kilku laty na naszych łamach: „Czom u Kijowi mnuºho cerkwuºw i skuºl wowk wziawsia (Zapisy «bilśkowoju mowoju» z-za Buha)” (nr 2/2020). Warty uwagi w tym kontekście jest też podany przez Pokrowskiego przekaz o pochodzeniu najstarszych ikon cerkwi siemiatyckiej, których wizerunki zamieściliśmy w numerze 4/2021: „W cerkwi w Siemiatyczach znajdują się dwa starodawne obrazy: 1) św. Piotra i Pawła oraz 2) św. Paraskiewy; zostały one sprowadzone z Kijowa w czasie fundacji cerkwi w 1430 roku”. W rzeczywistości są to ikony barokowe, co najmniej o dwa wieki młodsze, więc i tutaj mamy domysł o legendarnym charakterze, po raz pierwszy zanotowany w opisującej parafię siemiatycką publikacji na łamach cerkiewnego pisma „Литовскія Епархіальныя Вѣдомости” (patrz w tymże numerze 4/2021 artykuł „Cerkiew na wzgórzu, otoczona bardzo starym cmentarzem”).

Latem, jak i o każdej innej porze roku, możemy Mielnik odwiedzić i na własne oczy zobaczyć jego ciekawe miejsca. Żeby jednak lepiej odczytać ich historię i ideową aurę, warto wertować nie tylko współczesne wydania latopisu, jak „Kronika Halicko-Wołyńska (Kronika Romanowiczów)” z 2017 r. (pod takim samym tytułem publikacja oryginału jednego z kodeksów, jak i tłumaczenie na język polski), ale też XIX-wieczne opisy, które uchwyciły fakty dzisiaj już niedostępne.

JH

eprasa.pl fcee5f0596

Тадей Карабович: Моя приватна касида

Fot. Lidia Irena Węglarz

Я згадую вас серед темних часів мої печальні друзі,
Коли скресає крига над нашим завітним словом,
Давно зачинене відчиняється, а навпопри дійсність,
І листи ненаписані темніють та летять над спомином.

Вірність рветься на шматки – наче пожовклий папір,
На якому були записані рядки чорнильні,
Сторінки давні самі гортаються наче дим кадильний,
Над свіжою землею мовчазних криком могил.

І всюди пам'ять навіває спогади давні,
Викликує з минулого завітні тремтіння,
Я жив між вами пив чай над моїм Кедроном,
А може це був струмок чи просякла вологістю рінь…

Для мене крига меркне навесні,
для карих слів моїх для віршів чорнобривих,
для мене сонце світить рушником
та стелиться відсутності далекий передзвін.

Друзі давайте вип'ємо чарку за нашу Україну!
яка не залишила нас в чужих світах
і тут на схилі річки забуття
говорить мовою пророчих жестів.

Випиймо чарку за наше неприсутнє слово,
Хай славиться забутістю…

Будьмо!

(Остап Лапський)

Тростяницю пробуджену з криги,
співи жайворонка полонять,
наче пологові води скресає з тліну слово.

Піднесімо чарку за понівечену дідизну,
якої немає на глобусі,
закусімо салом, щоб присутність черствіла,
у віщих хрестах на роздоріжжі…

Будьмо!

(Іван Златокудр)

Над Винниками верлібровий відчай,
на вітрах до батьківських криниць,
гористий край на грибному узліссі,
що бачився поетові у снах забутих.

Підношу чарку пане Іване, випиймо за Україну!
яка Вас колихала в єдности сердець,
і не покинула напризволяще…

Будьмо!

(Іван Киризюк)

Іване, де Ти, невже у своїх Крив'ятичах?
серед бутвіючого листя, що тліє у забутті,
притихлий лежиш під кожухом прадіда,
і сниш навічне візантійське крижмо.

Залиш минуле, вип'ємо за Україну!
бо час цупкий і лиш триває мить,
дивись, дівчата кличуть нас до ватри,
та лотать понад Нарвою горить…

Будьмо!

(Юрій Гаврилюк)

Летючим кораблем углиб віків до забуття,
щоб оживити спомин,
бо в ньому пам'ять.

Юрій, давай вип'ємо по чарці зубрівки за нашу Україну!
яку Господь Дніпром обдарував,
закушуймо салом бо це хронологіон підляський,
та хай Господь дарує нам Дніпро,
який реве в степи широкі,
закушуймо салом, хай славиться відсутність…

Будьмо!

eprasa.pl fcee5f0596

Пояснення до приватної касиди:

Ми сидимо за столом, темної днини наприкінці якоїсь жахливої епохи та мовчки гуторимо про нашу відсутність. Плекається пам'ять відданості слову, живиться надія приналежності до літературної традиції, але життя біжить дійсністю. Я вірю, що поезія зрушить холодну присутність та відверне проминання.

Ця зустріч, яка ніколи не відбулася – дивовижиться, бо ліворуч від мене сидить Остап Лапський, неначе у келії самотній скитальник. Далі присів поет Іван Златокудр, загорнений у свій верлібр. Біля Івана Златокудра сиджу я та вимахую ногами під столом, колихаючи дідька, як казали над Бугом. Іван Киризюк, вірний візантійським Крив'ятичам, ніяк не може збагнути, що все промайнуло. Навпроти Юрій Гаврилюк, як завжди коректний, дивиться на чорні рядки віршів залишених на столі для прочитання Остапом, і мені здається, що бачить під ними далеку сивину, але нічого не каже.

«Давайте вип'ємо! – перебиваю незручну мовчанку, – за нашу рідну Україну, за її чудові довбушеві гори, щедрі козацькі степи, за наш український Крим та палаючий Схід... Випиймо за вірність Поліссю пана Остапа, Галичину Івана Златокудра і за мою завітну поруйновану Холмщину».

«Випиймо – додаю згодом, – за неголосний бистрець твореної нами української поезії, потік, якої важко віднайти на карті великої української літератури, хоч цей потік-потічок тече тихою стрічкою до могутнього Дніпра... Будьмо!.. Випиймо ще раз за Дніпр, за ревучий!..».

Хай стелиться безпам'ять у нашому віщому слові відсутністю…

Будьмо!

Голя, 25 листопада 2014 року

Тадей КАРАБОВИЧ *– поет, перекладач, літературознавець, літературний критик. Член Спілки польських літераторів Люблінського осередку та Національної спілки письменників України. Постійний автор е-сайту журналу «Золота ПЕКТОРАЛЬ» та Pisarze.pl. Член редколегії «Літературної України» і журналу «Сівач». Головний редактор щорічника «Український літературний провулок» (з 2001 р.).*

Овдові^{е}ла свекруха Маня (правдіва любов)

Owdowi^{е}ła swekrucha Mania (prawdiwa lubow)

To niczoho
szto ju^{o}j uże mnu^{o}ho
po dewenosti

To nic
szto jiji^{е} nohi
nahni^{е}waliś na pomu^{o}st

To bajki
szto jiji^{е} ruki ne schoti^{е}li
bu^{o}lsz kolegowatiś z łożkoju

To neważne
szto uże czetwerty
ru^{o}k
jak Wania u li^{е}pszum
świ^{е}ti

…jiji^{е} huby
ne perestajut
tepleńko wymowlati
joho imja
i ne diwiwszysia
na si^{е}mdisiat razom
prożytych li^{е}t
szeptati: Czom
ty Wanieczka
tak chuteńko mene
pokinuw?

Oczy Mani
ne perestajut
ciłowati i obnimati
stojawszu koło łu^{o}żka
kartoczku mołodeńkoho
jiji^{е} czołowi^{е}ka

Ne choczu toho
welmi…
…ale może lepi było b
kob wony chuczy^{е}j
obaczyliś?

Wi^{е}ra Masajło

То нічого
што ю^{o}й уже мну^{o}го
по девеності

То ніц
што її^{е} ногі
нагні^{е}валісь на пому^{o}ст

То байкі
што її^{е} рукі не схоті^{е}лі
бу^{o}льш колєґоватісь з ложкою

То неважне
што уже четверти
ру^{o}к
як Ваня у лі^{е}пшум
сьві^{е}ті

…її^{е} губи
не перестают
теплєнько вимовляті
його ім'я
і не дівівшися
на сі^{е}мдісят разом
прожитих лі^{е}т
шептаті: Чом
ти Ванєчка
так хутенько мене
покінув?

Очи Мані
не перестают
ціловаті і обніматі
стоявшу коло лу^{o}жка
карточку молоденького
її^{е} чолові^{е}ка

Не хочу того
вельмі…
…алє може лєпі било б
коб вони хучи^{е}й
обачилісь?

Bi^{е}pa Масайло

Фото Ю. Гаврилюка

eprasa.pl fcee5f0596

Wykrajanie sąsiedztwa

Zapisywane od ponad dwóch stuleci tradycyjne ukraińskie śpiewy weselne przenoszą nas w miejsce, gdzie przy bogato zastawionym cisowym stole siedzą nie zwyczajni nowożeńcy, lecz ‘kniaź’ i ‘kniahynia’ w otoczeniu ‘bojarów’. Poetyzowany jest też komentarz do dzielenia pieczywa obrzędowego, gdy „Drużko korowaj kraje, zołotyj nożyk maje...” (zapis z Południowego Podlasia[1]). Gdyby czynność tę wykonywał ‘kniaź’, śpiewacy włożyliby w jego ręce raczej miecz, bo tym właśnie narzędziem posługiwał się przed wiekami rzeczywisty książę. Ten główny bohater krótkich zapisków dorocznych i większych opowieści wykrajał dla siebie orężem kraj (zbieżność słów ‘krajati/krajaty’ i ‘kraj’ nie jest przecież przypadkowa), walcząc z konkurentami do danej ziemi – w pierwszym rzędzie z obcoplemiennymi, ale często też z najbliższymi krewnymi. Miejscem takich zmagań był również obszar Pobuża Środkowego, który w X w. znalazł się na styku kształtujących się organizmów politycznych, w latopisach określanych jako Ziemia Ruska (‘Руская земля’, ‘Русь’) i Ziemia Ladzka (‘Лядьская земля’, ‘Ляхы’).

Najstarszym znanym dokumentem potwierdzającym bezpośrednie sąsiedztwo Rusi i Lachów jest watykańskie archiwalium datowane latami 991/992, a więc odnoszące się do okresu panowania Włodzimierza Wielkiego w ruskim Kijowie i Mieszka I w polskim Gnieźnie. W źródle tym, zaczynającym się słowami „Dagome iudex”, wschodnią rubież „Civitas Schignesghe”, czyli Mieszkowego ‘państwa gnieźnieńskiego’, opisano jednak bardzo ogólnie: „granicą Prus aż do miejsca, które nazywa się Ruś, a granicą Rusi ciągnąc aż do Krakowa” (w oryginale: „fine Bruzze usque in locum qui dicitur Russe et fine Russe extendente usque in Craccoa”)[2]. Historycy przywołują również przekaz pochodzący z opanowanej przez Arabów Hiszpanii, albowiem w XI-wiecznej „Księdze dróg i królestw” Al-Bakriego cytowany jest opis Europy Zachodniej i Środkowej, sporządzony przez Ibrahima ibn Jakuba na podstawie podróży odbytej w latach 965–966, gdzie stwierdza się, że z państwem Mieszka „sąsiadują na wschodzie Rus, a na północy B[u]rus”, a więc Ruś i Prusowie[3].

Artur Orlonow: Włodzimierz Wielki

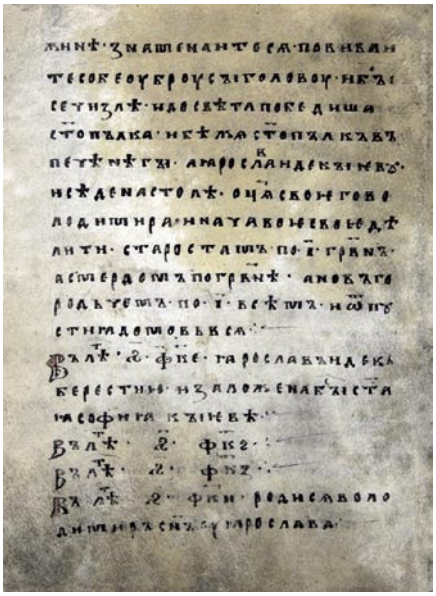
Książę na czele drużyny zbrojnej – miniatura z kodeksu rękopiśmiennego (XIV w., Nowogród), zawierającego żywot pierwszych świętych ruskich Borysa i Gleba, którzy zginęli w czasie walk o władzę po śmierci Włodzimierza Wielkiego. Ilustracja przedstawia Borysa wysłanego przez ojca dla odparcia napaści stepowego ludu Pieczyngów. Znaczenie, jakie dla wczesnośredniowiecznego „monarchy wojennego” miała drużyna zbrojnych wojów, przedstawiono w „Powieści minionych lat”: Въ лѣт҃ ⸗ѕ҃ ф҃ д҃ [6504 (996)] ... Володимиръ повелѣ исковати лжици сребрѧны ѩсти дружинѣ, рекъ сице: ѩко сребромъ и златомъ не имамъ налѣсти дружины, а дружиною налѣзу сребро и злато, ѩко дѣдъ мои и wц҃ь мои и доискасѧ дружиною злата и сребра. Бѣ бо любѧше Волѡдимиръ дружину и с ними дума ѡ строєньи землинемь, и ѡ оуставѣ земленемь, и ѡ ратѣхъ. И бѣ жива с кнѧзи wколными єго миромъ, с Болеславомъ Лѧдьскымъ и сь Стефаномъ Оугорьскымъ, и съ Wндроникомъ Чьшькимъ, и бѣ миръ межи има и любы. [LR] – Roku 6504 [996]. ... Włodzimierz kazał wykuć łyżki srebrne do jedzenia drużynie, mówiąc tak: „Srebrem i złotem nie znajdę drużyny, a drużyną znajdę srebro i złoto, jako dziad mój i ojciec mój znaleźli drużyną złoto i srebro”. Bowiem Włodzimierz kochał drużynę, z nią naradzał się o urządzeniu kraju i o wojnach, i o prawach krajowych. [PML]

Pewne szczegóły, w postaci wzmianek o Brześciu (‘Берестий’), które odnoszą się do lat 1017–1022, znajdujemy zarówno w „Powieści lat minionych”, jak i w „Pierwszym latopisie nowogrodzkim”, dla których wspólnym źródłem faktograficznym mógł być domniemany latopis kijowski z lat 30. XI w. Pochodzący z XIII w. pergaminowy rękopis nowogrodzki, będący najstarszym zachowanym ruskim kodeksem latopisarskim, stracił swój początek, jednak na pierwszym zachowanym arkuszu znajduje się ważna dla nas zapiska doroczna, stwierdzająca, że w 1017 r. Jarosław (Mądry), syn i następca Włodzimierza na kijowskim tronie, chodził ku Brześciowi. W znanych nam redakcjach „Powieści minionych lat” druga część wersu o 1017 r. brzmi nieco inaczej, przy czym w „Latopisie

eprasa.pl fcee5f0596

Grody wzmiankowane w „Powieści minionych lat" przy opisie wydarzeń za panowania w Kijowie Włodzimierza Wielkiego i Jarosława Mądrego.

Stronica XIII-wiecznego kodeksu z zapisem o wyprawie Jarosława Mądrego „ku Brześciowi".

Ławrentieja" Brześć jako cel, do którego zmierzał książę, opuszczono, zaś w „Latopisie ruskim" wpisano Kijów. Jednak ojcowskim tronem w Kijowie Jarosław zawładnął już w poprzednim roku, więc mamy tu zapewne do czynienia z niezbyt udanym uzupełnieniem nazwy grodu, utraconej w czasie przeróbki wersu w starszym zwodzie (inne możliwe tłumaczenie – Jarosław wchodzi do Kijowa, wracając z Brześcia). W „Powieści…" znajduje się jeszcze nota o wyprawie Jarosława na Brześć, odbytej pięć lat później.

Daty te wskazują na dwa różne okresy prawie 40-letniego władania Jarosława Mądrego w Kijowie (1016–1054), przerwanego epizodem z 1018 r., gdy musiał on go opuścić na skutek interwencji Bolesława Chrobrego, który wsparł zbrojnie konkurenta do tronu kijowskiego – swego zięcia Świętopełka. Wielu historyków uważa, że pomocna w interpretacji tych wersów może być kronika Thietmara, biskupa Merseburga (miasto na zachód od Lipska), napisana w latach 1012–1018, a więc współcześnie wydarzeniom i zawierająca informacje o mających niemiecki kontekst konfliktach pomiędzy władcami Polski i Rusi. Pierwszy z takich epizodów został opisany pod 1013 rokiem: „udał się Bolesław na Ruś, przy czym nasze wojska [*posiłki od króla niemieckiego Henryka II*] wspierały go w tej wyprawie. Tam spustoszył duży szmat kraju"[4]. Nie ma tu

Zapiski doroczne
„Powieści minionych lat"
o wyprawach Włodzimierza Wielkiego z drużyną na pogranicze Ziemi Ruskiej z Ziemią Ladzką i Jaćwieżą

В лѣто ⰿ҃ѕ҃ ӱ҃ пи [6488 (980)] ...и нача кнѧжити Володимиръ въ Києвѣ ѡдинъ. [LR]
В лѣт҃ ⰿ҃ѕ҃ ӱ҃ пи [6488 (980)] ... И нача кнѧжити Володимеръ въ Києвѣ єдинъ. [Ł]
Roku 6488 [980] ... I począł władać Włodzimierz w Kijowie sam jeden. [PML]
В лѣт҃ ⰿ҃ѕ҃ ӱ҃ пѳ [6489 (981)] Иде Володимиръ к Лѧхомъ и заѧ грады ихъ Пєремышль, Червенъ и ины городы ижє суть и до сєго дн҃є подъ Русьсью. [LR]
В лѣт҃ ⰿ҃ѕ҃ ӱ҃ пѳ [6489 (981)] Иде к Лѧхомъ и заѧ градъı ихⷭ҃ Перемъıшль, Червенъ и инъı градъı, єже суть и до сего дн҃е подъ Русью. [Ł]
Roku 6489 [981] Poszedł Włodzimierz ku Lachom i zajął grody ich: Przemyśl, Czerwień i inne grody, które są i do dziś dnia pod Rusią. [PML]
В лѣт҃ ⰿ҃ѕ҃ ӱ҃ ч҃ а [6491 (983)] Иде Володїмиръ на Ѩтвагы и взѧ землю ихъ. [LR]
В лѣт҃ ⰿ҃ѕ҃ ӱ҃ ча [6491 (983)] Иде Володимеръ на Ѩвтаги и побѣд Ѩвтаги и взѧ землю ихⷭ҃. [Ł]
Roku 6491 [983] Poszedł Włodzimierz na Jaćwingów i zwyciężył Jaćwingów, i wziął ziemię ich. [PML]
Въ лѣт҃ ⰿ҃ѕ҃ ф҃ а҃ [6501 (993)] Иде Володимиръ на Ховраты (Хорваты). [LR]
Въ лѣт҃ ⰿ҃ѕ҃ ф҃ [6500 (992)] Иде на Хорватъı. [Ł]
Roku 6500 [992] Poszedł Włodzimierz na Chorwatów. [PML]
Въ лѣт҃ ⰿ҃ѕ҃ ф҃ кг [6523 (1015)] ...мⷰца юлѧ въ е҃і дн҃ь оумре же Володимиръ кнѧзь великыи. [LR]
В лѣт҃ ⰿ҃ѕ҃ ф҃ кг [6523 (1015)] ... мⷰца иоулѧ въ е҃і дн҃ь оумре [Ł]
Roku 6523 [1015] ...zmarł miesiąca lipca 15 dnia. [PML]

LR – Latopis ruski
wg Kodeksu Ipatijewskiego
Ł – Kodeks Ławrentijewski
PML – Powieść minionych lat

eprasa.pl fcee5f0596

Woj drużyny ruskiego władcy, X w. Rekonstrukcja XIX-wieczna.

żadnej wzmianki o zdobyczach terytorialnych ani też bezpośredniego wyjaśnienia przyczyn napaści na włość swata – według kronikarza Bolesław wydał bowiem jedną ze swoich córek za Włodzimierzowego syna, którym był zapewne Świętopełk, posadzony przez ojca w Turowie. W innym miejscu mamy informację, że kijowski władca uwięził syna z małżonką (nieznanego imienia Bolesławówną), „kiedy się dowiedział, iż ów syn za namową Bolesława tajemnie przeciw niemu spiskuje”[5]. Razem ze wzmiankami latopisu o Brześciu dało to grunt dla dość powszechnych przypuszczeń, że w trakcie wyprawy wojennej, która w tej sytuacji miałaby być pomszczeniem krzywdy córki i zięcia, polskiemu władcy udało się zdobyć właśnie ten gród.

Przyjęcie za pewnik takiego biegu wydarzeń byłoby przyznaniem racji tym historykom, którzy – komentując lapidarną zapiskę o wyprawie Włodzimierza na Jaćwież – twierdzą, że warunkiem jej przeprowadzenia było władanie Brześciem – tak np. uważali Myron Korduba, autor szkicu dziejów Chełmszczyzny i Południowego Podlasia, jak i polski badacz dziejów Rusi Henryk Paszkiewicz[6]. Wcześniej, w 981 r., a więc niedługo po objęciu władzy w Kijowie, Włodzimierz miał chodzić „ku Lachom”, zajmując Przemyśl, Czerwień i „inne grody” – są domysły, że wśród „innych grodów” był też Brześć[7], chociaż nie ma pewności, że w tym czasie Brześć już istniał, bo mógł też być wzniesiony właśnie z inicjatywy Włodzimierza lub nawet później. W każdym razie takimi lapidarnymi, często jednozdaniowymi zapisami o siedmiu wyprawach zbrojnych, podejmowanych przez kijowskiego władcę w latach 981–985 i 993, autor „Powieści” malował obraz jego konsolidacyjnych przedsięwzięć z użyciem miecza – siłami drużyny zbrojnych wojów. Analogicznie postępowali sąsiedzi ruskiego władcy – Mieszko I, a po jego śmierci (992) Bolesław Chrobry (opisy ich orężnych zastępów podają Ibrahim ibn Jakub i Gal Anonim).

O ostatecznym kształcie terytorialnym Włodzimierzowego władztwa możemy sądzić ze wzmianek o głównych grodach, w których osadzał on swych synów w roli namiestników[8]. W zachodniej części Rusi były to grody na szlakach prowadzących z Kijowa do Polski i Europy Zachodniej – Turów nad Prypecią na szlaku wodnym, zaś na szlaku lądowym Włodzimierz nad Ługą, a więc dopływem Bugu, będącym swego rodzaju łącznikiem pomiędzy obu trasami. Za pierwotnym podporządkowaniem Brześcia wołyńskiemu Włodzimierzowi, w którym z woli ojca rezydował Wsewołod, przemawia właśnie umiejscowienie Brześcia na Bugu – osi księstwa włodzimierskiego, które w drugiej połowie XII w. uniezależniło się od bezpośredniej zwierzchności Kijowa, mając w swoich granicach też Pobuże Środkowe z Brześciem i Drohiczynem. Oczywiście w dobie silnej pozycji kijowskiego władcy, w tym wypadku Włodzimierza Wielkiego, obszar podporządkowany takiemu grodowi stanowił jednostkę administracyjną, niejako odpowiednik współczesnego województwa, na terenie której każdy z Włodzimierzowiczów miał za zadanie zbieranie i przekazywanie do stolicy daniny, tak jak według latopisu czynił osadzony w Nowogrodzie Jarosław, co roku posyłając ojcu 2 tys. grzywien („Ярославу же сущю Новѣгородѣ и урокомь дающю Кыєву двѣ тысячѣ гривнѣ от года до года”)[9]. Notabene, używane przez historyków określenie ‘księstwo’ w XII–XIII-wiecznych latopisach nie występuje, ich autorzy posługują się bowiem terminem ‘волость’ (włość) lub nazwą grodu, który był książęcą siedzibą.

Domniemany portret księcia Wsewołoda, syna Włodzimierza Wielkiego – XVII-wieczny przerys wizerunku, który znajdował się w „monasterze włodzimierskim” (w wołyńskim Włodzimierzu).

Artur Orlonow: Jarosław Mądry

Kolejny zanotowany przez Thietmara epizod wojenny na pograniczu odnosi się do 1017 r. i przedstawia Jarosława Mądrego jako sojusznika Henryka II (od 1014 r. z tytułem cesarza) w jego zmaganiach z polskim władcą: „Cesarz... się dowiedział, iż władca Rusów napadł na Bolesława, tak jak mu przyrzekł przez posła, lecz nic nie zdziałał przy obleganiu grodu”[10]. Nazwy grodu niemiecki kro-

eprasa.pl fcee5f0596

nikarz nie wymienia, ale czas zgadza się z rokiem pierwszej Jarosławowej ekspedycji „къ Берестию”, co rodzi domniemanie, że obie wyprawy miały na celu odzyskanie Brześcia z rąk czy to Bolesława, czy to Świętopełka, dla którego ten gród dzięki wsparciu teścia miałby być azylem po klęskach w walce o tron kijowski. W takiej właśnie roli Brześć został przedstawiony w opisie ucieczki Świętopełka po jego drugiej przegranej w walce z Jarosławem, zaś rok 1019, w którym miało miejsce to wydarzenie, zyskał status daty rozpoczynającej historię miasta.

W znanych nam dziełach latopisarstwa ruskiego pod rokiem 996 mamy zapewnienie, że Włodzimierz z Bolesławem Chrobrym („съ Болеславомъ Лядьскымъ”), jak i innymi zachodnimi sąsiadami żył w pokoju, nie ma jednak wzmianki o wydaniu Bolesławówny za Świętopełka, Włodzimierzowego syna (lub synowca) i konflikcie pomiędzy nimi, zaś pod rokiem 1013 w ogóle brak jakiegokolwiek zapisu. Wydarzenia z udziałem polskie-

Zapiski doroczne w „Powieści minionych lat” i „Pierwszym latopisie nowogrodzkim” o wyprawach Jarosława Mądrego na pogranicze Ziemi Ruskiej z Ziemią Ladzką, Jaćwieżą i Litwą

Въ лѣт҃ ѯ҃s ф҃ к҃д [6524 (1016)] Приде Ꙗрославъ... ...и ѡдолѣ Ꙗрославъ. Сѵ҃тополкъ же бѣжа в Лѧхы. Ꙗрославъ же сѣде в Кыєвѣ на столѣ ѡт҃ни. [LR]

В лѣт҃ ѯ҃s ф҃ к҃д [6524 (1016)] Приде Ꙗрославъ... ...[и ѡдолѣ Ꙗрослав҃]. Сѵ҃тополкъ же бѣжа в Лѧхы. Ꙗрославъ же сѣде Кыєвѣ на столѣ ѡтьни и дѣдни. [Ł]

Roku 6524 [1016]. Przyszedł Jarosław na Światopełka... i zwyciężył Jarosław. Światopełk zaś uciekł do Lachów. Jarosław tedy osiadł w Kijowie na stolcu ojcowskim i dziadowym. [PML]

Въ лѣто 6525 [1017]. Ярославъ иде къ Берестию. И заложена бысть святая София Кыевѣ. [PLN-s]

В лѣто 6525 [1017]. Ярославъ иде къ Берестию; и заложена бысть святыя Софѣя в Киевѣ. [PLN-m]

Poszedł Jarosław ku Brześciowi. I założona została Sofia [sobór św. Sofii – Mądrości Bożej] w Kijowie.

В лѣт҃ ѯ҃s ф҃ к҃е [6525 (1017)] Ꙗрославъ ввоиде в Кыєвъ и погорѣша цр҃кви. [LR]

В лѣт҃ ѯ҃s ф к҃е [6525 (1017)] Ꙗрославъ иде [в Києвъ] и погорѣ цр҃кви. [Ł]

Roku 6525 [1017]. Jarosław poszedł do Kijowa i pogorzały cerkwie. [PML]

Въ лѣт҃ ѯ҃s ф҃ л҃ [6530 (1022)] Приде Ꙗрославъ кь Берестью. [LR]

В лѣт҃ ѯ҃s ф҃ л҃ [6530 (1022)] Приде Ꙗрославъ къ Берестию. [Ł]

Roku 6530 [1022]. Przyszedł Jarosław do Brześcia.

В лѣт҃ѯ҃s ф҃ л҃и [6538 (1030)] Ꙗрославъ взѧ Белзъ. ...В се же времѧ оумре Болеславу Великому в Лѧхѣхъ и быс҃ матежь великъ в Лядьскои земли, и вьставше людьє избиша єпс҃пы и попы и боꙗры своꙗ и быс҃ матежь вь нихъ. [LR]

В лѣт҃ ѯ҃s ф҃ л҃и [6538 (1030)] Ꙗрославъ Б[ел]зы взалъ. ... В се же времѧ оумре Болеславъ Великыи в Лѧсѣхъ и быс҃ матежь в земли Лядьскѣ, вставше людьє избиша єпс҃пы и попы, и боꙗры своꙗ и быс҃ в нихъ матежь. [Ł]

Roku 6538 [1030]. Jarosław Bełz wziął. ... Tegoż czasu umarł Bolesław Wielki w Lachach i był bunt w ziemi lackiej: ludzie powstawszy pozabijali biskupów i popów, i bojarów swoich, i był u nich bunt. [Przypis: Bolesław Chrobry zmarł 3 kwietnia 1025 r., zaś rozruchy, o których tu mowa, miały miejsce w l. 1037–1038.] [PML]

В лѣт҃ ѯ҃s ф҃ л҃ѳ [6539 (1031)] Ꙗрославъ и Мьстиславъ собраста воꙗ многы и идоста на Лѧхы, и заꙗста градъ (грады) Червенъскыꙗ ѡпать и повоєвоста Лядьскую землю. ∴ В лѣт҃ ѯ҃s ф҃ м҃ [6540 (1032)] Ꙗрославъ поча ставити городы по Рсї. [LR]

В лѣт҃ ѯ҃s ф҃ л҃ѳ [6539 (1031)] Ꙗрославъ и Мьстиславъ собраста вои многъ идоста на Лѧхы и заꙗста градъ Червеньскыꙗ ѡпать и повоєваста Лядьскую землю и многы Лѧхы приведоста и раздѣливша ꙗ. Ꙗрославъ посадї [своꙗ] по Ръси и суть до сего дн҃е ∴ В лѣт҃ ѯ҃s ф҃ м҃ [6540 (1032)] Ꙗрославъ поча ставити городъı по Ръси. [Ł]

Roku 6539 [1031]. Jarosław i Mścisław zebrali wojów mnogich, poszli na Lachów i zajęli Grody Czerwieńskie znowu, i spustoszyli ziemię lacką, i mnóstwo Lachów przywiedli, i rozdzielili ich. Jarosław osadził swoich nad Rosią, i są do dziś dnia. [Brak przekładu zapiski z 1032 r. o tym, że Jarosław zaczął budować grody nad Rosią, gdzie zapewne osadził pojmanych Lachów] [PML]

Въ лѣт҃ ѯ҃s ф҃ м҃s [6546 (1038)] Иде Ꙗрославъ на Ꙗтвагы (и побѣди). [LR]

В лѣт҃ ѯ҃s ф҃ м҃s [6546 (1038)] Ꙗрославъ иде на Ꙗтвагъı. [Ł]

Roku 6546 [1038]. Jarosław poszedł na Jaćwingów. [PML]

В лѣт҃ ѯ҃s ф҃ м҃и [6548 (1040)] Ꙗрославъ иде на Литву (и побѣди). [LR]

В лѣт҃ ѯ҃s ф҃ м҃и [6548 (1040)] Ꙗрославъ иде на Литву. [Ł]

Roku 6548 [1040]. Jarosław poszedł na Litwę. [PML]

В лѣт҃ ѯ҃s ф҃ м҃ѳ [6549 (1041)] Иде Ꙗрославъ на Мазовшаны вь лодьıахъ (и побѣді ꙗ). [LR]

В лѣт҃ ѯ҃s ф҃ м҃ѳ [6549 (1041)] Иде Ꙗрославъ на Мазовъшанъı въ лодьıахъ. [Ł]

Roku 6549 [1041]. Poszedł Jarosław na Mazowszan w łodziach. [PML]

В лѣт҃ ѯ҃s ф҃ н҃е [6555 (1047)] Ꙗрославъ иде на Мазовшаны и побѣдı ꙗ и кнаꙁа ихъ оуби Моислава и покори ꙗ Казимеру. [LR]

В лѣт҃ ѯ҃s ф҃ н҃е [6555 (1047)] Ꙗрославъ иде на Мазовшанъı и побѣди є и кнаꙁа ихъ оуби Моиславъ и покори ꙗ Казимиру. [Ł]

Roku 6555 [1047]. Jarosław poszedł na Mazowszan i zwyciężył ich, i kniazia ich zabił, Mojsława, i poddał ich Kazimierzowi. [PML]

В лѣт҃ ѯ҃s ф҃ ѕ҃в [6562 (1054)] Престависа (великыи) кнаꙁь Рускии Ꙗрославь. [LR]

В лѣт҃ ѯ҃s ф ѕ҃в [6562 (1054)] Престависа великъıи кнаꙁь Русьскъıи Ꙗрославъ. [Ł]

Roku 6562 [1054]. Zmarł wielki kniaź ruski Jarosław. [PML]

LR – Latopis ruski wg Kodeksu Ipatijewskiego
Ł – Kodeks Ławrentijewski
PML – Powieść minionych lat
PLN-s – Pierwszy latopis nowogrodzki (starszy)
PLN-m – Pierwszy latopis nowogrodzki (młodszy)

eprasa.pl fcee5f0596

go władcy zaczynają się w momencie, gdy w 1018 r. Bolesław ze Świętopełkiem wyruszył przeciwko Jarosławowi („Поиде Болеславъ съ Святополкомъ на Ярослава с Ляхы”[11]), przy czym według Thietmara w ekspedycji uczestniczyły posiłki niemieckie, węgierskie oraz Pieczyngowie[12]. Rozbicie w lipcu sił Jarosława w bitwie nad Bugiem (w pobliżu grodu Wołyń) otwarło drogę do stolicy Rusi i umożliwiło zajęcie w sierpniu tronu wielkoksiążęcego przez Świętopełka. Bolesław, uchodząc z Kijowa po tym, jak z nakazu Świętopełka w grodach miano zacząć zabijać Lachów, uprowadził brańców, uszczknął też nieco ziemi („людии множьство веде съ собою и грады Червѣньскыя зая собѣ и приде вь свою землю”)[13]. Ten fragment opowieści ma już wyraźne cechy politycznego moralitetu z biblijnymi odwołaniami do zbrodni Kaina i Lamecha – Świętopełk wbrew zdrowemu rozsądkowi występuje przeciwko swemu protektorowi, gdyż jako bratobójca winny zgładzeniu trzech książąt jest przeklęty i skazany na klęskę. Zatem nie tylko traci władzę, już u schyłku 1018 r. ponownie wypędzony przez Jarosława z Kijowa, a potem pokonany w bitwie nad Altą (w miejscu gdzie z jego rozkazu zamordowano Borysa), ale też postradał zmysły i nie wiadomo po jakim czasie i w jakim miejscu – „въ пустыни”, a więc gdzieś na bezludziu, kończy swój zbrodniczy żywot, co ma być przestrogą dla potomnych: „Sprawiedliwy tedy sąd spadł nań, na niesprawiedliwego; po odejściu z tego świata spotkały go męki, przeklętego; wskazuje na to jawnie zesłana nań zgubna kara, która o śmierć go przyprawiła; i po śmierci związany jest wieczną męką. Jest zaś mogiła jego w pustyni do dziś dnia; wychodzi z niej smród okrutny. To zaś Bóg okazał na przestrogę kniaziom ruskim, aby jeśli ci tak uczynią, słyszawszy o tym, to takąż karę otrzymają, i jeszcze większą od tej, ponieważ, wiedząc, co się stało, popełnią takież okrutne bratobójstwo”[14]. Wzmianka pod rokiem 1019 o Brześciu, jako ważnym punkcie przedśmiertnej eskapady „окаянного” Światopełka, jest bez wątpienia cenną wskazówką, lecz przez wybiórczy, bardziej literacki i publicystyczny niż

Przybycie Świętopełka do Brześcia w 1019 r. Obraz brzeskiego artysty Walerija Kowalczuka (1996). Muzeum Historii Miasta w Brześciu.

В лѣт҃ ✗s҃ ф҃ кз҃ [6527 (1019)] Приде С҃тополкъ с Печенѣгы в силѣ тажьцѣ и Ꙗрославъ собра множьство вои и взииде противу єму... [...] ...кь вечеру ѡдолѣ Ꙗрославъ, а С҃тополкъ бѣжа. Бѣжащю же єму и нападе на нь бѣсъ и раслабѣша кости єго и не можаше сѣдѣти на кони и ношахуть и вь носилахъ. И принесоша и к Берестью бѣгающе с нимь. Ѡн же гла҃ше побѣгнете со мною, женуть по насъ. Ѡтрочи же єго посылаху противу, єгда кто поженеть по немь. И не бѣ никого же вь слѣдъ женущаго, и бѣжаху с нимь. Ѡнъ же в немощи лежа и вьсхапивсѧ гл҃ше ѡсе женуть, ѡно женуть, побѣгнете. И не можаше стерпѣти на єдиномъ мѣстѣ, и пробѣже Лядьскую землю гонимъ гнѣвомъ Бо҃имъ, и пробѣже пустыню межи Чѧхы и Лѧхы, и ту испровѣрже животъ свои злѣ. Roku 6527 [1019]. Przyszedł Świętopełk z Pieczyngami w sile potężnej, a Jarosław zebrał mnóstwo wojów i wyszedł przeciw niemu... Pod wieczór zaś zwyciężył Jarosław, a Światopełk zbiegł. I gdy uciekał, napadł nań bies, i osłabły kości jego, nie mógł siedzieć na koniu i niesiono go na noszach. Uciekający z nim przynieśli go do Brześcia. On zaś mówił: „Uciekajcie ze mną, gonią za nami”. Pachołkowie zaś jego posyłali zobaczyć: „Czy kto goni za nami?”. I nie było nikogo, co by za nimi gonił, i uciekali z nim. On zaś w niemocy leżał i, zerwawszy się, mówił: „Oto gonią, o, gonią, uciekajcie!”. Nie mógł wytrwać na jednym miejscu i przebiegł przez ziemię lacką, ścigany Bożym gniewem; i przybiegłszy w pustynię między Lachami i Czechami, zakończył marnie żywot swój w tym miejscu.

naukowy charakter ówczesnej historiografii, brak jej jasnego kontekstu.

Ogólnikowy charakter źródeł, który utrudnia ostateczne rozstrzygnięcie ‘kwestii brzeskiej’, jest gruntem do najróżniejszych domysłów, na ogół z powoływaniem się na wcześniejsze tezy i domysły innych historyków. Co więcej, tym fundamentem dla ogromnych konstrukcji historiograficznych może okazać się lapsus latopisarza, ewentualnie pomyłkowe lub umyślne przeinaczenie jakiejś frazy przez kolejnego redaktora lub zwyczajnego kopisty, gdyż najstarsze znane kodeksy zawierające główne dzieła historiografii ruskiej pochodzą dopiero z XIII–XV w., są więc kopiami z kopii. Sztandarowy przekład to „grody czerwieńskie”, według „Powieści lat minionych” zabrane przez Bolesława Chrobrego w 1018 r., zaś w 1031 r. odzyskane przez Jarosława Mądrego. W historiografii polskiej doczekały się one ogromnej literatury, przy czym w tej bardziej popularnej niż naukowej urosły prawie do rozmiarów jakiegoś zaginionego mocarstwa, chociaż najprawdopodobniej w protografie (pierwopisie) „Powieści…” przypisano Bolesławowi zajęcie tylko „grodu Czerwienia” – wskazuje na to identycznie sformułowana fraza z XIV-wiecznego rękopisu żywota św. Borysa i Gleba: „и людии множество вѣдяше съ собою, и городъ **червенъ** заяша, и придѣ въ свою землю”, odpisana zapewne ze starszej redakcji „Powieści” niż ta,

eprasa.pl fcee5f0596

z której korzystali mnich Ławrentiej i twórca „Latopisu ruskiego”[15]. Można tylko dodać, że nie tylko Thietmar, z przyczyn naturalnych nieprzychylny Bolesławowi, ale też piewca jego sławy – znany jako Gall Anonim autor pierwszej kroniki polskiej, który ekspedycję w 1018 r. opisał aż w trzech epizodach, nic o bezpośrednich nabytkach terytorialnych na pograniczu nie wspominają, zaś pierwszym dziełem historiografii polskiej, które wymienia z nazwy Brześć i Drohiczyn, jak też „prowincje ruskie” – przemyską, włodzimierską, brzeską i drohiczyńską, jest kronika Wincentego Kadłubka, pisana w latach 1190–1208 lub nawet później[16].

Działania Jarosława Mądrego na zachodnich rubieżach podczas następnych dziesięcioleci jego władania oświetlone są kilkoma zapiskami dorocznymi, zgodnie z którymi w 1030 r. kijowski władca „wziął Bełz”, zaś w następnym, wspólnie z bratem Mścisławem (miał siedzibę w Czernihowie) – Czerwień, który pod piórem redaktora kolejnej redakcji „Powieści lat minionych” stał się „grodami czerwieńskimi”. Sprzyjającą okolicznością dla powodzenia tych działań była kryzysowa sytuacja we wciągniętej w wojnę z cesarzem Konradem II Ziemi Ladzkiej, wskutek której Bolesławowy następca Mieszko II Lambert stracił przejętą po ojcu koronę królewską, zaś uszczuplone dominium zostało podzielone na trzy części. W 1038 r. Jarosław podjął wyprawę na Jaćwingów, przez latopisarza przedstawioną typową lakoniczną frazą, ale właśnie na jej podstawie w XIX w. upowszechniło się powiązanie jego osoby z powstaniem kilku grodów Pobuża. Zapewne ma ono źródło w przypuszczeniu Józefa Jaroszewicza, że plonem wyprawy było „osadzenie kolonistami ruskimi nowozałożonych w tymże czasie miast, jako to Drohiczyna, Mielnika, Brańska, a może i Bielska”, które bielski historyk przedstawił w pionierskiej historii Wielkiego Księstwa Litewskiego (1844), gdzie dawał wiarę konfabulacjom polskich XV–XVI-wiecznych historiografów o wcześniejszym zamieszkiwaniu tego terenu przez Jaćwingów[17]. W herbie nadanym Bielskowi przez administrację rosyjską (1845), obok żubra, będącego jednym z elementów herbu guberni grodzieńskiej (1802), znalazły się też elementy uzbrojenia dawnych wojów i „rok 1038 ku pamięci zwycięstw wielkiego księcia Jarosława”[18]. Datę tę za początek istnienia miast uznały przedwojenne władze Bielska, organizując w 1938 r. obchody jego 900-lecia (po wojnie tenże jubileusz urządzono jeszcze raz – w 1962 r.!). Drohiczynowi, który od 1842 r. był miastem nieetatowym (bez podległego mu powiatu), Rosjanie herbu wówczas nie nadali, ale sami jego mieszkańcy uznali, że rok 1938 to „rocznica 900-lecia istnienia Drohiczyna nad Bugiem”, jak czytamy we wstępie do wydanej wówczas niewielkiej monografii o brzmiącym kuriozalnie dla współczesnego historyka tytule „Stolica Jaćwieży”[19].

W 1040 r. Jarosław wyprawiał się na Litwę, zaś w 1041 „на Мазовшаны”, czyli na tzw. państwo Miecława, byłego urzędnika Mieszka II, który w momencie największego zamętu przejął władzę na terenie Mazowsza i nie podporządkował się władzy Mieszkowego syna Kazimierza, nazwanego przez potomnych Odnowicielem – dzięki wsparciu cesarza Henryka III powrócił on w 1039 lub w 1040 r. z wygnania, opanowując Wielkopolskę i Małopolskę. Kazimierz zawarł też sojusz z władcą Kijowa, przypieczętowany podwójnym ślubem – polski władca pojął za żonę najmłodszą z Jarosławowych sióstr Dobroniegę Marię, zaś z jego siostrą Gertrudą ożeniono Iziasława Jarosławicza. W 1047 r. niezależność Mazowsza wspólnymi siłami została ostatecznie zlikwidowana, a Miecław swe ambicje przypłacił śmiercią na polu walki.

Zapiski doroczne z lat 30. i 40. XI w. nie zawierają żadnej wzmianki o Brześciu lub innym grodzie Pobuża Środkowego, co nie daje argumentów historiograficznych do przyznania słuszności przypuszczeniom, że gród i podległa mu włość zostały przez Kazimierza oddane Jarosławowi jako swego rodzaju zapłata za pomoc w odzyskaniu Mazowsza. Zresztą jakkolwiek byśmy się nie odnosili do rekonstrukcji budowanych na tak skromnych przesłankach, pierwsze dziesięciolecia XI w. zamknęły okres budowania nie tylko terytorialnych, ale też i matrymonialnych podstaw pod dalsze sąsiedztwo między dynastiami, które późniejsi dziejopisarze i historycy nazwali Rurykowiczami i Piastami. Pobuże Środkowe na mapie tego sąsiedztwa na trwałe znalazło się w granicach Ziemi Ruskiej, o czym świadczą nie tylko XII- i XIII-wieczne latopisy i kroniki, ale też różnorodne źródła z wieków następnych.

Jurij HAWRYLUK

[1] Kazimierz Władysław Wójcicki, *Pieśni ludu Biało-Chrobatów, Mazurów i Rusi z nad Bugu z dołączeniem odpowiednich pieśni ruskich, serbskich, czeskich i słowiańskich*, t. II, Warszawa 1836, s. 134.

[2] Brygida Kürbisówna, *Dagome iudex – studium krytyczne*, [w:] *Początki państwa polskiego. Księga Tysiąclecia*, t. 1, Poznań 1962, s. 395–396.

[3] *Ibrahima ibn Jakuba relacja z podróży do krajów słowiańskich w przekazie al-Bekriego* (tłumaczenie Tadeusza Kowalskiego), [w:] *Monumenta Poloniae Historica. Nova Series*, t. 1, Kraków 1946, s. 50.

[4] *Kronika Thietmara*. Tłumaczenie (z tekstu łacińskiego), wstęp i przypisy Marian Zygmunt Jedlicki, Kraków 2014, s. 167.

[5] *Kronika Thietmara*..., s. 214.

[6] Мирон Кордуба, *Історія Холмщини й Підляшшя*, Краків 1941, s. 37; Henryk Paszkiewicz, *Początki Rusi*. Z rękopisu przygotował Krzysztof Stopka, Kraków 1996, s. 103.

[7] Арсений Николаевич Насонов, *„Русская земля” и образование территории древнерусского государства*, Москва 1951, с. 127.

[8] *Ипатьевская летопись*, [w:] *Полное собраніе русских лѣтописей*, t. 2, Санктпетербургъ 1908, с. 105.

[9] *Ипатьевская летопись...*, с. 114.

[10] *Kronika Thietmara*..., s. 210.

[11] *Ипатьевская летопись...*, с. 130.

[12] *Kronika Thietmara*..., s. 235.

[13] *Ипатьевская летопись...*, с. 132.

[14] *Powieść minionych lat*. Przełożył i opracował Franciszek Sielicki, Wrocław – Warszawa – Kraków 1999, s. 113–114.

[15] *Житія святыхъ мучениковъ Бориса и Глеба и службы имъ*. Приготовилъ къ печати Д. И. Абрамовичъ, Петроградъ 1916, с. 192; Karol Kollinger, *Polityka wschodnia Bolesława Chrobrego (992––1025)*, Wrocław 2014, s. 281–282.

[16] [Wincenty Kadłubek] *Mistrza Wincentego Kronika polska*, Warszawa 1974.

[17] Józef Jaroszewicz, *Obraz Litwy pod względem jej cywilizacyi od czasów najdawniejszych do końca wieku XVIII*, cz. I, Wilno 1844, s. 17.

[18] П. П. фонъ-Винклеръ, *Гербы городовъ, губерній, областей и посадовъ Россійской Имперіи, внесенные въ полное собраніе законовъ съ 1649 по 1900 годъ*, Санктепербургъ 1899, с. 23.

[19] Feliks Zygmunt Weremiej, *Stolica Jaćwieży. Monografia miasta Drohiczyna nad Bugiem w zarysie historycznym*, Drohiczyn n/B. 1938.

eprasa.pl fcee5f0596

Epopeja rodziny Krotkiewiczów

Ziemia Chełmska od wieków była regionem wielokulturowym, w którym żyły obok siebie społeczności zróżnicowane pod względem etnicznym, narodowym, językowym i wyznaniowym. Szczególnie splotły się na niej wspólne losy Polaków i Ukraińców, a ich historia – choć nie wolna od epizodów trudnych i krwawych – pokazuje, że mają oni ze sobą więcej wspólnego, niż mogłoby się wydawać. Widać to zdecydowanie na przykładzie rodziny Krotkiewiczów i Pantetów, związanych z Chełmszczyzną do 1946 r., tj. do momentu wysiedlenia jej członków – ocalałych z wojennej pożogi – na teren sowieckiej Ukrainy przez komunistyczną władzę na podstawie umowy podpisanej przez Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego (PKWN) ze Związkiem Socjalistycznych Republik Sowieckich (ZSRS). Autora do napisania niniejszego tekstu skłoniły rozmowy przeprowadzone z Ałłą Krotkiewicz – córką wysiedlonego wówczas Wiktora Krotkiewicza, która od wielu lat pielęgnuje pamięć o ojcowiźnie swoich przodków i z wielkim entuzjazmem przyjeżdża do Polski z Ukrainy.

W 1910 r. Józef Krotkiewicz, psalmista prawosławnej parafii w Łaszczowie w powiecie Tomaszów Lubelski, zawarł sakrament małżeństwa z Anną Pantetą z miejscowości Podhajce w tymże powiecie. Małżonkowie doczekali się dwóch synów – Sergiusza i Wiktora oraz córki Wiry. W 1915 r. dotknęła ich tragedia *bieżeństwa* – przymusowego exodusu ludności prawosławnej (choć nie tylko) w głąb Imperium Rosyjskiego przed nacierającymi wojskami niemieckimi – w którym przebywali aż do 1921 r., kiedy to postanowili wrócić na ojczystą ziemię. Dla takich osób – związanych z Cerkwią prawosławną – w państwie rządzonym przez bolszewików nie było wówczas miejsca. Pozostali tam jednak niektórzy z Pantetów i swój wybór opłacili ogromną ceną – własnego życia. Piotr Panteta – jako „kontrrewolucjonista" – zginął podczas Wielkiego Terroru

Diakon Józef Krotkiewicz i matuszka Anna z d. Panteta ze swoimi dziećmi: Wiktorem, Sergiuszem i Wirą, początek lat 30. XX wieku. Fot. ze zbiorów Ałły Krotkiewicz.

O. Józef Krotkiewicz — Wiktor Krotkiewicz — Paszport Zofii i Antoniego Pantetów, fot. archiwum Ałły Krotkiewicz

w ZSRS (1937–1938) na poligonie strzeleckim NKWD w Butowie. Jego rehabilitacja nastąpiła dopiero w roku 1989, ponad 50 lat po jego zamordowaniu.

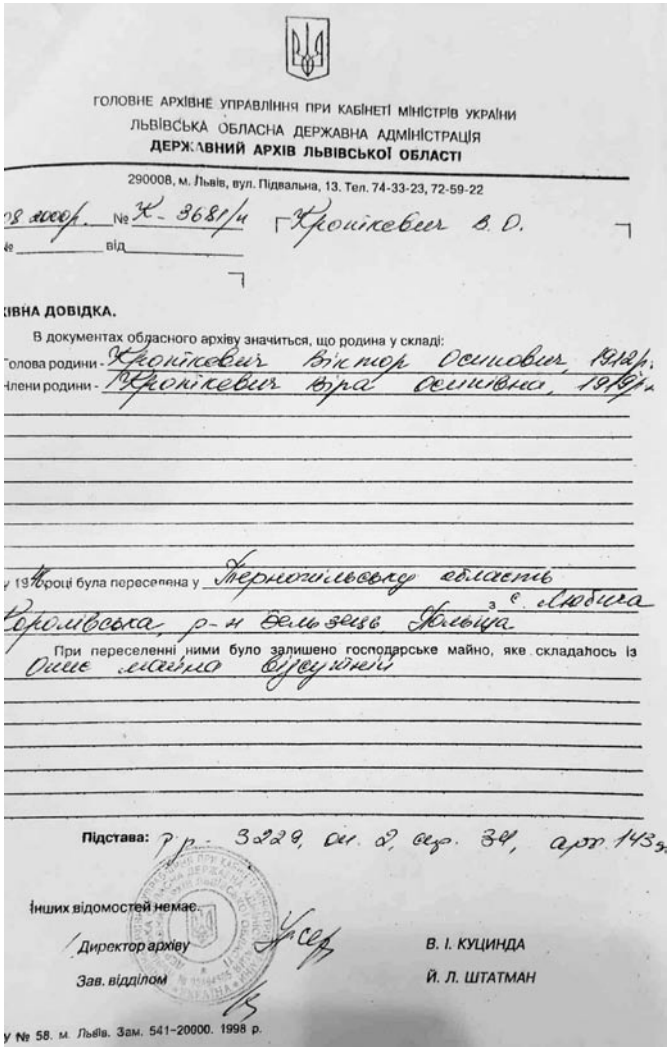
W rodzinie o. Józefa Krotkiewicza pielęgnowano ukraińskie tradycje i tożsamość narodową, ale już w prawosławnej rodzinie jego żony – matuszki Anny, obecna była także tożsamość polska. Nie powinno to jednak nikogo dziwić. Na Chełmszczyźnie bowiem – jak słusznie zauważył Mariusz Sawa – „nierzadko granicy między polską a ukraińską tożsamością etniczną i narodową nie dało się wyznaczyć", a „polskość i ukraińskość nie zawsze były też tożsame odpowiednio z rzymskim katolicyzmem i prawosławiem". Do polskości poczuwali się Antoni i Zofia Pantetowie, którzy ze swoją córką Haliną – zapewne w celach zarobkowych i za „lepszym życiem" – wyemigrowali z rodzinnej Ziemi Chełmskiej do Argentyny w drugiej połowie lat 30. XX wieku. Warto tutaj ukazać, jak potoczyły się losy innych członków tej rodziny. We wrześniu 1939 r. swój obowiązek wobec ojczyzny spełnił Arseniusz Panteta – żołnierz Wojska Polskiego. Po zakończeniu walk trafił on do obozu jenieckiego, z którego zwolniono go 1 listopada. Szczęścia nie miał z kolei Stefan, który został zamordowany przez Niemców podczas masowej egzekucji 25 grudnia 1942 r. w Łaszczowie (pow. Tomaszów Lubelski). Represje niemieckie dotykały jednakowo Polaków i Ukraińców, katolików i prawosławnych, i to często w obrębie jednej rodziny.

Okupacja niemiecka szczególnie dotknęła Ziemię Chełmską. Jednym z jej najbardziej brutalnych przejawów były prowadzone przez hitlerowskiego okupanta od jesieni 1942 r.

eprasa.pl fcee5f0596

Ks. Grzegorz Metiuk, późniejszy metropolita Andrzej, z parafianami w Werbkowicach, początek lat 40. XX wieku. Fot. ze zbiorów Mykoły Babicza. — Potwierdzenie przesiedlenia w 1946 r. do obwodu tarnopolskiego Wiktora i Wiry Krotkiewiczów, archiwum Ałły Krotkiewicz.

ГОЛОВНЕ АРХІВНЕ УПРАВЛІННЯ ПРИ КАБІНЕТІ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ДЕРЖАВНИЙ АРХІВ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

290008, м. Львів, вул. Підвальна, 13. Тел. 74-33-23, 72-59-22

28 жовт. № Ж-3681/н Кроткевич В. О.

від

ІВНА ДОВІДКА.

В документах обласного архіву значиться, що родина у складі:

Голова родини - Кроткевич Віктор Осипович, 1912р.

Члени родини - Кроткевич Віра Осипівна, 1916р.

у 1946році була переселена у Чернігівську область

Корюківська р-н Вільшанка с. Любиця

При переселенні ними було залишено господарське майно, яке складалось із

Окне майно будинки

Підстава: р.р. 3229, оп. 2, спр. 39, арк. 143

Інших відомостей немає.

Директор архіву В. І. КУЦИНДА

Зав. відділом Й. Л. ШТАТМАН

у № 58. м. Львів. Зам. 541-20000. 1998 р.

do lata 1943 r. lokalne wysiedlenia Polaków i Ukraińców, których celem było przygotowanie wstępnej germanizacji terenu przy jednoczesnym zantagonizowaniu obu społeczności. Do tego doszły pierwsze echa mającej miejsce przecież nie tak daleko Tragedii Wołyńskiej, co znacznie wpłynęło na zaognienie lokalnych relacji polsko-ukraińskich. W takiej atmosferze 31 maja 1943 r. z rąk polskich partyzantów zginął Eugeniusz Panteta, sołtys Podhajców. Nieco ponad dwa miesiące później, 2 sierpnia, męczeńską śmierć poniósł o. Józef Krotkiewicz, proboszcz prawosławnej parafii w Majdanie Sopockim II, który został wyprowadzony z cerkwi do lasu i tam brutalnie zamordowany. Poraniono także jego żonę, matuszkę Annę, wskutek czego zmarła kilka miesięcy później we Lwowie (tam też została pochowana). Dzieci duchownego przez kilka dni bezskutecznie poszukiwały jego ciała.

Wejście Armii Czerwonej latem 1944 r. co prawda przyniosło kres hitlerowskiej tyranii, ale nie oznaczało końca tragedii dla miejscowej ludności. Od razu rozpoczęło się przymusowe wcielanie mężczyzn do polskiego i sowieckiego wojska, które nie ominęło syna o. Józefa – Sergiusza Krotkiewicza. 4 lutego 1945 r. – jako żołnierz Armii Czerwonej – zginął w walce o wyzwolenie Bielska-Białej spod okupacji niemieckiej. Rodzina odczuła to bardzo boleśnie, tym bardziej że jako polski obywatel (zarówno przed 1939, jak i po lipcu 1944 r.) nie powinien podlegać poborowi do obcej armii. Kto inny jednak rozdawał karty i decydował o wszystkim. W połowie października 1944 r. – na mocy umowy PKWN z rządem ZSRS – rozpoczęła się deportacja prawosławnej ludności Chełmszczyzny i Południowego Podlasia na teren sowieckiej Ukrainy, która trwała do 1946 r. W ostatnim etapie operacji wysiedlono także ocalałych Wiktora i Wirę Krotkiewiczów. Trafili oni do galicyjskiej Kaczanówki, z której nieco wcześniej ekspatriowano Polaków m.in. na tzw. Ziemie Odzyskane.

Co interesujące, mimo doświadczeń okupacyjnych Wiktor Krotkiewicz nie żywił w sobie żadnej niechęci do Polaków. W nowym miejscu zamieszkania, do którego jednak ciężko się było mu przyzwyczaić, prenumerował nawet ukazującą się w tamtym okresie polską gazetę „Trybuna Ludu", której każdy nowy numer czytał z ogromnym zaciekawieniem. Razem z małżonką przyjmował także serdecznie przyjeżdżającego po wojnie w odwiedziny dawnego polskiego wysiedleńca z Kaczanówki, który osiadł w Przemyślu. Swoje podejście pełne mądrości i oparte na chrześcijańskiej nauce przekazał swojej córce – Alle. Od kilkunastu lat przyjeżdża ona do Polski, by odwiedzić ziemie, na których kiedyś mieszkali jej przodkowie. Można ją spotkać szczególnie na uroczystościach religijnych związanych ze świętem Męczenników Chełmskich i Podlaskich (pierwsza niedziela czerwca), gdzie zawsze jest ciepło przyjmowana przez prawosławnego arcybiskupa Abla, ordynariusza diecezji lubelsko-chełmskiej i miejscowe duchowieństwo. W 2024 r. pojawiła się również na Święcie Przemienienia Pańskiego (19 sierpnia) na Świętej Górze Grabarce, gdzie podczas pielgrzymkowego snu została uwieczniona na wyjątkowej fotografii przez Dariusza Szubińskiego. W czasie takich wizyt Pani Ałła rozpoczęła ponadto intensywne poszukiwanie informacji na temat swojego dziadka, który był jednym z prawosławnych duchownych zamęczonych na Chełmszczyźnie w okresie okupacji niemieckiej. Niestety, nadal nie udało się znaleźć miejsca jego pochówku…

Ałła Krotkiewicz na Św. Górze Grabarce, fot. Dariusz Szubiński (szubinski.pl).

Wiktor GABRYCHOWICZ

eprasa.pl fcee5f0596

Kuraszuᵒwśki prawosławny prychuᵒd Świjatoho Ontonija Peczerśkoho

Kuraszuᵒwśki prawosławny prychuᵒd Świjatoho Ontonija Peczerśkoho ne je staryj. Tak jak czut´ ne wsiᵉ prawosławny parafiji na historycznuj biᵉlśkuj zemliᵉ, do kotoroji wchodiat teperyszni biᵉlśki i hajnuwśki powiᵉty, byli zasnowany uże w XVI abo w XVII wiᵉkowi, tak kuraszuᵒwśka miᵉła swuᵒj poczatok welmi puᵒzno, w kunciᵉ XIX wiᵉku.

Perszy dokumenty zhadujut pro Kuraszewo wże w 1576 roci. Uże tohdy seło było nemałoje, miᵉło 60 wołuᵒk zemliᵉ (buᵒlsz czym 1 200 hektaruw) i było prypisane do welikoji czyżuᵒwśkoji parafiji. I tak ostawałoś buᵒlsz czym trysta liᵉt.

Parafiju w Kuraszewi odkryli w 1897 roci, ale cerkwu Kuraszyᵉ postawili trydcet´ liᵉt raniᵉj. Jak tak sobiᵉ dumaw, czom to w Kuraszewi w druhuj połowini XIX wiᵉku, tohdy, jak szcze nihde w okolici ne budowałoś nijakich nowych cerkwuᵒw, Kuraszyᵉ postawili nowy chram. I pryszło mniᵉ do hołowy, szto poczatkom wsioho mohła byti straszna epidemija cholery. W 1855 roci na Pudlasze pryszła taja straszenna chworoba. Liᵉtom toho roku za odin miᵉseć w Kuraszewi od cholery umerło 81 ludi. Umirali wsiᵉ. I małyje, i staryje. Propadali ciᵉły siᵉmji. Za miᵉseć każdy czetwerty Kurasz umer. Je takaja puᵒlśka pryhowuᵒrka – „Jak trwoga, to do Boga”. I może tohdy tak dumali lude w Kuraszewi. Na choleru ne było nijakoho likarstwa. Ostawałoś ono odne – molitiś. A molitiś najlepi w cerkwi.

Koliś lude z Pudlasza chodili piszkom pomolitiś do świjatych miᵉść, takich jak Kijiw abo Poczajiw. Chodili tudy i Kuraszyᵉ. Staryᵉjszy lude, kotory dosiuᵒl wże i powmirali, howoryli, szto deś w połowini XIX wiᵉku, buduczy w Poczajewi, Kuraszyᵉ miżdu cerkownymi służbami hoże śpiwali relihijny piᵉśni. Uczuw jichni śpiᵉw jakijś ważny carśki uradnik, pudyjszow do jich i zaczaw wypytuwati, skuᵒl wony je. Tohdy Kuraszyᵉ naczali jomu narykati, jak to kiepśko w jichnium seliᵉ żywet´sia, bo do czyżuᵒwśkoji parafijalnoji cerkwy daleko. Staryᵉjszym projti piat´ kilometruw ne było loko, a zimoju, jak śniᵉh zaduwaw dorohi, to i mołodym ne łatwo było dustatiś na służbu. Uradnik obiciaw pomożczy. I pomuᵒh. Tak howoryt siᵉlśka tradycija.

Chocz w Kuraszewi sered ludi wse howoryłoś, szto cerkwu postawili samyje hospodaryᵉ, to po prawdi było po inszomu. Takoje sztoś, jak budowa cerkwy, ne mohło projti bez zhody carśkoji własti. Zachowaliś pro toje w biłoruśkum Hrodni dokumenty i plan budowy. Własti dali derewo na cerkwu. Zachowny dokumenty howorat, szto w kuraszuᵒwśkum uroczyszczy, de dawniᵉj ruᵒs liᵉs, a kotore teper zwut Wyżar, wyryzali 212 soson, jakije puszli na budowu. Miᵉście na cerkwu wybrali suchoje, z 500 metruw od seła. Czom tak stałoś, toho ne znajem. Może jszłosia pro toje, kob, jakby pożar w seliᵉ byw, ne pereniuᵒssia wuᵒn na chram.

Stawiti cerkwu naczali w 1861 roci, ruᵒk posli carśkoho uwłaszczenia, koli Kuraszyᵉ byli uże wuᵒlnymi lud´mi. W seliᵉ howoryt´sia, szto majstrami było dwoch Kuraszuᵒw – Selweś Wasiluk i Łukasz Prokopjuk. Jich posli, jak wony wże powmirali, pochowali koło samoji cerkwy, a jak w czas

Ikona św. Ontonija (Antonija Peczerśkoho) u cerkwi w Kuraszewi. Pametny znak w Peczerśkuj Ławry u Kijowi, z wizerunkami jejinych zasnownikuw – św. Antonija i Feodosija.

eprasa.pl fcee5f0596

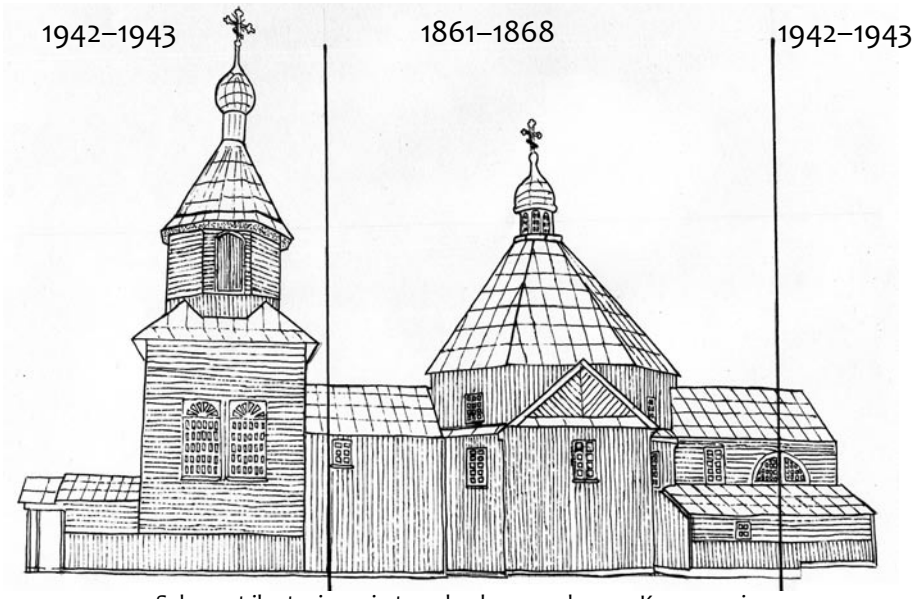
II wujny cerkwu rozbudowuwali jichni mohiły najszlisia pud pomostom cerkwy, za rajśkimi worotami. Stawiti cerkwu pomahali wsiᵉ Kuraszyᵉ, a jak była wże hotowa, carśki własti dali 400 rubluᵒw, kob kupiti ikony i toje wsio, szto w chrami potryᵉbne.

18 maja 1868 roku cerkwu wyswetili i z toho czasu była wona filijalnym chramom czyżuᵒwśkoji parafiji. W cerkownych dokumentach zapisano, szto służbu w Kuraszewi odprawlali ne ryᵉdżej, czym dwa razy w miᵉseciu.

Na suchuᵒm, piszczanuᵒm miᵉści, de stojała cerkwa, odkryli zrazu prychodśkije mohiłki. Para metruw od cerkwy Kuraszyᵉ postawili zwonniciu. Takije zwonnici, szto stojali porucz cerkwy, stawili szcze raniᵉj, za cerkownoji uniji. Zwonnicia takoho typu zachowałaś dosiuᵒl chocz by pry cerkwi w Szczytach.

Samaja cerkwa miᵉła buᵒlsz czym 19 metruw dowżyny, i była szyroka na 12 metruw. W seredini ustawili ikonostas, dowhi na piat´ metruw i wysoki buᵒlsz czym na try. Trochi ikon prywezli z bohatoji czyżuᵒwśkoji cerkwy. Stiᵉny z nadwuᵒrku i z seredi-ny oszalowali doskami. Dach nakryli gontom. Na cerkwi byw odin weliki kupoł i piat´ menszych.

Zwonnicia, szto stojała pered cerkwoju, była dowha na 5 metruw i szyroka na 4 metry. Było w juᵒj try kondyhnaciji. Na samuᵒj horyᵉ zawiᵉsili zwony. Na spodi była komnata dla cerkownoho storoża. W seredini toijiᵉ komnaty stojała piᵉcz, kob zimoju storożowi ne było zimno. Kuraszuᵒwśka cerkwa stojit koło 500 metruw od seła i treba było ijiᵉ pilnowati od złodijuᵒw i pożaru. Szto nuᵒcz cerkowny storoż storożyw u zwonnici koło cerkwy. W Kuraszewi zachowaliś cikawy spohady pro robotu cerkownoho storoża zimoju. Jak była zimowa zawirucha, a pola byli nakryty biᵉłym śniᵉhom, storoż każdoji cerkwy musiw szto jakijś czas zwoniti. Byw to czas, koli doruᵒh można skazati, szto i ne było, i zimoju w zawiruchu łatwo było zabłuditi. Jak chtoś w śnihowi niczoho ne baczyw, muᵒh iti tudy, de zwoniat. W każduj cerkwi inaczej zwonili. W Kuraszewi howoryłoś, szto w Czyżach zwonili „chliᵉb–jacz–ny–ne–smacz–ny, chliᵉb––jacz–ny–ne–smacz–ny", a w Klenikach zwonili „siaki–taki–aby–byw, siaki–taki–aby–byw".

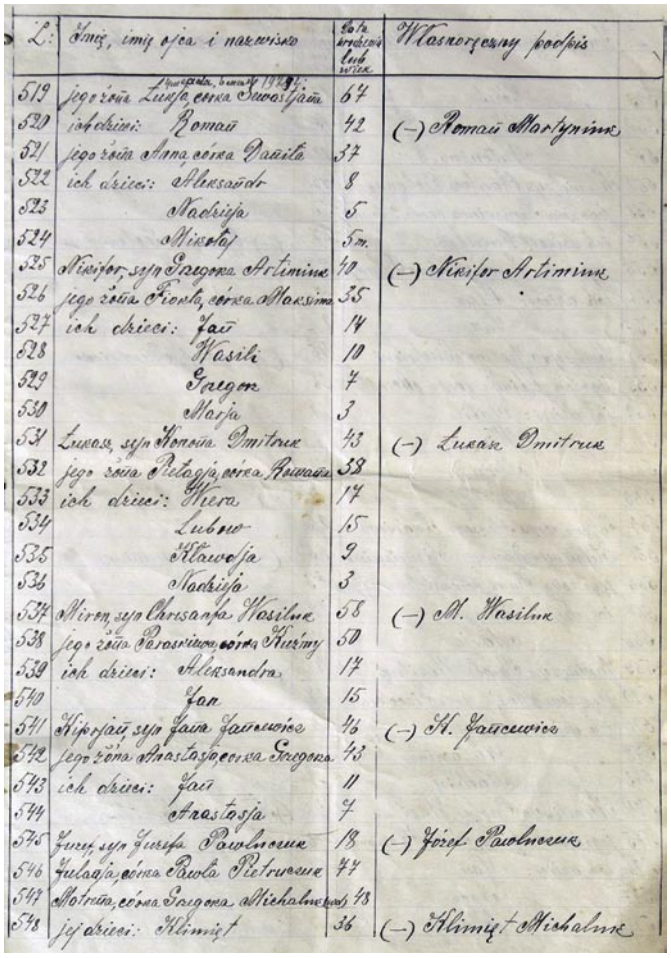
Schemat ilustrujuczyj etapy budowy cerkwy w Kuraszewi (na fotohrafiji znizu – cerkwa u 1990-ch rokach).

W druhuj połowini XIX wiᵉku cerkwa w Kuraszewi uże stojała, dwa razy na miᵉseć była w juᵒj służba, a wsio taki, kob ochrystiti ditia abo kob zwinczatiś, treba było jiᵉchati do parafijalnoji cerkwy w Czyżach. Kuraszam chotiᵉłoś buᵒlsz, chotiᵉli miᵉti swoju parafiju. Brakowało plebaniji dla nastojatela, a i cerkownoji zemliᵉ w Kuraszewi było mało. Nu i cerkowna własť musiła zhoditiś.

Zbudowati cerkwu w Kuraszewi koliś pomuᵒh carśki uradnik, tak samo i założyti parafiju pomuᵒh carśki, welmi wysoko postawlany, uradnik. Byw jim oberprokuror Władimir Konstantinowicz Sabler. W Rosiji koliś car Petro I zniuᵒs stanowisko patrijarcha i odtuᵒl to car byw najważniᵉjszym czołowiᵉkom w rosijśkuj cerkwi. Car miᵉw obowjazki, czym na sztodeń zajmatiś cerkownymi sprawami i od joho imeni rosijśkoju cerkwoju kierowała instytucija, jakaja po puᵒlśku nazywałaś Świątobliwy Synod Rządzący. Sabler w liᵉtach 1892–1905 byw prawnym radnikom Świjatoho Synodu, a posli w liᵉtach 1911–1915 jim kierowaw, jak oberprokuror. Odnoho razu wuᵒn pryjiᵉchaw na cerkowne świjato do Staroho Kornina. Do Staroho Kornina, kob pomolitiś pered ikonoju Korniańskoji Bożoji Matery, jiᵉzdili abo i chodili piszkom toże Kuraszyᵉ. Tam tak, jak dawniᵉj w Poczajewi, zwernuliś wony do carśkoho uradnika. Sim razom prosili joho, kob pomuᵒh odkryti w Kuraszewi parafiju. I Konstantin Sabler pomuᵒh, chocz to byw czas, koli w okoliciach nijakich nowych prychoduw ne odkrywałoś.

eprasa.pl fcee5f0596

№	Імię, імиї отца і назвиско	Лета врождєнїя (или крещєнїя)	Власноручны подпіс
519			
520			
521			
522			
523			
524			
525			
526			
527			
528			
529			
530			
531			
532			
533			
534			
535			
536			
537			
538			
539			
540			
541			
542			
543			
544			
545			
546			
547			
548			

Puºlśkomowny odpis storuºnki z knihi spowedi parafiji w Kuraszewi (1898).

Do Kuraszewa, pered tym, jak odkryli parafiju, prysłali mnuºho wsioho toho, szto w cerkwi potryebne. Była tam zołotaja czasza i mnuºho liturhicznych kniżok. Oberprokuror Sabler nahoworyw bohatu wdowu po kupciowi, Annu Dimitrijewu Bielajewu, kob wona prysłała do Kuraszewa hroszy na cerkwu. Pryszli rosijśki oblihaciji na sumu 1 009 rubluºw i 55 kopiejok. Druha bohata wdowa, Jekatierina Korniłowa Jermakowa, prysłała 2 000 rubluºw w carśkich oblihacijach. Byli to weliki hroszy, bo ciała cerkwa była wyceniana na 7 000 rubluºw. Podarowany buºlsz czym 3 tysiaczy rubluºw byli włożany do banku w Sankt-Peterburzi i dawali na ruºk 4 procent dochodu. Posli, jak naczałaś bolszewićka rewolucija w 1917 roci, tyje hroszy, tak jak i ciºły bank, propali.

W 1896 roci w kuraszuºwśkuj cerkwi zrobili remont, a 7 listopada 1897 roku cerkowny własti nakazali czyżuºwśki prychuºd podiliti. W kunciº XIX wiºku parafija w Czyżach była welmi welika. Było tam 3 835 prychożan.

Do nowoji parafiji w Kuraszewi prypisali 1 869 prychożan, szto żyli w Kuraszewi, w Kuºjłach, w Ladach, w Łuszczach i w Lenewi. Perszym kuraszuºwśkim nastojatelom staw batiuszka Łukijan Sosnuºwśki, psałomszczykom Leonid Naumow, a cerkownym starostoju Ilija Nikołajuk.

W Kuraszewi tohdy ne było plebaniji. Batiuszka i psałomszczyk żyli u naniatych chatach u hospodaruºw. Treba było budowati plebaniju. Zachowawsia dokument, kotory howoryt, szto 15 stycznia 1898 roku zobraliś w cerkwi kuraszuºwśki mużczyny i zadumali naczati stawiti chatu dla świaszczennika i psałomszczyka. Prosili wony własti pro hroszy na budowu, a samyje obiciali pomożczy w prostuj roboti. Pud protokołom z zobrania pudpisawsia i postawiw swoju peczatku toże wołostny starosta z Klenik.

W 1902 rokowi naprotiw cerkwy postawili plebaniju. Była wona welika, czutˊ ne 18 metruw dowha i buºlsz czym na desetˊ metruw szyroka. Dokument howoryt, szto w plebaniji było 17 okon i 16 dwery. Koło plebaniji postawili szcze 5 budynkuw, z jakich najbuºlsza była kłunia. Trochi daliºj od cerkwy, w miºści, de je teperysznia kuraszuºwśka plebanija, postawili chatu i para inszych budynkuw dla psałomszczyka.

Szcze treba skazati pro parafijalnu szkołu. Ijiº toże postawili tohdy, jak odkrywali prychuºd w Kuraszewi. Na szkołu cerkowny własti peredali 800 rubluºw, a oberprokuror Władimir Sabler znow pomuºh, prysyłajuczy 1 000 rubluºw. Szkoła była liºpsza czym w susiºdnich sełach. W juºj oddiºlno uczyli chłopci i diwczeniat. Tohdy dumali, szto tak lepi. Kuraszuºwśki uczyteliº byli wyuczany w seminariji, a ne tak jak to tohdy czasto w cerkownych szkołach bywało, de byli jimi chłopci z seła, jakije samyje mało szto umiºli. Cerkowny szkuºlny budynok służyw do kuncia XX wiºku, koli szkołu w Kuraszewi zakryli.

Plebaniju postawili naprotiw cerkwy, a kruhom cerkwy byli mohiłki. Batiuszka naczaw narykati, szto to kiepśko, bo w joho kołodeci, jakij byw bliźko mohiłok, woda nedobra. I tohdy mohiłki założyli w nowum miºści, na poli bliźko południowoho kuncia seła. Tyje nowo założony mohiłki korotko wykorystowuwali, bo ono do bieżeństwa. Posli znow stali Kuraszuºw chowati na staruºm miºści, nedaleko cerkwy.

Ne wsiº tiºszyliś, szto u Kuraszewi je nowa parafija. Lude z Kuºjłuw, Łuszczuºw, Laduw i Lenewa, jakich na siłu prypisali do kuraszuºwśkoji parafiji, byli protiw. Staraja czyżuºwśka cerkwa była buºlsza i bohatsza czym kuraszuºwśka, a na czyżuºwśkich mohiłkach byli pochowany jichni batˊki, didy, pradidy. Naczaliś wsiaki narykania i skarhi z jich storony. Nezadowolony lude pisali do cerkownych własti wsiaki skarhi. Narykali na kuraszuºwśki mohiłki, na kotorych nibyto stojała woda i truny z nebuºszczykami treba w juºj topiti. Ne była to prawda, bo mohiłki je na suchuºm piszczanuºm miºści. Skarhi i wsiaki piśma pomohli. Wże w 1909 roci do kuraszuºwśkoho prychodu było prypisane ono Kuraszewo. Inszy sioła wernuliś do czyżuºwśkoji parafiji. Samoje Kuraszewo było tohdy nemałoje. W 1913 roci, dwa liºta pered bieżeństwom, w seliº żyło 982 ludi. To byw czas, koli Kuraszuºw było najbuºlsz w historiji.

Liºtom 1915 roku, tak jak w innych siołach, w Kuraszewi naczałoś bieżeństwo. Czutˊ ne wsiº lude wyjichali w Rosiju, ostałoś 12 siºmjuw, kotory ne uśpiºli. Cerkowny zwony deś wywezli, batiuszka kudyś wyjichaw, lude pojiºchali w daleku dorohu. Cerkwa stojała pustaja. Czasom chtoś z tych Kuraszuºw, szto ostaliś w seliº, zachodiw tudy pomolitiś.

W czas perszoji wujny w Kuraszewi byli nimećki sołdaty. Wony toże zachodili do cerkwy, kob podiwitiś na ikony i po swojomu w cerkwi pomolitiś.

Daliºj bude.

Jurij PLEWA

Fot. Ju. Hawryluk, Ju. Plewa

eprasa.pl fcee5f0596

З хроніки організованого життя

Мистецька презентація «Ранку» у Греції

1–7 червня Український ансамбль пісні і танцю «Ранок» з Більська побував у Греції, де представляв Підляське воєводство на Міжнародному конкурсі та фестивалі фольклору, танцю і музики «Greece Art Inspirations Festival» («Фестиваль натхнень мистецтвом Греції») в Літохоро (*на фото*). Група, що діє при Союзі українців Підляшшя та Більському будинку культури, успішно показала себе та українську культуру регіону.

Гран-прі конкурсу отримала найстаріша вокальна група «Ранку», з черги перші місця зайняли молодша вокальна та найстаріша танцювальна групи. Друге місце посіли наймолодша танцювальна група, а також танцювальна група середнього віку.

Успіхом закінчилися також виступи «Ранкових» солісток. Лауреатками перших місць стали обдаровані молоді співачки Ніколя Голодок і Дарія Савицька.

Стратегічним партнером поїздки було Підляське воєводство. Участь у фестивалю була також можливою завдяки фінансовій підтримці Міського управління Більська Підляського, Більського повіту, Союзу українців Підляшшя, а також спонсорів.

Участь «Ранку» у фестивалі це була не лише нагода змагатися за перші місця. Важливими були й зустрічі з колективами з різних країн, у тому числі з України. Для української громади Підляшшя це була можливість популяризувати українську музику, танці і традиції регіону поза межами Польщі.

eprasa.pl fcee5f0596

«Підляські килими…»

10-12 червня в Міському осередку культури, спорту і рекреації «Гладишка» в Кліщелях проходили рукодільні заняття, проводжені Товариством Спадщина Підляшшя. Це була перша сесія проєкту «Підляські килими – майстер-класи з ткацтва з Мартою Байко», в рамках якого постійна група учасників отримує практичні та теоретичні навички ткацтва на ткацьких верстатах, зокрема, вивчає техніку ткацтва килимів.

Проєкт почався у **квітні**, та майстер-класи з рукодільницею проходять кожного місяця. Окрім того в його рамках організовуються три відкриті зустрічі, пов'язані з ткацтвом. Дві із них пройшли в Ткацькій майстерні в «Гладишці» **16** і **31 липня**. Під час них ентузіасти народного ткацтва мали можливість спробувати свої сили у тканні килимів та довідатися більше про саму технологію від підляської ткалі Марти Варвари Байко з села Рогачі у ґм. Мілейчиці.

Кульмінацією проєкту стане виставка, яка відбудеться пізньої осені.

Головним партнером Товариства Спадщина Підляшшя при проводженні майстер-класів є Міський осередок культури, спорту і рекреації «Гладишка» в Кліщелях. Проєкт співфінансується Міністром культури і національної спадщини з Фонду промоції культури.

Лекція д-ра Миколи Рощенка про назви, пов'язані з Кліщелями

14 червня в Міському осередку культури, спорту і рекреації «Гладишка» в Кліщелях відбулася лекція підляського українського історика і філолога д-ра Миколи Рощенка з Підляського наукового інституту під назвою «Назви, пов'язані з Кліщелями: назви сіл, урочищ, вулиць, прізвиська, прізвища і імена мешканців» (*на фото*).

Зустріч відкрив від імені Міського осередку культури, спорту і рекреації «Гладишка» в Кліщелях Адріан Бєняс. Модерував зустріч директор Підляського наукового інституту д-р Григорій Купріянович, який після відкриття широко представив постать д-ра Миколи Рощенка, що народився в Кліщелях і є автором єдиної наукової монографії про Кліщелі.

Доповідач широко представив проблематику назв, пов'язаних з цим підляським містом. Почав від самої назви міста, згодом говорив про назви частин міста, урочищ, назви сіл довкола Кліщель та назви вулиць. В окремій частині лекції він широко розповідав про особові назви: прізвиська, прізвища й імена мешканців. Д-р Рощенко користувався архівними матеріалами, наводячи приклади з різних епох і різними мовами.

Після лекції відбулася широка дискусія. Взяли у ній участь численні учасники зустрічі.

Подія зібрала дуже широку публіку. Прибули не лише мешканці Кліщель, але також зацікавлені особи з інших місцевостей ґміни Кліщелі та з-поза. Серед них були, зокрема: секретар Кліщель Валентина Сидорук, настоятель православної парафії Успіння Пресвятої Богородиці в Кліщелях о. прот. Рафаїл Вавренюк, проф. Дорота Михалюк з Університету Миколая Коперника в Торуні, заступники голови Союзу українців Підляшшя д-р Андрій Артем'юк та Лука Бадовець, секретар СУП Людмила Лабович, проф. Василь Крупич, голова Товариства любителів Кліщелівської землі Марія Климович.

Організаторами заходу були: Підляський науковий інститут, Союз українців Підляшшя та Міський осередок культури, спорту і рекреації в Кліщелях. Події сфінансовано з дотації Міністра внутрішніх справ і адміністрації РП.

Збори Головної ради Союзу українців Підляшшя

14 червня в осідку СУП-у в Більську пройшли щорічні збори Головної ради української організації регіону. Зустріч почалася хвилиною мовчання за померлим **22 квітня** членом ради Олександром Ордою (1949–2026). Згодом відбулося обговорення і затвердження фінансового та мериторичного звітів Союзу українців Підляшшя за 2025 р., а також проведено довгу дискусію на біжучі теми, пов'язані з культурною активністю організації, проєктами, реалізованими в 2026 р., та загальною ситуацією української громади Підляшшя, її проблемами і викликами на майбутнє.

Успіх виконавців з Підляшшя в Казімєжі

25–28 червня у Казимежі над Віслою проходив Загальнопольський фестиваль капел та народних співаків – найважливіший та найпрестижніший фольклорний конкурс у Польщі. Підляське воєводство представляли на ньому, між іншими, виконавці українського фольклору регіону – найстаріша група Українського ансамблю пісні і танцю «Ранок» з Більська та співачки того колективу – Єлизавета Томчук і Дарія Савіцька.

Поїздка до Казімєжа завершилася великим успіхом українських співаків з Підляшшя (*на фото*). Одну з двох Башт, тобто Гран-прі фестивалю, у категорії «співочі ансамблі» виборола старша група гурту «Ранок».

eprasa.pl fcee5f0596

Найвищу премію в категорії «Майстер-учень» – нагороду першого ступеня, еквівалентну Башті в інших категоріях – отримали керівниця «Ранку» Єлизавета Томчук та її учениця Дарія Савіцька.

Варто згадати, що перше місце в категорії «співочі ансамблі» посіла цього року в Казімєжі чоловіча група «Осочники», пов'язана з білоруською меншиною, що діє при Музеї малої батьківщини в Студиводах. Також перше місце, але в категорії «солісти», отримала Амелія Пєтрочук з Гайнівки. Як «Осочники», так і Амелія виконали підляські пісні, співані українськими говірками.

На Загальнопольському фестивалі капел та народних співаків у Казимежі над Віслою уже від років добачають і високо оцінюють виконавців українського репертуару з Підляшшя. У 2022 р. Башту здобула «Родина» з Дуб'яжина, з черги минулого року найпрестижнішу нагороду конкурсу та його символ отримав український фольклорний гурт «Добрина» з Білостока.

Зустріч представників української громади Підляшшя з Мацєєм Живно

29 червня в Білостоці відбулася зустріч представників української громадськості Підляшшя із заступником маршалка Сенату РП Мацєєм Живно з участю заступника маршалка Сеймику Підляського воєводства Лукаша Назарко. Стала вона нагодою для розмови про важливі для української меншини Підляшшя питання, а також про перспективи дій, спрямованих на збереження ідентичності української меншини регіону та функціонування її культурного життя.

У зустрічі взяли участь: директор Підляського наукового інституту, член Головної ради Союзу українців Підляшшя та співголова Спільної комісії уряду та національних і етнічних меншин д-р Григорій Купріянович; заступник голови Союзу українців Підляшшя та голова Ревізійної комісії Підляського наукового інституту д-р Андрій Артем'юк, заступник голови Союзу українців Підляшшя Лука Бадовець, а також член Головної управи Союзу українців Підляшшя і голова Товариства Спадщина Підляшшя д-р Мирослав Степанюк.

Засідання Капітули Підляської науково-літературної нагороди

29 червня в Білостоці відбулося перше засідання Капітули Підляської науково-літературної нагороди, в якому взяли участь усі її члени: д-р Андрій Артем'юк, д-р Григорій Купріянович, Юрій Плева та Агнешка Тишкевич.

Метою Підляської науково-літературної нагороди є промоція української мови та культури Підляшшя шляхом вшанування та нагородження людей, які відіграють важливу роль у функціонуванні, збереженні, дослідженні та розвитку української культури та мови Підляшшя. Премія була заснована у 2022 р. Підляським науковим інститутом та Союзом українців Підляшшя. Була вона вже присуджена чотири рази – у 2022–2025 рр., загалом нею нагороджено 12 осіб.

Нагорода присуджуватиметься у двох категоріях, які визначатимуться капітулою. Це можуть бути, наприклад, такі категорії, як: «Літературна творчість», «Наукова діяльність», «Популярно-наукова діяльність», «Публіцистична творчість», «Художня творчість», «Організаційна діяльність», «Освітня діяльність», «Діяльність у сфері місцевого самоврядування» або інші, встановлені капітулою. Нагородою можуть бути нагороджені особи, які заслужені для функціонування, збереження, дослідження, творення чи розвитку культури та мови українського середовища Підляшшя у відповідній категорії.

Капітула узгодила принципи функціонування та план її праці. Усталено, що друге засідання відбудеться наприкінці липня, третє – на початку вересня. Проведено також дискусію про кандидатів на лавреатів Підляської науково-літературної нагороди за 2026 р.

Друге засідання капітули відбулося **29 липня** в Більську (*на фото*). Під час нього члени вступно про-

eprasa.pl fcee5f0596

голосували кандидатури лавреатів Підляської науково-літературної нагороди за 2026 р. та вказали категорії, у яких буде вона присуджена.

Проголошення лавреатів та церемонія вручення Нагород за 2026 рік відбудеться восени.

Публічне завдання «Промоція української мови та культури Підляшшя» співфінансується із фондів Підляського воєводства.

Концерт у Соб'ятині

12 липня в Соб'ятині в ґм. Мілейчиці відбувся «Концерт української музики» (*на фото*). Пройшов він при нагоді свята Петра і Павла, яке врочисто святкують у місцевій пам'ятковій церкві.

При сільській світлиці виступили виконавці українських пісень: «Вербочки» з Вуорлі, «Добрина» з Білостока, «Tęcza» з Нурця Станції, а також «Думка» і «Ярина» з Більська. Була тепла святкова атмосфера, та глядачі щедро оплескували і охоче співали пісні разом з виконавцями. Особливо гучно прозвучало на завершення спільне виконання всіма учасниками заходу загальновідомої української пісні «Розпрягайте хлопці коні».

Під час події була й презентація місцевої добровільної пожежної команди, та місцевий гурток сільських господинь запросив на солодкий почастунок і напої.

Концерт зорганізували Ґмінний осередок культури в Мілейчицях, Союз українців Підляшшя та Сільська рада села Соб'ятина. Пройшов він дякуючи дотації Міністра внутрішніх справ і адміністрації та при фінансовій підтримці Війта ґміни Мілейчиці. Це був перший кон-

eprasa.pl fcee5f0596

церт української музики в тому селі. З огляду на атмосферу заходу і зацікавлення серед місцевих жителів, він повинен перетворитися на циклічний захід, організований українським середовищем у співпраці з місцевою громадою.

«Добрина» запише відеокліп

16 липня Міністерство внутрішніх справ і адміністрації РП подало до відома рішення щодо додаткового розподілу коштів на виконання у 2026 році завдань, спрямованих на захист, збереження та розвиток культурної ідентичності національних та етнічних меншин або збереження і розвиток регіональної мови. Союз українців Підляшшя отримав кошти на проєкт «Реалізація музичного відеокліпу до традиційної народної пісні у виконанні ансамблю „Добрина”». З черги Об'єднання українців у Польщі в рамках дотації буде реалізувати завдання «Дігіталізація тижневика „Наше слово” річників 2000–2013».

Білоруська меншина отримала гроші на п'ять проєктів, реалізованих Товариством приятелів Біловежі, Осередком культури в Юхновцю Костельному, Товариством Форум меншин Підляшшя, Фондом Тутака та Товариством «Музей малої батьківщини в Студиводах». Остання організація отримала кошти на реалізацію етнографічного документального фільму про «підлясько-білоруського» музиканта Сергія Лукашука.

«На Івана, на Купала 2026»

18 липня на водосховищі Бахмати поблизу Дубич Церковних відбувся Український фестиваль «На Івана, на Купала». Це найбільша фольклорна та народна подія, організована Союзом українців Підляшшя, яка щороку дуже популярна серед жителів не лише регіону, але й усієї Польщі.

Ще до концертної частини всі відвідувачі мальовничого місця в урочищі Бахмати могли купити пам'ятки рукоділля, народні костюми, вироби місцевої кухні тощо під час «Купальського ярмарку», який від років є постійним елементом фестивалю. Свої продукти активно презентували рукодільники не лише з регіону, окрім того представники місцевих гуртків сільських господинь та

eprasa.pl fcee5f0596

народні митці. Була й презентація ковальства, гончарства та інших давніх традиційних ремесел.

Концерт традиційно починався хороводом виконавців у напрямку сцени, якого цього року також супроводжували коні. Згодом настав час концерту фольклорних і естрадних колективів з Польщі та України, що представили як пісні, так і танці. Серед виконавців були переважно гурти, що діють при Союзі українців Підляшшя, солісти та ансамблі з регіону – переможці Конкурсу української пісні «З підляської криниці» та гості з України. Виступили: Студія пісні Гайнівського будинку культури, гурт «Дебют», Український ансамбль пісні і танцю «Ранок» з Більська, «Вервочки» з Вуорлі, «Думка» з Більська, «Луна» з Парцєва, «Орляни» з Вуорлі, «Ярина» з Більська, «Добрина» з Білостока, «Гілочка» з Черемхи, «Родина» з Дуб'яжина, «Незабудки» з Нурця Станції, дует Юрій Мазурук і Григорій Шварц, солістки Тетяна Стригун, Вікторія Гаць, Світлана Малеса та Ольга Тарашанська. З України черговий уже раз завітав на Бахмати ансамбль «Ранкова роса» з Рівного.

Вечірній концерт почав гурт «Шаравари» з Гурова Ілавецького, який заохочував публіку танцювати та разом веселитися при фольк-рокових звуках. Група, що складається з учнів і випускників українського ліцею, має у своєму репертуарі українські відомі пісні в сучасних обробках.

Згодом учасники фестивалю могли подивитися мальовничий купальський обряд пускання вінків на воду у виконанні підляської молоді та фєрверки.

Український фестиваль закінчили виступи двох виконавців. Перш за все на сцені показався дует Максім & Олічка з Білостока, у виконанні яких прозвучала польська музика гіпгоп у поєднанні з традиційними піснями з Підляшшя, співаними українськими говірками. Це був перший виступ на купальській сцені виконавців музики реп. А на закінчення фестивалю найбільш витривалі могли потанцювати та разом поспівати з колективом «Нарва» з Нарви.

Український фестиваль «На Івана, на Купала» зорганізував Союз українців Підляшшя у співпраці з Ґмінним осередком культури, спорту і рекреації у Дубичах Церковних. Стратегічним партнером заходу було Підляське воєводство.

Захід проводився в рамках завдання «Фестивалі української культури і традиції на Підляшші» завдяки дотації Міністра внутрішніх справ і адміністрації РП та за фінансової підтримки ґміни Дубичі Церковні.

Майстер-класи «Ранку»

20–24 липня в осередку «Розлоги» Союз українців Підляшшя організував вокально-хореографічні майстер-класи Українського ансамблю пісні і танцю «Ранок» з Більська (*на фото*). Протягом п'яти днів учасники вдосконалювали свої вокальні та хореографічні навички, працювали над новим репертуаром і поширювали знання про народну музичну традицію Підляшшя. Майстер-класи стали не лише часом наполегливої праці, але й нагодою для інтеграції, обміну досвідом та зміцнення дружби.

Літній виїзд «Ранку» відбувся в рамках проєкту Союзу українців Підляшшя «Діяльність аматорських художніх колективів» дякуючи дотації Міністра внутрішніх справ і адміністрації РП.

«Гілочка» співала і танцювала

Також **20–24 липня** літні майстер-класи проводив український дитячо-молодіжний колектив «Гілочка» з Черемхи. Відбувалися вони у Вільці Надбужній та складалися з двох частин. **20–21 липня** з Вікторією Гарасим'як з Рівного працювала танцювальна група черемуського ансамблю. Українська хореографка не вперше вчила підляських дітей, оскільки вона приїжджає на постійні репетиції з «Гілочкою» з 2022 р.

Танцювальні майстер-класи проходили дякуючи фінансовій підтримці Підляського воєводства в рамках проєкту «Мистецькі дії для української меншини Підляського воєводства». Їхнім організатором був Союз українців Підляшшя.

З черги **22-24 липня** над Бугом побували учасники вокальної групи «Гілочки» під керівництвом Ірини Вишенко. Діти і молодь готувалася до найближчих концертів, у тому числі до «ЕтноФестивалю Черемха» та до свого 30-річного ювілею, який відбудеться восени.

Співочі виїзні майстер-класи пройшли в рамках проєкту Союзу українців Підляшшя «Діяльність аматорських художніх колективів» дякуючи дотації Міністра внутрішніх справ і адміністрації РП. **(ред.)**

Фото Л. Лабович, Ю. Гаврилюк, архіви ансамблю «Ранок», ПНІ й СУП

eprasa.pl fcee5f0596

ПЕРЕДПЛАТА – 2026 – PRENUMERATA

Річна передплата на **2026 р.** (6 номерів) на території Польщі коштує **70,00** PLN. При замовленні передплати за коротший період число номерів треба помножити через 14,00 злотих. Архівні номери – 4 зл. (один номер) + витрати на доставку. **Річна передплата** в Україну та Білорусь – 100,00 PLN. **Річна передплата** у інші держави – 40 EUR або $50,00, або їхня рівновартість (авіапошта).

Банківський рахунок видавця: Związek Ukraińców Podlasia, ul. Kryniczna 14, 17-100 Bielsk Podlaski, 41 1240 5253 1111 0000 5712 5402 (у назві платежу просимо вказати ім'я, прізвище і точну адресу для висилки та період, якого стосується платіж).

Формат номера для перерахунків з-за кордону: PKOPPLPW PL 41 1240 5253 1111 0000 5712 5402.

Вплати з-за кордону просимо виконувати лише безпосередньо на банківський рахунок. Про інші варіанти, будь ласка, заздалегідь домовляйтеся з Видавцем.

Організації, парафії та інші колективи можуть робити замовлення потрібної кількості примірників за окремою домовленістю про умови пересилки і оплати. З усіма запитаннями звертайтеся на е-адресу nadbuhom@nadbuhom.pl, номери телефонів (+48) 502 565 547 або 609 048 496, або пишіть листи на адресу Видавця.

Roczna prenumerata krajowa na **2026 r.** kosztuje **70,00 zł**. W przypadku prenumeraty na okres krótszy liczbę numerów należy pomnożyć przez 14,00 zł. Numery archiwalne – 4 zł (sztuka) + koszt wysyłki.

Roczna prenumerata Ukraina i Białoruś – 100,00 PLN. **Roczna prenumerata** do pozostałych krajów – 40 EUR lub 50 USD (poczta lotnicza).

Rachunek bankowy wydawcy: Związek Ukraińców Podlasia, ul. Kryniczna 14, 17-100 Bielsk Podlaski, 41 1240 5253 1111 0000 5712 5402 (w tytule wpłaty prosimy podać imię, nazwisko i adres, na który ma być wysłana prenumerata oraz okres, którego dotyczy wpłata).

Format rachunku bankowego dla wpłat z zagranicy: PKOPPLPW PL 41 1240 5253 1111 0000 5712 5402. Wpłat z zagranicy prosimy dokonywać wyłącznie na rachunek bankowy. Inne formy należy uzgadniać z Wydawcą.

Z pytaniami w sprawie prenumeraty indywidualnej, zamówień grupowych oraz pomocy w rozpowszechnianiu prosimy zwracać się na adres e-mail nadbuhom@nadbuhom.pl, numery telefonów (+48) 502 565 547 lub 609 048 496, a także listownie.

KOLPORTER

Na Podlasiu nasze pismo można kupować w kioskach i innych punktach sprzedaży prasy firmy „Kolporter" na terenie powiatu bielskiego, hajnowskiego, siemiatyckiego oraz miasta Białegostoku (np. w sklepach Arhelan, PSS Społem), a także w Centrum Kultury Prawosławnej w Białymstoku. W innych województwach: w Białej Podlaskiej, Chełmie, Gdańsku, Gorlicach, Górowie Iławeckim, Krakowie, Legnicy, Lublinie, Łodzi, Olsztynie, Przemyślu, Rzeszowie, Sanoku, Szczecinie, Warszawie, Włodawie, Wrocławiu. Najpewniejszy sposób to oczywiście prenumerata.

Український часопис Підляшшя «Над Бугом і Нарвою»
Ukraińskie Pismo Podlasia „Nad Buhom i Narwoju"

Виходить шість разів у рік ❖ Ukazuje się sześć razy w roku
PL ISSN 1230-2759

ul. Kryniczna 14, 17-100 Bielsk Podlaski, skr. poczt. 77
nadbuhom.pl nadbuhom@nadbuhom.pl (+48) 502 565 547

Редакція: Юрій Гаврилюк (головний редактор), Вікторія Гаць, Андрій Єкатеринчук, Людмила Лабович (секретар), Анна Паб'ян, Юрій Плева.
Redakcja: Wiktoria Gać, Jurij Hawryluk (Jerzy Gawryluk – red. nacz.), Andrzej Jekaterynczuk, Ludmiła Łabowicz (sekretarz), Anna Pabjan, Jerzy Plewa.

Видавець/Wydawca: Союз українців Підляшшя / Związek Ukraińców Podlasia, ul. Kryniczna 14, 17-100 Bielsk Podlaski, skr. poczt. 77 E-mail: biuro@zup.org.pl WWW: zup.org.pl

Zrealizowano dzięki dotacji z budżetu państwa ❖ Зреалізовано завдяки дотації з державного бюджету РП.
Publikacja wyraża jedynie poglądy autora/ów i nie może być utożsamiana z oficjalnym stanowiskiem Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji ❖ Публікація виражає лише погляди автора/ів і не може ототожнюватися з офіційною позицією Міністра внутрішніх справ і адміністрації.

Не всі думки висловлені на сторінках нашого часопису віддзеркалюють погляди редакції. ❖ Nie wszystkie opinie wyrażone na łamach naszego czasopisma wyrażają poglądy redakcji.

Не замовлених матеріалів не повертаємо. Редакція залишає за собою право редагувати, скорочувати тексти та змінювати заголовки. За зміст поміщених реклам та оголошень редакція не відповідає. ❖ Materiałów nie zamówionych redakcja nie zwraca i zastrzega sobie prawo ich redagowania, skracania oraz zmiany tytułów. Redakcja nie ponosi odpowiedzialności za treść zamieszczonych reklam i ogłoszeń.

Andare Studio Grafiki i Reklamy, ul. Senatorska 40/91, 00-095 Warszawa. Nakład: 1200 egz.

eprasa.pl fcee5f0596

Іван КИРИЗЮК
(1949–2021)

Народився в с. Крив'ятичі біля Більська-Підляського. Здобув освіту будівельника. У 1998–2002 роках працював на посаді заступника бургомістра Більська-Підляського.

Ще в юності наполегливо відстоював своє право друкувати вірші рідною говіркою в білоруськомовній «Ніві» (бо іншого кириличного видання в регіоні не було). Там уперше й опублікував свої твори 1971 року.

У 1980-х роках (разом із краєзнавцем Іваном Ігнатюком) уже сам видавав позацензурний літературний журнал «Наш голос», об'єднавши молодих літераторів, які писали «по-своєму», тобто підляськими говірками.

Член Національної спілки письменників України з 2004 року.

Автор збірок «Моїй Батьківщині», «Пісні моєї сторони», «На дорозі із кирилиці», «Весна з русалками», «Смак ягоди ожини» та ін.

Різдво

Сигнуло снігом
Сріблистим пухом
Біла покрова
Прикрила
Поля і долини
Йде
На Підляшшя
Святе Різдво
З-за Буга
З Волині
У небі місяць і зорі
сяють ясно
Всевишньому Богу
Поють діти
прекрасно.

Вічне

Маю внутрішній спокій,
Переві́яний
Легким щастям.
Не спішу
Ні з дому
Ні додому.
Чую розспів
Візантійського псальму
Високо над іконами,
Тепло свічок і радість
Виповнюють весь простір
Вічним Словом,
А в ньому терпеливість
Виростає
Спомином предків про Русь.

На колєду

На КОЛЄДУ
Високо над колишкою
Зористого неба
Люляют боси ангели
Зельону, неспокойну пувночь.
Ждут нарождэния нового дня.
Іх голоси ростут
Як тростина
У топкому ольосови.
Моя згорбіна,
Старенька бабулька
Шепотом молітви
Хоче пририти їх голи души.
Шукає у ПСАЛТИРОВИ
Несказане слово,
Которе світит через вікі
Своїм сіянйом...
Так мудро і дивно
Як пацорка
Добреї надиї
На шиї чистої свободи.

Зоя (Софія) САЧКО

Народилася 1955 року в с. Вулька на Більщині. Закінчила Люблінський університет, живе в Більську-Підляському. Учитель за професією.

Зоя Сачко пише винятково підляською говіркою. Перші твори опубліковано в періодиці 1972 року.

Духовно й почуттєво вона тісно по-в'язана з місцевим підляським світом.

У поезії зображає пасторальний простір села, де дим з комина «ще відьмами пахне», де «за бандурою в косах цибуля тихенько плаче», де люди вгадують весілля і смерть зі цвіту яблуні й черешні чи з кування зозулі.

Авторка поетичних збірок «Пошукі» (1982), «Над дньом похіляна» (1990), «Ще одна весна» (1995), «Поеми» (2000).

***
як в сколочонуой водіе
завтрашні день откриває
вчорайшиї
єслі ти живи
допускаєцьця кажда встреча
і кажда хітросьць
помовчиш
– тіжке слово
а у кого душа не ниє
день прости
– як з рицепти мікстура
ти віер як хоч
шукай собіе подобних
– ошукуйся
несі стішка п'яну думку
переходь в пameть
і в камень
прімі лад сьвіета
– і зойді с ума

***
щеж є вієтьор
што одчиніє браму сада
і потаємно як в теплум снові
коло груді
вибігаєщ ген в поля
би куонь по землюе
пронесецьця
на весну
би жаворонок коб
обніті небо
– не встидайся і плач
такая твоя пієсня
слово невиважане несеш
злуосни
а не красніеш

твуой простор хай буде
як сон
в снові ти добрі – ти свуой

Тадей КАРАБОВИЧ

Народився 1959 року в с. Савин на Холмщині. В Університеті Марії Кюрі-Склодовської в Любліні студіював спочатку педагогіку, потім історію. Літературознавець, поет, перекладач. У 1986-1995 роках працював літературним редактором українського суспільно-культурного тижневика «Наше слово» у Варшаві. З 1995 року – науковий співробітник кафедри української філології Університету Марії Кюрі-Склодовської в Любліні. Доктор філологічних наук (Київ, 2018). Тема дисертації – «Міфопоетика Нью-Йоркської групи».

Із 1989 року підтримує тісні контакти з членами Нью-Йоркської групи, збирає колекцію їхніх видань, листів, рукописів, популяризує та перекладає їхню творчість.

Співзасновник (разом із дружиною Аліною) Музею-скансену матеріальної культури Холмщини і Підляшшя в с. Голя. Музей під відкритим небом презентує побут українців регіону періоду XIX– початку XX ст.

Автор поетичних збірок «Zapatrzenie», «Вологість землі», «Біля вогню», «Кличу тебе як ластівку», «Атлантида», «Два листи до ночі», «Довга розлука», «Забутість» та ін. 2001 року заснував щорічник «Український літературний провулок», де друкує матеріали про літературний процес Польщі та України.

Хата в скансені (с. Голя)

Куточок музею-скансену матеріальної культури Холмщини і Підляшшя в Голі. Вітряк-козляк з с. Волосковоля, поч. XX ст.

Тадей Карабович в с. Голя

Молитва

Молитва за птаху
яка летіла з вирію та загубилася
у хвилях бурхливого неба
молитва за дерево
яке виросло
щоб шуміти над пірвою
молитва за тебе
щоб самотність не карбувала
лінії на твоїх долонях

молитва щоб птаха прилетіла
весною
та сіла тобі на долоню
і щоб дерево було заздрісне
до ночі

Біжім наввипередки

Біжім наввипередки
здмухувати кульбаби
за рікою
за шумом крил лелечих
за вирієм в запашній долині

темною стежкою навмання
весняної днини

листок зелений
свідок нашої зустрічі хай летить
та світиться

сонце над нами наче свіча з воску
нехай згоріє та котиться

Юрій ГАВРИЛЮК

Народився 1964 року в Більську-Підляському. Закінчив Ягеллонський університет у Кракові. Історик-архівіст за фахом. Багаторічний головний редактор журналу «Над Бугом і Нарвою» – центрального видання Союзу українців Підляшшя.

Член Національної спілки письменників України з 2002 року.

Перші поетичні твори писав підляською говіркою. Згодом перейшов на українську літературну мову.

Автор книг «В непромінаючому поході», «Негербові ґенеалогії», «Голоси з Підляшшя», «В павутинні життя» та ін. Про власний шлях до української мови каже: «Вірші я почав писати говіркою з простої причини: був це єдиний різновид української мови, який я знав. У школі мовою навчання була ж польська, учили ще нас – як у початковій школі, так і в ліцеї, котрий я закінчив, – білоруської: адже всі православні у Білостоцькому воєвідстві мали бути білорусами». Українську літературну мову почав вивчати тільки 1982 року, коли йому до рук потрапили україномовні книжки й часопис «Наше слово».

***
Піщане узгір'я
Випадкова предвічна могила
Під плащаницею смерті
Скриває епохи

Пісок шелестить під ногами
Скрегоче іржа застаріла
Не пристанувши
Не оглянувшись
Догнемо своє минуле

Що зелену кормить траву
Не вглядаємо ж її глибину
Земля по верху є тільки землею
Про своє боїмось заговорити
Відзватися мовою колишніх віків

***
З-за міеста
Знад горув далекіх
Де хмари твораться
Пришов дощ
Сипляться
Градом краплюв
Друбнюткім
По дахах
Скаче і дзвоніт
По окніе плачліво спливає
А ми
Сміємся весьоло
П'ємо краплі солодкі
Знаємо ж
Што сонце
Ще вийде з-за хмар

Євгенія ЖАБІНСЬКА

Українська підляська поетеса. Народилася 1965 року в Більську-Підляському.

За освітою – біолог (Університет Марії Кюрі-Склодовської в Любліні) та математик (Білостоцький університет). Учителює.

Член національної спілки письменників України з 2002 року.

Поетичні твори пише українською говіркою рідної Вуорлі та українською літературною мовою.

Авторка збірок «Мамо, ким ми є?», «Коли приходить тиша», «Назустріч мріям» та ін. Її поезія – віддзеркалення пошуків власної ідентичності покоління українськомовних православних мешканців Підляшшя, яке відкрило, що його мова і культура є часткою українського етнокультурного простору.

***
Непокірна ходжу
стежками крутими
дивних думок
незрозумілого шукаю
в зрозумілому
межі пізнаваності
в непізнаванному
слідів першого
в останньому
ходжу з головою в хмарах
і тільки інколи чую
«вернись на землю

***
Мово простого народу
ти мене колішеш
льогкім повівом
літнього вітру
над рудною землею
несподівано вітаєш
в чужих сторонах
учиш познавати
серця люди
кажеш вірити
в могутність слова
що змінює історию народув
розліваєшся гордимі звукамі
на все наше Підляшше

***
Україна
кличе мене словами
матерніми
манить блиском бань
мережана червоно-чорним
хрестиком

Юстина КОРОЛЬКО

Народилася 1982 року в Сім'ятичах (Північне Підляшшя). Донька Зої Сачко. Перший вірш написала у віці 7 років. Вивчала прикладну лінгвістику та американістику у Варшавському університеті.

Юстина Королько пише вірші польською мовою (збірка «Nagość nad nagościami i wszystko nagość») та підляською говіркою (збірка «Між золотом і смертью»).

Поезії друкували в часописі Союзу українців Підляшшя «Над Бугом і Нарвою», у щорічнику «Український літературний провулок».

***
кричу до тебе сонцьом на вієтьор
пустинью і страхом не одкопаних оаз
што дня любю
од нова буольш і скрито
ступаю по полях макув
ховаюсь за клуньою
твоіх плечи
горят ліса – сни переговоруют
поіздза зшивают перелєкану нуоч

постіель циміт

пуд місецьом тіені вигінают судьбу
сядают берут голову на коліена
спіхают небо в перелєкани каплі очи
што розбіваються о кульгаві дніе

дівіцся на мене
церкви мовчат

***
в прозристу гуліцю ночи
вносіт нас
– ще не за пуозно і не за старо

по сьвієтлові познаю дуом
пахне земльою і весною

за окнамі присів несплошани воздух
і злапани за хвуост час

***
моіе сади сьіявают звучно оно глухо
одбіти в люстрах ховаються гуд рами
терпят але даремно
томіт їх той захуд опоясани
радугою цьвієта і золотимі полями

всьо уже било
Христос умер на крижові й воскрес
а тепер туолько ждаті конця
і воскрешаті тую першу любов
што і гори переносіла і нас осіяла

моіе сади горат в черюному сонцьові
такіі хороші а всьо-такі пусти
як статуі давніх богуов

в которих уже не віерат
і не моляться до їх

на каменях насієне
пуд каменями насієне
а земля сухая і чиста – не родіт

хто нас пудтримає
колі з садуов згорат зори
в кривавум сьміехові пустоти

eprasa.pl fcee5f0596

Moszczona Pańska
Kajanka
Augustynka
D. Klateczka
L. Telatycze-Dąbrowa
Kol. Siemichocze
Horodzki-Terebuny
Siemich
Sycze
Sokole
Wakutowicze
Grabarka
Sumiłówka
Oksiutycze
Pawłowicze
Homoty
Szefszenie
Kudelicze
Borysowszczyzna
Jerozolim
D. Telatycze
Anusin
Werpol
D. Wygoda
G. Sucholica
G. Gradki
Konskie Góry
Żołędne
G. Prowały
L. Radziwiłłówka
Moszczona Królewska
Sypane Góry
Radziwiłłówka
G. Debniak
Las osady Mielnik
Adamowo-Zaława
Osłowo
Metna
Mielnik
Jadzwiny
Wólka
Przedmieście
Zabuże
Sutno
Klepaczew
Hołowczyce
Wajkow
Niemirów
Krynki
Serpelice
Borsuki
Gnojno
Bubel Str.
Antolin
Horoszki Duże
Pronewaczyzna
Nadl
Nurzec
Mielnik